

magazin

RUAH HADAŠA

ISSN: 1845-8742

בית

רוח חדשה

Glasiló Židovske vjerske zajednice Bet Israel - 2015. / 5775. - Broj 30 - Godina X.

Proslavili smo Purim
dolazi nam Pesah!

KOŠER-VINO U HRVATSKOJ

U Hrvatskoj se pod nadzorom rabina doc. dr. Kotela Da-Dona proizvodi košer-vino i košer-vino za Pesah, u nekoliko sorata.

Vino koje nema rabinsku oznaku kašruta nije Židovima dopušteno za piće. Halaha (židovski zakonik) ne propisuje vrstu grožđa za proizvodnju vina, pa se od svake sorte grožđa može proizvesti košer-vino, ali uz uvjet da je proizvedeno prema halahičkim propisima. Jedan od dvaju propisa koji to reguliraju odnosi se na sva pomagala pri berbi, proizvodnji i čuvanju vina: ona moraju biti ili isključivo rabljena u proizvodnji košer-vina, ili se prije svake uporabe u proizvodnji košer-vina moraju kašerirati, a uz to sve tvari koje se vinu dodaju (kvasne gljivice, tvari za bistrenje i drugo) moraju imati košer-certifikat. Drugi propis odnosi se na postupak s grožđem: sve stupnjeve rada od tiještenja vina do zatvaranja u boce moraju obavljati samo Židovi koji se pridržavaju šabatnih propisa i ostalih odredaba iz Tore.

Vino koje je košer uz Pesah proizvodi se prema odredbama za Pesah, dakle bez kvasnih gljivica, uz nabavu posebnih košer-dodataka, što postupak čini još zahtjevnijim, a košer-pečat rabina svjedoči da je to vino podobno za uporabu u danima Pesaha.

(Ur.; priređeno prema knjizi: Kotel Dadon, Židovstvo - život, teologija, filozofija, 2004.)

NOVOSTI IZ ZAJEDNICE

Na skupštini 21. prosinca 2014. izabrano novo vodstvo zajednice.....	4
Aktualno iz Rabinata	5

RABINI - NAŠI PRIJATELJI

<i>rabin dr. Dovid Goldwasser:</i> Vječni nas vodi u izboru između dobra i zla	7
<i>rabin Pinhas Zaklas:</i> Šabatne iskricе mudrosti iz zajednice habad	8

BLAGDANI - SINAGOGA

Priprema za Pesah	9
<i>rabin dr. Eliezer Papo:</i> U očekivanju Pesaha: zabrane i zapovijedi	11
<i>rabin dr. Kotel Da-Don:</i> Kralj David: kralj i Mudrac, život i smrt	11
Priprema za proslavu Šavuota počinje od Pesaha.....	14
<i>Aleksandar Mihael Srećković:</i> Povijest sidura (molitvenika)	15
Proslavili smo blagdan Purim	18
<i>rabin dr. Kotel Da-Don:</i> Šabat Zahor: brisanje Amalekovog imena	18

ŠOA I NJEZINE POSLJEDICE

Uz Međunarodni dan sjećanja na žrtve Holokausta i uz Jom Hašoa	22
Na židovskome groblju u Cerniku obilježiti ćemo Jom Hašoa.....	22
<i>Julija Koš:</i> Obilježen 27. siječnja - Međunarodni dan sjećanja na žrtve Holokausta.....	23
<i>Julija Koš:</i> U Jasenovcu ništa nova	24
Mapiranje Koprivnice - umjetničko-edukativna intervencija.....	29
U Poljskoj ukradene cipele žrtava Holokausta.....	29

SPOMEN-DANI

Jom Hazikaron, Jom Haacmaut, Jom Jerušalajim	30

IZ NAŠE GALERIJE

Izložba Parajimos - Šoa romskog naroda	31

NAŠA POVIJEST

<i>dr. Gabi Abramac:</i> Šangajski geto	34
<i>Aleksandar Mihael Srećković:</i> Kneževina Galileja.....	37

KULTURA I UMJETNOST

Promocija nove knjige Jasminke Domaš "Dan po dan"	39
<i>Dolores Bettini:</i> U izlozima knjižara.....	40

TRADICIJA I DANAŠNJICA

<i>Levi Cooper:</i> O spodikima i štrajmelima	42
<i>Dolores Bettini:</i> Kreatori snova.....	43

IZ NAŠEG KLUBA

Naš jidiš-klub	46
<i>Dodi Komanov:</i> Sjajno umijeće Brune Philippa	47

OBAVIJESTI IZ ZAJEDNICE

<i>CEDAKA BOX</i>	48
Claims Conference - novosti	48
Kronologija događanja u Bet Israelu.....	49

ŽIDOV I U HRVATSKOJ U PROŠLOST I SADAŠNOSTI

<i>Ljubo Ruben Weiss:</i> Obitelj Weissmann	50

ŽIDOV I U SVIJETU U PROŠLOST I SADAŠNOSTI

<i>Jasminka Domaš:</i> Vjetar ludila nad Europom.....	53
<i>rabin Levi Brackman:</i> I Židovi iz dijasporе se moraju boriti uz Izrael.....	54
<i>Pascal-Emmanuel Gobry:</i> Zašto sam uz Izrael.....	54
<i>Mor Elzon:</i> Francuskim Židovima je dosta	55
<i>Leah Mandler:</i> Prava poruka Purima.....	57
<i>Julija Koš:</i> Oko nas.....	58

SONJA SAMOKOVLJA, z"l
pokretačica i prva urednica
RUAH HADAŠA

"Jer zapovijed je svijeca,
a Tora je plamen"

(Knjiga Salomonova 6,23)

RUAH HADAŠA / GLASILO ŽIDOVSKJE VJERSKE ZAJEDNICE BET ISRAEL U HRVATSKOJ
GODINA X., BROJ 30, OŽUJAK 2015./5775.

RABINI: doc. dr. Kotel Da-Don - Zagreb, dr. Dovid Goldwasser - New York, dr. Eliezer Papo - Jeruzalem, Pinhas Zaklas -
Organizacija Habad Zagreb, Isak Asiel - Beograd

UREDNIŠTVO: Jasminka Domaš, Dolores Bettini, dr. Dubravka Pleše, dr. Gabi Abramac, Davor Goll - fotografija
V.D. GLAVNOG UREDNIKA: mr. sc. Julija Koš; Uredništvo: ruahbetis@gmail.com

KOLUMNJE: rabin doc. dr. Kotel Da-Don *Iz Rabinata*, rabin dr. Eliezer Papo *Eliezerov kutak*, rabin dr. Dovid Goldwasser,
Jasminka Domaš *Besamim*, Dolores Bettini *Na vodama babilonskim*, dr. sc. Gabi Abramac *Židovske zajednice i jezici u dijaspori*

IZDAVAČ: Židovska vjerska zajednica Bet Israel u Hrvatskoj, Mažuranićev trg 6/II, 10000 Zagreb, PP 880
Tel.: 385 1 4851008; FAX: 385 1 4851376, www.bet-israel.com

ZA IZDAVAČA: Aleksandar Mihael Srećković

GRAFIČKO OBLIKOVANJE: Skaner studio d.o.o., Julija Koš

PRIPREMA I TISAK: Skaner studio d.o.o., Zagreb

IZLAŽENJE RUAH HADAŠA NOVČANO POMAŽE SAVJET ZA NACIONALNE MANJINE RH

Uredništvo, poštujući posebnosti, prihvaća način pisanja suradnika izvan područja standardnog hrvatskog jezika, te tekstove objavljuje u okviru standarda jezika kojima se autori služe

ŽIDOVSKA VJERSKA ZAJEDNICA BET ISRAEL U HRVATSKOJ
הקהילה היהודית בית ישראל בקרואטיה
THE BET ISRAEL JEWISH COMMUNITY OF CROATIA

בית ישראל

Zagreb, 25. veljače 2015. יום רביעי 17 אדר תשע"ה

Poštovani,

Obavijestavamo Vas da je Vijeće Židovske vjerske zajednice Bet Israel u Hrvatskoj na sjednici održanoj 16. veljače 2015. godine donijelo Odluku kojom se Aleksandar Srečković imenuje vršiteljem dužnosti predsjednika Židovske vjerske zajednice Bet Israel u Hrvatskoj. Odluka je donesena radi ostavke Vladimira Šalamona na mjesto predsjednika Židovske vjerske zajednice Bet Israel u Hrvatskoj. Obnašanje funkcije započinje danom donošenja odluke i traje do izbora na skupštini Židovske vjerske zajednice Bet Israel u Hrvatskoj

Za Židovsku vjersku zajednicu Bet Israel u Hrvatskoj,

Borut Ivanuša,
Tajnik

Mažuranićev trg 6, HR-10 000 ZAGREB CROATIA; Tel: +385 1 4851 008 fax: +385 1 4851 376
ured@bet-israel.com www.bet-israel.com OIB 21465128385 IBAN: HR8124840081104594054

ŽIDOVSKA VJERSKA ZAJEDNICA BET ISRAEL U HRVATSKOJ
הקהילה היהודית בית ישראל בקרואטיה
THE BET ISRAEL JEWISH COMMUNITY OF CROATIA

בית ישראל

Zagreb, 17. veljače 2015. יום שלישי 17 אדר תשע"ה

Vijeće Židovske vjerske zajednice Bet Israel u Hrvatskoj na sjednici održanoj 16. veljače 2015. godine donijelo je

ODLUKU

Kojom se Aleksandar Srečković imenuje vršiteljem dužnosti predsjednika Židovske vjerske zajednice Bet Israel u Hrvatskoj. Odluka je donesena radi ostavke Vladimira Šalamona na mjesto predsjednika Židovske vjerske zajednice Bet Israel u Hrvatskoj. Obnašanje funkcije započinje danom donošenja odluke i traje do izbora na skupštini Židovske vjerske zajednice Bet Israel u Hrvatskoj

Za Židovsku vjersku zajednicu Bet Israel u Hrvatskoj,

Borut Ivanuša,
Tajnik

Mažuranićev trg 6, HR-10 000 ZAGREB CROATIA; Tel: +385 1 4851 008 fax: +385 1 4851 376
ured@bet-israel.com www.bet-israel.com OIB 21465128385 IBAN: HR8124840081104594054

Na skupštini 21. prosinca 2014. izabrano novo vodstvo zajednice

Židovska vjerska zajednica Bet Israel u Hrvatskoj održala je u nedjelju 21. prosinca 2014., u prepunoj dvorani, godišnju izbornu skupštinu. Prije početka rada, nazočni su se s tugom sjetili članice-utemeljiteljice Bet Israela, njegove dugogodišnje aktivistice i prve urednice glasila zajednice, Magazina Ruah Hadaša, koja nas je nakon prekratkog života napustila 7. prosinca 2014.

U radnome dijelu sjednice okupljenima su se obratili predsjednik dr. Vladimir Šalamon, rabin doc. dr. Kotel Da-Don i predsjednik financijskog odbora Ernest Herzog, koji su podnijeli godišnja izvješća o učinjenome u 2014. godini, te iznijeli planove za sljedeće razdoblje.

Na skupštini je izabrano i novo vodstvo Židovske vjerske zajednice Bet Israel. Za predsjednika je u novom dvogodišnjem mandatu izabran dr. Vladimir Šalamon. Članovi novoizabranog Vijeća su: Aleksandar Srečković, Vatroslav Ivanuša, Ante Jerićević, Žarko Blau, Ernest Herzog, Dolores Bettini, Tamar Buchwald, Jasminka Domaš, Maya Cimeša Samokovlija i Robert Staub. Prema rezultatima glasovanja, potpredsjednici Bet Israela su Aleksandar Srečković i Vatroslav Ivanuša. Za članove nadzornog odbora Bet Israela izabrani su: Igor Jerićević, Agnes Dadon i Svetlana Pozzi Klinčić.

AKTUALNO IZ RABINATA

Piše:
rabin dr. sc. Kotel Da-Don, doc.

Nisan 5775.

Skupština

Drago mi je što je godišnja skupština bila konstruktivna. Skupština je ta koja održava važnu vezu između članstva i rukovodstva, ne dopušta članovima rukovodstva da ikada zaborave tko ih bira i koga predstavljaju, te im daje na znanje da su oni tu kako bi služili našem članstvu. Skupština je ove godine bila i izborna, pa zahvaljujem svim članovima koji su došli i dali svoje izborne glasove. Čestitam svim novim ili ponovo izabranim parnasim.

Prisjećanje na Mišu Montilja

Uz prekrasnu izvedbu zbora Mišo Montiljo, i ove godine prisjetili smo se našeg pokojnog potpredsjednika Miše Montilja z"l, čovjeka koji je napravio puno dobra mnogim ljudima, čovjeka koji je svoj život posvetio židovskoj glazbi i antifašizmu. Zahvaljujem Vatroslavu Ivanuši, maestru Salopeku i svim članovima zbora na njihovoj odanosti zboru.

Rabinska konferencija u Izraelu

Početak siječnja sudjelovao sam u radu Svjetske rabinske konferencije u Jeruzalemu. Kao i uvijek, to je bilo vrijeme „punjenja baterija“, vrijeme dijeljenja znanja i iskustava s rabinima iz cijeloga svijeta. Ove godine konferencija se bavila pitanjima porasta antisemitizma u Europi, te pitanjima šemita (otput; „ševiit“, odnosno sedma je godina sedmogodišnjega ciklusa, brojano od ulaska naroda Izraelova u zemlju Izraelovu; godina odmora za zemlju, koju je tada zabranjeno obrađivati). Razgovaralo se i o pitanjima ortodoksnog vodstva u dijaspori. Konferencija je otvorena u Jeruzalemu a nastavljena u kibucu Alumim u Negevu. Proputovali smo jugom Izraela. U radu konferencije sudjelovali su rabini, predsjednici vodećih zajednica i organizacija cijeloga svijeta, predstavnici židovskog vodstva dijaspore, te vodeći rabini Države Izrael.

Tu bišvat

Proslava Sedera Tu Bišvata bila je jako lijepa. Tu Bišvat smo proslavili u okviru mojga tjednog predavanja o paraša. Atmosfera proslave bila je lijepa, ugodna i topla, te se nadam da ćemo na taj način slaviti i nadalje, naravno uz velik odziv našega članstva.

Predavanja učenicima osnovnih i srednjih škola

Koristim prigodu da se iskreno zahvalim Juliji Koš koja već više od dvije godine vodi brigu o mladim naraštajima hrvatskih osnovnih i srednjih škola, koji dolaze u našu zajednicu steći znanja o Židovima i židovstvu u sklopu svojih školskih programa (najčešće u sklopu nastave vjeronauka, ali i etike, povijesti, građanskog odgoja, pa i drugih predmeta). Svakoga mjeseca dolazi po nekoliko razreda (nekad više, nekad manje) i Julija ih svaki put dočeka dobrodošlicom, te im održi jednosatno predavanje. Učenici i njihovi učitelji s oduševljenjem odlaze iz naše zajednice, s dogovorom o ponovnom susretu i dolaskom s novom skupinom učenika. Zahvaljujem Juliji na strpljenju i predanosti ovom važnom segmentu obrazovanja djece i mladih u Republici Hrvatskoj (dolaze učenici iz cijele Hrvatske) i u susjednoj Republici Sloveniji.

Hanuka i Purim

Čestitam vjerskom odboru, kulturnom odboru i tajniku Borutu Ivanuši na organizaciji proslave Hanuke i Purima. Bilo nam je jako lijepo! Isto tako želim pohvaliti našu Franku Barbić za izvanredno ukusne krafne za Hanuku, te Nevenku Radošević za kolače, kolačiće i hamantaše za Purim.

Brit Mila

Čestitam roditeljima Ivani i Natanu Langeru na britu njihova sina Ezre Meira. Zahvaljujem im na krasnom kidušu koji smo imali povodom Brita u Šabat Mišpatim. Želim *Mazal tov* i neka dijete bude odgojeno u duhu naših predaka, te neka bude izvor ponosa svojoj obitelji i svojoj zajednici.

Obiteljski šabati i gostovanje rabina Isaka Asiela iz Beograda

Moram pohvaliti naše obiteljske šabatot (šabate) na kojima vlada velika gužva. Veći broj sudionika je naravno doveo i do prekrasne atmosfere s osobito ukusnom hranom, koju nam priprema naša spretna domaćica Jasminka Žuljević. U veljači smo imali čast i zadovoljstvo ugostiti našeg prijatelja,

beogradskog rabina Isaka Asiela s njegovom obitelji. Još jedna hvala našem dragom tajniku Borutu Ivanuši, koji to sve jako dobro organizira.

Obilježavanje Međunarodnog dana sjećanja na Holokaust 27. 1. u Saboru RH

I ove godine Međunarodni dan Holokausta ustanovljen odlukom UN-a obilježen je u Saboru Republike Hrvatske. Bio je to vrlo dobro i dostojanstveno organiziran događaj. Drago mi je što je bilo prisutno dvadesetak članova naše zajednice, koji su uveličali ovaj važan događaj. Također zahvaljujem svima koji su sudjelovali u organizaciji ovog bitnog zbivanja.

Prodaja Hameca – važna priprema za Pesah!

Ovih dana svi se pripremamo za Pesah, čistimo kuću od *hameca* i pripremamo se za *seder* večeru. Prije Pesaha naše domove moramo vrlo pomno očistiti od *hameca*, to jest od svake vrste hrane koja nije označena 'košer za Pesah'. Hamec stavljamo na stranu, zatvaramo ga u ormar ili na slično mjesto (smočnica i sl.) u stanu, a uz pomoć rabina prodajemo ga nežidovskoj osobi, kako tijekom osam dana Pesaha ne bi bio u našem vlasništvu. Nakon Pesaha rabin ga ponovno otkupljuje za nas, kako bismo ga mogli normalno koristiti nakon blagdanskim dana. Onaj tko bi u svome posjedu imao hamec za vrijeme Pesaha, prekršio bi zabranu iz Tore, a uz to, od takvog hameca ne bi smio stjecati korist ni nakon Pesaha. Radi se, dakle o vrlo važnom i praktičnom problemu. Stoga, molim Vas da od svake obitelji po jedna osoba dođe u zajednicu potpisati formular kojim će ovlastiti Rabina za prodaju hameca u posjedu obitelji. Ovo ovlaštenje treba dati najkasnije do četvrtka 13. nisana 5775. / 2. travnja 2015.

Program

Radi veće dostupnosti podataka članovima zajednice, osobito starijima, priključujem ovome pismu program blagdana Pesaha i molitava. Veselim se vidjeti vas sve u velikom broju na svim blagdanskim događajima i molitvama, kako bismo mogli s poštovanjem i s minjanom slaviti i moliti.

Želim svima **Hag Pesah Kašer VeSameah!**

Vaš rabin,

dr. sc. Kotel Da-Don, doc.

Program – raspored za Pesah 5775.

Dragi prijatelji,

Šaljem Vam raspored službi za osam dana blagdana Pesaha, kako bi Vam bilo lakše sudjelovati u blagdanskim službama.

Bdikat Hamec - četvrtak, 13. nisana 5775/ 2. travnja 2015.

Erev Pesah – petak, 14. nisana 5775/ 3. travnja 2015. Taanit Behorot (post prvorođenaca). Završiti upotrebu hameca do 10.00 sati, prodati i spaliti (Beur hamec) do 11.00 sati.

19.08 paljenje svijeća

19.15 Minha

19.30 Arvit šel Hag Pesah

Nakon službe - Seder večera - Hotel Esplanade Zagreb

1. dan Pesaha - subota, 15. nisana 5775/ 4. travnja 2015.

09.00 Šahrit- nakon služba Kiduš

19.30 Minha šel Hag Pesah

20.00 Arvit šel Hag Pesah i mocae šabat

II Seder.

2. dan Pesaha – nedjelja, 16. nisana 5775/ 5. travnja 2015.

09.00 Šahrit - nakon službe - Kiduš

19.15 Minha šel Hag Pesah

20.11 Arvit šel Mocae Hag, Havdala

Hol HaMoed 17-20. nisana 5775/ 6. do 9. travnja 2015..

Hag Šeni

Erev Švihi šel Pesah – četvrtak, 20. nisana 5775/ 9. travnja 2015.

19.15 paljenje svijeća

19.20 Minha

19.30 Arvit šel Hag - nakon službe - Kiduš za Pesah

7. dan Pesaha – petak, 21. nisana 5775/ 10. travnja 2015.

09.00 Šahrit- nakon službe - Kiduš

19.30 Minha

19.45 Arvit šel šabat i Hag Pesah- nakon službe Kiduš

8. dan Pesaha- Aharon šel Pesah- subota, 22. nisana 5775/ 11. travnja 2015.

09.00 Šahrit

10.30 MAZKIR

Kiduš

19.30 Minha

20.19 Arvit i Havdala

Hag Pesah Kašer VeSameah!

Vaš rabin dr. sc. Kotel Da-Don, doc.

RABIN GOLDWASSER
NAŠ PRIJATELJ

Piše:
rabin dr. Dovid Goldwasser

Vječni nas vodi u izboru između dobra i zla

U Hagadi čitamo: „Baruh HaMakom Baruh Hu – Neka je blagoslovljen Mjesto [Vječni], blagoslovljen nek’ je On. Blagoslovljen nek’ je Onaj koji je dao Toru svome narodu, Izraelu, blagoslovljen neka jest.“

Satmarski rabin Yoel Teitelbaum pita: Zašto se ovdje za Hašema koristi naziv „Makom - Mjesto“?

Objašnjava rabin Teitelbaum da se sastavljači Hagade obraćaju i mudrom i zlom sinu iz Hagade, koji se obojica suočavaju s velikim izazovima. *Haham* – mudri sin – mora stalno biti na oprezu da duhovno ne bi skliznuo; *raša* – zao sin – mora se boriti da se ne bi spustio još dublje, da bi se čak uspio uzdići na viši duhovni stupanj.

Kakva god naša situacija u životu bila – na razini *hahama* ili *raša* – uvijek moramo biti svjesni da je Hašem na tom mjestu. Kad nam se sklonost zlu prišulja ili nam se životni izazovi nađu na putu, moramo zapamtiti da je u tom presudnom trenutku *HaMakom* – Hašem tamo da nas vodi, da nas spasi i zaštiti od sveg zla.

Dok je rabin Chaim Sanz gledao kroz prozor, spazio je nekog Židova kako prolazi. Pozove ga i postavi mu pitanje: „Ako nađeš škrinju sa srebrom i znaš kome pripada, hoćeš li je vratiti?“

„Vratit ću je odmah,“ odgovori Židov.

„Ti si budala,“ reče mu Sanzer.

Ugleda Sanzer i drugog Židova kako prolazi ulicom, pozove i njega i postavi mu isto pitanje, a čovjek odgovori: „Misliš li da sam blesav, pa da vratim takvo što vrijedno?“

„Ti si zao,“ reče mu rabin.

Prođe i treći Židov ulicom dok je Sanzer stajao kraj prozora. Rabin i njega pozove, te mu postavi isto pitanje, a čovjek odgovori: „Kada bih našao tu škrinju, znao bih što ću. Možda bih bio u stanju pobijediti zao nagon, a moguće je i da bi zao nagon prevladao. Nadam se da bi mi Hašem pomogao oduprijeti se iskušenju, pa da vratim blago. Ali sve dok se ne suočim s takvim izazovom, ne mogu znati što bih učinio.“

Rabin Chaim mu reče: „Ispravno si odgovorio. To pokazuje da si mudar.“

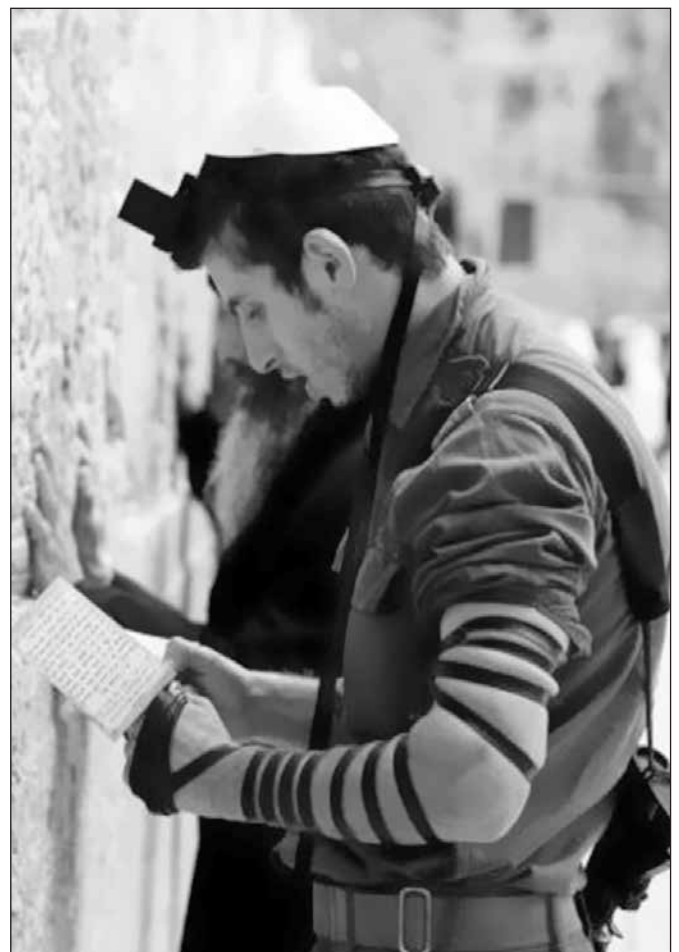
U životu nailazimo na različite izazove. Molimo se da nam sve vrijeme *MaKom* pomogne, te da budemo uspješni u tim borbama.

***

Iskoristio bih ovu priliku da poželim Juliji Koš mnogo uspjeha na položaju nove urednice. Neka bude blagoslovljena u nastavljanju rada naše drage Sonje Samokovlija još mnogo, mnogo dobrih predstojećih godina.

S iskrenim željama rebecin Agi i rabinu Kotelu Dadonu i cijeloj zajednici želim sretan i sadržajan Pesah.

(prevela Dolores Bettini)

Izraelski vojnik u molitvi pred Zapadnim zidom Hrama

RABIN ZAKLAS NAŠ PRIJATELJ

Piše:
rabin Pinhas Zaklas

Šabatne iskricice mudrosti iz zajednice habad

Već neko vrijeme svojim šabatnim Iskricama mudrosti raduje nas prije svakog šabata naš prijatelj i član našeg minjana, rabin Pinhas Zaklas iz zajednice Habad. Ovim sličicama punima duboke židovske humanosti i mudrosti rabin Zaklas nas na blag i svakome pristupačan način poučava vječnim židovskim vrijednostima. Mnoge od tih sličica govore o rabinu Schneersonu, ili jednostavno REBEU, trajnom nadahnuću zajednice Habad. Evo manjeg izbora iskricica:

Kako sam postao hasid?

Rabi Menahem Mendel iz Kotzka reče: "Postao sam hasid jer je u gradu u kojem sam živio bio jedan starac koji je pričao priče o cadikim. On je pričao što je znao, a ja sam čuo što sam trebao."

Djetetov plač

Jedne noći dok je neki rabin bio zadubljen u svoje knjige, njegovo je najmlađe dijete ispalo iz kolijevke. Iako je rabin učio u susjednoj sobi, nije ga čuo. I rabinov je otac učio u sobi na katu. Čuo je djetetov plač. Sišao je, vratio djeteta u kolijevku i uljuljkao ga u san.

Mladi rabin nije primijetio da se išta dogodilo. Poslije je otac ukorio svoga sina:

- Koliko god bilo uzvišeno ono čime se baviš, djetetov plač moraš uvijek čuti.

Savjet

Svakoga je ponedjeljka Rebe primao ljude na osobni razgovor. Jednom mu se za savjet obrati žena koja je upravo preživjela tešku tragediju.

Rebe je saslušao i tiho doda:

- Nemam pravoga odgovora za tebe. Jedino što mogu jest da s tobom zaplačem.

Ništa se nije promijenilo

Za vrijeme svojih dugih putovanja dva brata, rabi Zusja i rabi Elimeleh, često su dolazili u grad Ludmir. Ondje bi uvijek prespavali u kući jednoga siromašnoga, pobožnoga čovjeka. Poslije nekoliko godina, kada su postali poznati u cijeloj zemlji, došli su ponovo u Ludmir. Ovoga puta nisu došli pješice, već u kočiji.

Kad je čuo da su stigli, najbogatiji čovjek u tom malom gradu, koji se nikada prije nije želio s njima susresti, dođe ih posjetiti. Zamoli ih da odsjednu u njegovoj kući.

Oni odgovoriše:

- Ništa se nije u nama promijenilo da bi nas cijenio više nego prije. Novi su samo konji i kočija. Ugosti njih, a dopusti nama da kao i obično odsjednemo kod staroga domaćina.

Jedan Stvoritelj

Nakon nereda u Crown Heightsu, 1991. godine, Rebe je primio Davida Dinkinsa, gradonačelnika New Yorka. On ga zamoli za blagoslov mira dvjema zajednicama, Židovima i Afroamerikancima. Rebe ga ispravi:

- To nisu dvije, već jedna zajednica, pod istom upravom i jednim Stvoriteljem.

Rabin Zaklas pri proslavi Hanuke u svome domu

PRIPREMA ZA PESAH!

PESAH 5775. / 2015.: prva dva blagdanska dana padaju na 3. i 4. travnja, posljednja dva na 10. i 11. travnja

Beskrvasni kruh jedi tijekom tih sedam dana, i neka ti se ne vidi [nađe] ničega ukvasanoga i neka ti se ne vidi kvasa unutar sve tvoje granice [tvoga posjeda]. (Izlazak 13,7) Kao znak sjećanja na jedan od bitnih motiva iz priče o spašavanju iz egipatskoga ropstva, a to je spašavanje središnji motiv i samoga židovstva, kasnija obvezujuća talmudska tradicija je proširila zabranu i na posjedovanje, pa i "viđenje" bilo čega kvasnoga.

Zabrana hameca

Obredno se u noći dočekivanja blagdana beskrvasni kruh naziva "kruhom bijede" ili "kruhom siromaštva", jer sjeća na hljebove neukvasana kruha koje su bjegunci iz egipatskoga ropstva pripremili i jeli u pustinji, u žurbi bijega. Ali jeli su ga, kaže tradicija, već i ranije, u teškim ropskim danima. Tako ga se i danas naziva na *sederu*, i u Izraelu i u dijaspori, jer - premda je država obnovljena (1948. godine) – više od polovine svih Židova i danas dragovoljno živi u dijaspori. A dok je tako, za Pesah će se i dalje govoriti o "kruhu bijede" i jest će se beskrvasni "kruh bijede", jer Židovi ni u Izraelu ni u dijaspori u takvim okolnostima ne mogu osjećati da su potpuno slobodni.

Pojmovi kvasnoga i beskrvasnoga nisu samo materijalni, oni su u židovstvu prije svega duhovni. Kvasna hrana, ona koja je u pripravi povećala svoj opseg, smatra se simbolom moralne pokvarenosti, a *kvasac u kruhu sprečava nas u provođenju Božje volje* (Talmud, Bereshit 17a). Puneći se zrakom tijekom kvasanja i, još više, tijekom pečenja ili kuhanja, kvasna hrana umnogostručuje svoj opseg, što se u duhovnom smislu smatra simbolom laži i oholosti. Ove ideje su obilato razrađene u kabali.

Riječ *hamec* označava sve kvasno, odnosno "kiselo", to jest ono što je nastalo kiselim vrenjem ili ono u čemu uz odgovarajuće uvjete može nastati kiselo vrenje. Sve kvasno je u dane Pesaha zabranjeno na temelju odredbe iz Izlaska (12,15): *Sedam dana jedite beskrvasni kruh. Već prvoga dana uklonite sve kvasno iz vaših domova. Koji bi god između prvoga i sedmoga dana jeo ukvasani kruh, neka se iskorijeni između Izraelaca.* "Iskorijeni" znači da osobu pogađa *karet*, najteža kaznu u židovstvu, odbacivanje odnosno "izrezivanje" osobe iz židovskoga

naroda. To, pak, donosi gubitak spasenja u mesijansko doba, odnosno uništenje mogućnosti za vječni život, propast duše na konačnom sudu: *Duša će mu biti odrezana od zajednice Izraelove...* (Izlazak 12,19).

U blagdanskome tjednu ne smije se u domu židovskoga vjernika niti u njegovu vlasništvu izvan kuće "vidjeti niti naći" išta što je *hamec*; zabranjena je i najmanja količina: zabranjeno je jesti *hamec*, imati zaostatke *hameca* u zakutcima u kući, moći ga "vidjeti" u kući ili u drugim prostorima u svome vlasništvu. Zabranjen je ukvasani kruh ali jednako i sve žitarice i sva hrana i piće koji nastaju vrenjem odnosno kvasanjem, te destilacijom žitarica. Među žitaricama je samo pet vrsta koje židovstvo drži sposobnima za kvasanje: pšenica, ječam, pir, raž i zob. Oni čine tradicijskih "pet vrsta" izvornih izraelskih žitarica. Ostale žitarice, smatra se, namočene ne kvasaju već "trunu". Tako je s različitim mahunarkama i drugim zrnjem, poput graška, graha, slanutka, boba, leće, riže, kukuruza... koji prema toj definiciji nisu žitarice. No i oni su u doba Pesaha zabranjeni u aškenaskoj grani židovstva, te se gotovo opsesivno na to pazi u ortodoksnih Aškenaza, prije svega u svijetu hasida.

Prema halahičkim odredbama, vjernik se *hameca* prije Pesaha može osloboditi na tri načina. Prvim načinom se *hamec* može spaliti (*biur hamec*), a drugim se može poništiti izjavom o poništavanju svoga *hameca* (*bitul hamec*), koji "poput prašine" postaje nakon izjave vlasnika na aramejskome: *Sve kvasno i sav kvas koji se nalaze u mom vlasništvu, a nisam ga otkrio, te ga nisam spalio, neka bi bio poništen i neka bude kao prašina.* Vlasnik ovu izjavu mora osjetiti iskreno, poništiti *hamec* i njegovu materijalnu vrijednost u svojim mislima kao i u riječima.

U današnje vrijeme uobičajeno je da vjernici svoj *hamec* prodaju rabinu zajednice putem pravnoga ugovora, dajući mu u pisanome obliku - radi pravovaljanosti - podatke o adresi na kojoj se *hamec* nalazi i ovjeru prodaje svojim potpisom. Rabin zatim sav *hamec* članova zajednice prodaje nežidovu, a nakon Pesaha ga otkupljuje, te vjernici otkupljuju od njega svoj pred blagdan prodani *hamec*. Za vrijeme Pesaha taj *hamec* se ne nosi u neka zasebna skladišta, koja također ne bi smjela biti u židovskom vlasništvu ili zakupu, već ga se pakira i zatvara prema zadanim pravilima, koja onemogućuju pristup do njega. I sav *hamec* u vlasništvu izraelske države i vojske na taj se način prodaje nežidovu, putem ministra financija i glavnoga vojnog rabina.

Jednako kao sve prostorije u stanu, kuhinja i kuhinjski uređaji se prije blagdana osobito brižno čiste propisanim postupcima (*hagala*), a posuđe i pribor koji su tijekom godine bili u dodiru s *hamecom* dobro se očiste i spreme na teško dostupno mjesto, upadljivo označeno riječju "*hamec*". U praksi se takvo posuđe i kuhinjske potrepštine zatvaraju u kutije, koje se zalijepe ljepljivim vrpčama te smještaju na balkone ili u ormare koje se sigurno neće otvarati tijekom blagdana, čija se vrata također zalijepe ljepljivim vrpčama. Na takva spremišta se obvezno na upadljiv način napiše "*hamec*", kako nikakvom zabunom ne bi bili otvoreni tijekom blagdanskih dana. Tko posuđe koje koristi tijekom ostaloga dijela godine želi koristiti i za vrijeme Pesaha, mora ga kašerirati, odnosno očistiti na način da se odstrane i najmanji, oku nevidljivi tragovi *hameca*.

Kašer lePesah - ispravno za Pesah

Općenito vrijedi za sve Židove da nijedna namirnica ili prehrambeni proizvod koji će se u kuću unijeti uoči Pesaha i koristiti za vrijeme toga blagdana ne smije sadržavati ni najmanju količinu *hameca*. Stoga se i u danima uoči blagdana nabavlja samo hrana i piće koje nosi pečat što jamči da su proizvodi *kašer* (hebrejski) odnosno *košer* (jidiš) za Pesah - ispravni za Pesah, dakle da odgovarajući rabinski nadzor jamči kako ne sadrže ništa kvasno. Ove dodatne oznake moraju se za blagdanski tjedan nalaziti na svim proizvodima na kojima je tijekom ostaloga dijela godine dostatan pečat koji potvrđuje da je proizvod *kašer/košer*, dakle proizveden prema pravilima *kašruta* i pod rabinskim nadzorom.

Maces za prvi odnosno za prva dva dana Pesaha spravlja se ne samo daleko od ičega kvasnog, već i bez ikakvih dodataka poput soli, ulja i začina, isključivo od pšeničnoga brašna i hladne vode. Maces može biti običan (*maca pešuta* ili *maca regila*), pri čemu se brašno "čuva" samo od mljevenja pšenice do kraja proizvodnje macesa. Mnogo cjenjeniji maces proizvodi se od posebno "čuvane" (*šemura*) pšenice, prema riječima u knjizi Izlaska (12,17): ... i čuvajte beskvasne kruhove...

Čuvanu pšenicu se tijekom cijele proizvodnje - od žetve do mljevenja pšenice i do miješanja brašna s vodom, te do izlaska gotovoga macesa iz peći - nadzire i čuva od vlage, vrućine i svega drugoga što bi moglo proizvesti vrenje ma i u tragovima. Takav "čuvani" maces je najcjenjeniji ne samo zbog rijetkosti i više cijene, već jer se smatra da nosi određenu duhovnu kvalitetu. Stoga pobožni nastoje jesti "čuvani" maces barem na *sederu*, a ako je moguće i tijekom prvoga odnosno prva dva blagdanska dana. Ostalih dana Pesaha može se jesti običan maces, a tko ne želi više ga ni ne mora jesti. Međutim, do kraja blagdana svakako je zabranjeno sve kvasno.

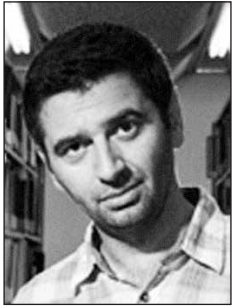
I vino je bitan dio proslave *sedera* i čitavoga blagdanskoga tjedna, a i inače ga se u židovstvu smatra osobitim Božjim darom i osnovnom tekućinom. Za Pesah je košer, odnosno ispravno, samo ono vino koje nosi rabinski pečat "košer za Pesah", koje se stoga posebno rabinski nadgleda pri proizvodnji i zahtijeva tehnološke osobitosti kako bi se izbjegao dodir s bilo čime kvasnim.

Posljednji osobni i obiteljski čin pred blagdan jest paljenje blagdanskih svijeća. One se ne smiju zapaliti na mjestu s kojeg bi se kasnije zbog bilo čega trebale pomaknuti, jer se zapaljene blagdanske svijeće ne smiju pomicati. Majka obitelji pali dvije blagdanske svijeće, govoreći na hebrejskome dva blagoslova. Prvi je onaj za paljenje blagdanskih svijeća: *Blagoslovljen si Vječni, Bože naš, Kralju svijeta, koji si nas posvetio svojim zapovijedima i naredio nam paljenje svijeća za* [na šabat se prvo kaže: *šabat i*] *blagdane*. Blagoslovu za paljenje svijeća slijedi blagoslov za doživljeni dan, *šehehejanu*: *Blagoslovljen si ti, Vječni, Bože naš, Kralju svijeta, koji si nam dao doživjeti, dočekati i dosegnuti ovaj dan*.

U Aškenaza običaj je svijeće paliti po povratku sa sinagogalne službe, prenoseći vatru sa svijeće zapaljene u sinagogi (jer se nova vatra na šabat i blagdane ne smije paliti), a u Sefarda običaj je svijeće zapaliti prije odlaska na sinagogalnu blagdansku službu. Nakon paljenja svijeća i propisana dva blagoslova, u obitelji započinje blagdan, odnosno *Lel seder* – noć *sedera*, obreda za dočekivanje blagdana prema određenome redosljedu.

Uoči *seder*-večere, pak, svi bi trebali manje jesti, kako bi uvečer imali volju za jelom, a maces ne bi trebalo jesti već od mlađaka mjeseca *nisana*, dakle tijekom dvaju predblagdanskih tjedana. Prema drugima, premda se maces tijekom godine inače može jesti, a blagoslivlje se kao kruh odnosno kao kolač, ne smije ga se jesti čitavih mjesec dana prije Pesaha, već od blagdana Purima. Sve je ovo propisano kako bi želja za jedenjem macesa na večeri dočekivanja blagdana bila veća i kako bi ga se jelo ne samo radi zadovoljavanja vjerske obveze nego i da bi se prve blagdanske večeri glad zadovoljila prije svega macesom.

Ur.

ELIEZEROV KUTAK
הפינה של אליעזר
HAPINA ŠEL ELIEZER

Piše:
rabin dr. Eliezer Papo

Piše:
rabin dr. sc. Kotel Da-Don, doc.

U očekivanju Pesaha: zabrane i zapovijedi

HILHOT HAMEC UMACA (PROPISI O KVASNOM I BESKVASNOM) ZASNOVANI SU NA OSAM BIBLIJSKIH ZAPOVIJEDI OD KOJIH SU TRI MICVOT ASE (POZITIVNE ZAPOVJEDI), A PET MICVOT LO TAASE (ZABRANE):

1. Zabrana jedenja kvasnog u dan četrnaestoga (nisana) od podneva
2. Zapovjed o obustavljanju kvasanja od četrnaestoga (dana mjeseca nisana)
3. Zabrana jedenja kvasnog za vrijeme svih sedam dana Pesaha
4. Zabrana jedenja mješavina koje bi mogle sadržati kvasno
5. Zabrana kojom se određuje da se za vrijeme svih sedam dana Pesaha ne smije vidjeti u jevrejskim kućama bilo šta kvasno
6. Zabrana posjedovanja bilo čega kvasnog za vrijeme svih sedam dana Pesaha
7. Zapovjed o jedenju maca u noći Prolaska (Pesaha)
8. Zapovjed o kazivanju u noći (četrnaestog dana mjeseca nisana) o izlasku iz Egipta

[Danas u dijaspori blagdan traje osam dana, te se sva pravila o *kvasnom i beskvasnom* za sedam dana, u dijaspori primjenjuju svih osam dana – Ur.]

Proslavit ćemo Šavuot 5775.

Kralj David: kralj i Mudrac, život i smrt

Povodom blagdana Šavuota, Blagdana primanja Tore, odlučio sam pisati o Kralju Davidu koji je blisko povezan s ovim blagdanom.

Kralj David povezan je s blagdanom Šavuotom na dva načina: prvo tako što je, prema tradiciji, kralj David rođen i umro na blagdan Šavuota¹ i, drugo, kralj David spominje se u knjizi o Rut kao njezin praunuk (Rut 4, 18-22), a ta se knjiga tradicijski čita upravo na blagdan Šavuota.

Postoji li neko dublje, unutrašnje značenje činjenice da je kralj David rođen baš na blagdan Šavuota, te postoji li veza između njega i Šavuota putem čitanja knjige o Rut?

Prema tradiciji, kako navode Talmud i Midraš², među brojnim vrlinama kralja Davida osobito se ističe njegovo učenje Tore. Talmud³ uspoređuje dva stiha psalama. U jednom kralj David kaže: „U ponoći ustajem da Te slavim zbog pravednih Tvojih odluka.”⁴

¹ Jeruzalemski Talmud (dalje JT) Hagigah 2.3.

² *Midraš* – tumačenje; komentari Tore; dvije su vrste midraša: *agadički* (pripovjedački) i *halahički* (propisujući); prikupljeni u zbiricama (vidi još o *Midrašu* u Kotel DaDon, *Židovstvo: život, teologija i filozofija*, Profil, Zagreb, II izdanje 2009, nav. dj., 503-505).

³ Babilonski Talmud (dalje: BT) Berahot 3b.

⁴ Prijevod Biblije - Izdanje: *Sveto pismo Staroga i Novoga zavjeta*, gl. ur. Jure Kaštelan i Bonaventura Duda, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 2008, (KS). Tetragram iz originalnoga prijevoda KS zamijenio sam Božjim imenom Vječni/Gospod, jer u židovstvu nije dopušteno koristiti se Božjim imenom JHVH.

(Ps. 119:62), a u drugom: „Pretječem zoru i molim za pomoć, u Tvoje se riječi uzdam.” (Ps. 119:147). Osjećajući neslaganje, *Talmud* tumači da je kralj David rekao „Ponoć mi nikada ne prolazi u snu“. Neki kažu da je do ponoći David običavao drijemati, poput konja, dok bi poslije ponoći prikupljao snagu nalik na lava; drugi, pak, kažu: „Do ponoći bi učio Toru, a od ponoći pjevao hvalospjeve.“ Treći stav je da je od ponoći do zore kralj David učio Toru.

Na drugome mjestu *Talmud*⁵ govori o Davidu koji je učio traktat: „Štovatelji Tvoji, videć' me vesele se, jer se u riječ Tvoju ja pouzdam.“ (Ps. 119:74), a to Raši ovako komentira: „Kao što je rečeno u *Talmudu*, jer bi se trudio nad Torom i učio druge njezinim zakonima...“⁶

Drugi, pak, talmudski izvor, koji govori o Davidovoj posvećenosti proučavanju Tore, možemo pronaći u traktatu šabat: „Presveti, Blagoslovljeni, rekao mu je: 'Jedan dan tvojeg proučavanja Tore bolji je od tisuću žrtava koje će tvoj sin Solomon staviti pred mene.'”⁷ Osim toga, *Talmud* ovdje progovara i o njegovoj velikoj posvećenosti proučavanju Tore. Kada je David saznao da će umrijeti na šabat, svakoga šabata „njegova usta nisu prestajala tumačiti Toru“, te ga Anđeo Smrti nije mogao odvesti bez pribjegavanja lukavstvu.⁸

Nije kralj David samo učio, on se pobrinuo da i drugi uče. Jeruzalemski *Talmud* pripovijeda da je kralj David svirao harfu i lutnju „kako bi i drugi čuli Toru... te kako bi rekli: Ako kralj David uči Toru, koliko to više onda moramo činiti i mi.”⁹

Midraš pripovijeda:

„Običavao je okupiti zajednice na šabat i u *Bet Midrašu* podići pozornicu s koje bi Izrael poučavao tajnama Tore i ispravljao pogreške Izraela, otkrivajući im skrivene tajne. Tako je njihova srca privukao proučavanju Tore.”¹⁰

Kralj David je bio i sudac,¹¹ kako je rečeno: “David

kraljevaše nad svim Izraelom, čineći pravo i pravicu svemu svome narodu“ (II Sam. 8:15). Služio je i kao član Sanhedrina¹² te je presudio u mnogim pitanjima *halaha*¹³, kako je rečeno:

„David reče Presvetom, Blagoslovljenom: Nisam pravednik, jer dok svi kraljevi Istoka i Zapada sjede i [uživaju] u slavi, ja prljam ruke krvlju, amniotičkom tekućinom i posteljicama, kako bih ženu učinio dopuštenom njezinom mužu.”¹⁴

Sud kralja Davida donio je mnoge pravorijeke koje obvezuju i Židove kasnijih generacija, kao primjerice: kralj David je odredio da se Gideoniti ne smiju ženidbom priključiti židovskom narodu¹⁵ te da Židov mora svakoga dana izreći sto blagoslova¹⁶ te mnoge druge.¹⁷

Priča o smrti kralja Davida pojavljuje se u Babilonskom *Talmudu*¹⁸, a kako je vrlo zanimljiva, treba ju ovdje prenijeti i posvetiti joj nekoliko riječi:

„Svakoga šabata, on je običavao sjediti i cijeli dan učiti.”¹⁹ Onoga dana kada mu je duša trebala počinuti,

¹² *Sanhedrin* – Vijeće staraca; izvor riječi je grčki (*synédrión*); židovsko legislativno tijelo i vrhovni sud u doba drugoga Hrama, od hašmonejskoga doba (165. pr. n. e.) do 425. n. e.; od gubitka neovisnosti 70. g. n. e. do kraja svoga djelovanja preuzima od kralja zastupanje zemlje pred rimskim i bizantskim vlastima; sastojao se od 71 člana, što je spomen na Mojsija i 70 staraca. Predsjednik S. bio bi i vođa naraštaja, najmudriji čovjek svoga doba, poput zamjenika na Mojsijevom mjestu u svakome naraštaju. S. je vodio predmete koji su imali utjecaj na sav židovski narod: imenovanje kralja, imenovanje Malog Sanhedrina (33 suca u svakome gradu i plemenu), zakone o lažnim prorocima, teorijski slučajevi kada bi Veliki svećenik počinio zločin koji se kažnjava smrću, proširivanje granica Jeruzalema, te izlazak u rat kada kada nije bila obveza, i slično. S. je zasjedao u Hramu dok je postojao, a 40. godina prije rušenja premješten je, te se selio kroz 10 različitih mjesta, od kojih je posljednje bilo Tiberijas. Tradicijski se smatra da će se u mesijanskome dobu S. vratiti u Tiberijas, a zatim u Hram.

¹³ *halaha* – 1. pravni dio židovske vjerske književnosti; naziv dolazi od glagola „halah“ (ići), jer „idemo“, to jest slijedimo židovsko pravo. 2. pojedina odredba iz sustava *halaha*.

¹⁴ BT Berahot 4a. s hebr. prev. K. D.

¹⁵ BT Jevamot 78b.

¹⁶ *Midraš* Bamidbar Raba 18, 17.

¹⁷ Vidi: BT Berahot 48b, *Sanhedrin* 21a; *Avoda Zara* 36b.

¹⁸ Postoji slična verzija u *Midraš* *Rut* Raba 3,2.

¹⁹ Anđeo Smrti ne može prići osobi koja uči Toru; BT Sota. 21a. Babilonski *Talmud* pripovijeda o Anđelu Smrti koji nekoliko puta nije mogao ubiti poznavatelje Tore, jer je nikada nisu prestajali izučavati. Vidi priče o smrti Raba bar Nahmanija i Rava Hisde (BT *Baba Mecia* 86a i BT *Moed Katan* 28a).

⁵ BT Eruvin 53a.

⁶ BT Berakhot 4a, vidi isto BT *Moed Katan* 16b.

⁷ BT Šabat 30a.

⁸ *Ibid.*

⁹ JT Berahot 1.5.

¹⁰ *Midraš* *Ha-Gadol* (Izlazak 35:1). s hebr. prev. K. D.

¹¹ U predgovoru *Mišne Tora*, Jeruzalem, 1974, (reprint varšavskog izdanja iz 1881.), *Jad Ha-Hazaka* = *Mišne Tora* (dalje: MT), *Majmonides* kralja Davida stavlja u niz prenositelja Tore, ljudi koji su primili Zakon i prenijeli ga drugima. Vidi *Hilhot Sanhedrin* (4.7), on kaže da je kralj David bio i zaređen te da je zaređivao druge: Vidi još: BT Šabat 56a, *Megila* 14b.

Anđeo Smrti stajao je pred njim, ali nije ga mogao nadvladati jer nije prestajao učiti. 'Što da mu učinim?' pitao se. Pred kućom se nalazio vrt; Anđeo Smrti pođe u vrt, pope se i sakrije među stablima. On [kralj David] izašao je da pogleda: dok se penjao uz ljestve, ljestve su pod njim pukle. U tom je trenutku zašutio [prestao je učiti] i njegova je duša počinula. Tada je Solomon rabinima u ješivi²⁰ ovako poručio: „Moj otac je mrtav i leži na suncu; psi iz kuće moga oca su gladni; što da radim?“ Rabini su mu ovako odgovorili: „Izreži životinjsko truplo i ponudi ga psima; što se tvoga oca tiče, na njega stavi kruh ili dijete, pa ga odnesi. Nije li Solomon tada dobro rekao: „i živ pas više vrijedi nego mrtav lav.“ (Propovjednik 9,4)?“²¹

Rabija Tanhuma jednom su prilikom pitali smije li se na šabat ugasiti svjetiljku kako bi olakšao muke bolesnika na temelju *pikuah nefesh*, to jest stanja koje je opasno za život. Koristeći to pitanje, rabi Tanhum je izrekao propovijed o vrijednosti života i stavu prema umrlima. Tekst kojim se služi je „i živ pas više vrijedi nego mrtav lav.“ (Propovjednik 9,4), koji kaže da je mrtav lav manje vrijedan od živoga psa, a priča o Davidovoj smrti služi kao potvrda ovog stiha. Kralj David opisan je kao izvrstan poznavatelj Tore koji nikada nije prekidao učenje ali, usprkos veličini, poslije smrti bio je nalik mrtvome lavu – čak su i psi bili važniji od njega. Potvrda ove tvrdnje može se pronaći u zakonima šabata koji zabranjuju dodirivanje mrtvog tijela osobe jer, nakon što je duša napustila tijelo, to više nije ljudska osoba nego jednostavno prazna ljuštura.

Rabini Sanhedrina sjedili su u ješivi kada im se obratio Solomon s halahičkim pitanjem: što da učini s lešom svoga oca, jer je postojala opasnost da će mu nauditi gladni psi. Solomonovo prvo pitanje odnosilo se na pokojnog oca, kojeg je vrlo volio, a tek iduće pitanje odnosilo se na pse. No rabini Sanhedrina prvo su odgovorili na pitanje o tome što treba učiniti u vezi pasa, a tek nakon toga na pitanje o kralju Davidu. Time su istaknuli poruku da su živi psi važniji od mrtvoga kralja. Također, bit njihovog odgovora ukazuje i na primat u ovome slučaju pasa pred kraljem Davidom:

²⁰ *ješiva* – ustanova za proučavanje Tore, odnosno za vjersko obrazovanje učenika nakon završenog osnovnog školovanja; niža ješiva (ješiva ketana) je srednja škola, viša ješiva (ješiva gevoha) za više uzraste. Tijekom povijesti ješive su djelovale u svim područjima gdje je bilo židovskog stanovništva, jer proučavanje Tore nije izborno, već je osnovna obveza iz Tore; do danas se u j. školuju rabini i dajani (vjerski suci).

²¹ BT Šabat 30b. s hebr. prev. K. D.

prvo se moraju nahraniti psi i u tu svrhu na šabat se smije izrezati leš neke životinje.²² Mrtvo tijelo, s druge strane, jest leš kojeg se može pomaknuti samo ako se time miče i nešto drugo što je čovjeku nužno. Stoga poredak odgovora i sama presuda pojašnjavaju stih da je vrijednost živoga psa veća od vrijednosti mrtvoga lava.

Dakle, prema priči u Babilonskom Talmudu, živa je osoba važnija od mrtve, jer živ čovjek može učiti Toru i držati zapovijedi.²³ Priča o smrti kralja Davida na šabat dala je Babilonskom Talmudu priliku da prenese tu poruku.

Kralj David simbol je učenjaka Tore, mudraca, ali i kralja-vladara u jednoj osobi. Stoga na Šavuot, dan kada je dana Tora, dok čitamo Knjigu o Rut koja završava rođenjem kralja Davida, želimo pokazati da Tora nije baština nekolicine odabranih, nego cijelog naroda. A narod predstavlja kralj, kako piše Majmonid:

„Srce kralja je srce cijele izraelske zajednice, te se stoga on mora čvrsto držati Tore, čak čvršće od ostatka naroda.“²⁴

Stoga zakon propisuje da kralj za sebe mora napisati još jedan svitak Tore i uvijek ga imati uza se. Silna briga tradicije da poveže kralja Davida s učenjem Tore i poučavanjem Tore podsjeća nas na Šavuot, na dan kada je Tora dana, da od našeg vodstva u Izraelu trebamo očekivati pokazivanje osobina suvereniteta i Tore, nalik na kralja Davida.

Kralj David

²² Ovaj se odgovor temelji na mišni u Traktatu Šabat 24.4.

²³ Ideja se pojavljuje u tanaitičkom izvoru koje je očito poslužio kao temelj za priču u Babilonskom Talmudu., Tosefta Šabat 17.19.

²⁴ Maimonides, *Mišne Tora*, Hilhot Melahim 3.6. s hebr. prev. K. D.

Priprema za proslavu Šavuota počinje od Pesaha

Sefirat haomer (Brojanje omera)

Drugoga dana Pesaha nakon večernje molitve počinje razdoblje od sedam tjedana svakodnevnoga "brojanja *omera* (snopa)", odnosno brojanja 49 dana počinjući od drugoga dana nakon početka Pesaha, sve do blagdana Šavuota. Svatko je obvezan brojati dane i tjedne *omera*, a broji se svakodnevno nakon izlaska zvijezda, jer broji se *na početku dana, dakle uvečer*. Prvo se izgovori hebrejski blagoslov za brojanje omera: *Blagoslovljen si Ti, Gospodine, Bože naš, Kralju svijeta, što si nas posvetio svojim zakonima i zapovijedio nam da brojimo omer*. Broji se jednostavno tako da se na hebrejskome kaže: *Današnji dan je jedan dan* (idući dana *dva, tri, četiri...*) *omera*. Kada se napuni prvih sedam dana, broji se: *danas je sedam dana omera, što je jedan tjedan...* I tako sve do napunjenog 49. dana i završetka sedmoga tjedna brojanja. Svakoga dana se nakon brojanja izgovara: *Premilostivi, On će vratiti službu Doma Svetinje na njezino mjesto, uskoro i u naše dane*. Ove riječi znače da se pouzdajemo da će već za vrijeme naših života nastupiti mesijansko doba.

Tradicijski se dani brojanja *omera* smatraju tužnima. Tijekom toga razdoblja drže se žalobni običaji: ne šiša se i ne brije, ne kupuje se nova odjeća i ne odlazi na zabave, ne priređuju se vjenčanja, ne sluša se glazbu. Ovo je vrijeme za koje se tradicijski drži da su se židovskome narodu događale brojne teške nesreće i progoni u europskoj dijaspori. Jedan dan je ipak iznimka među danima žalosti: trideset treći dan brojanja *omera*, koji pada na 18-oga dana mjeseca *ijara*. Taj se dan jednostavno naziva Lag Baomer - Trideset treći dan omera. Proslavlja se jer je to obljetnica smrti znamenitoga rabina mističara Šimona bar Johaja, kojega tradicija drži autorom Zohara, temeljnog kabalističkog spisa. Dan smrti znamenitih rabina i učenjaka proslavlja se koa njihovo ujedinjenje s Nebom. Osobit razlog za radost na Lag Baomer je i to što je upravo na taj dan rabin Šimon bio dobio dopuštenje Neba da tajne kabale podijeli sa svojim učenicima. Na Lag Baomer prestao je pomor među učenicima rabina Akive, što je također snažan razlog za obilježavanje ovoga dana kao dana radosti. Možda je

to razlog što je ovaj dan omiljen i za vjenčanja. Nakon Lag Baomera dio vjernika se više ne drži žalobnih običaja, očekujući blagdan Šavuot, koji uskoro slijedi.

Vrijeme od Pesaha do Šavuota vrijeme je sazrijevanja pšenice i drugih žita, od mladih klasova do žetve. Sedmerostrukim naglašavanjem sedmodnevnih tjedana tijekom *omera* ističe se koliko se svetim smatra ovo doba sazrijevanja žita, sve do doba žetve, koje se slavi blagdanom Šavuotom. Sam Šavuot nosi - poput gotovo svih židovskih blagdana - dvostruki značaj nacionalno-religijskoga i poljodjelskoga blagdana. Stoga je vezan ne samo uz spomen na dan dobivanja Tore na Sinaju, nego i uz žetvu pšenice, koja u Izraelu dozrijeva ranije nego u Europi, te je do Šavuota, u svibnju/lipnju, već zrela za žetvu.

Blagdan Šavuot

Blagdan Šavuot slavi se jednodnevno u Izraelu, a dvodnevno u dijaspori, jer poput druga dva hodočasna blagdana (Pesaha i Sukota), u dijaspori mu se dodaje jedan dan. Tradicijski se za Šavuot ne spremaju mesna, već mliječna jela i različiti slatkiši sa sirom.

Ovaj je blagdan tijekom godine srednji od triju hodočasnih blagdana, za vrijeme kojih je u starini, dok je jeruzalemski Hram još djelovao, svaki židovski muškarac morao k njemu hodočastiti i prinijeti žrtvu. Ovaj trojni niz hodočasnih blagdana označava tri stupnja boravka Židova u pustinji, nakon njihova izbavljenja iz egipatskoga ropstva: izlazak, primanje Tore, te četrdesetgodišnji boravak u pustinji prije nego su uselili su svoju zemlju, koju im je Bog dao u vječnu baštinu. Stoga ova tri blagdana tvore nedjeljiv niz, a sva tri, uz povijesno-duhovna, nose i agrikulturna značenja.

Svetost i mesijanski sadržaj i ovoga hodočasnog blagdana naglašeni su biblijskom pripoviješću o pravednici iz drugih naroda, Rut, i njezinu suprugu Boazu. Njihov potomak će biti Mesija, iskupitelj i navjestitelj budućega svijeta. Stoga se biblijska knjiga o Rut čita u liturgiji za Šavuot, jer blagdan pada u doba žetve u Izraelu, koju opisuje i ova biblijska knjiga. U to vruće doba godine u pustinji je sve sprženo, ali gora Sinaj se, prema tradiciji, sva zazelenjela kada su Židovi od Boga primili Toru; u čast toga događaja, sinagoge se kite zelenilom.

Tako je ovaj blagdan i obljetnica sinajskoga primanja Tore, biblijskoga Petoknjižja. Nakon izlaska iz egipatskoga ropstva, Židovi su se našli u pustinji, započinjući svoje četrdesetgodišnje lutanje koje će

ih konačno dovesti u domovinu, Obećanu zemlju, Erec Israel. Tijekom višestoljetnoga ropstva, dotad su bili usvojili mnoge običaje i vjerovanja svojih mnogobožaćkih egipatskih gospodara, pa je prvih sedam tjedana pustinjskoga života, nakon kojih su primili Toru, bilo i vrijeme prvog očišćenja od mnogobožaćkih vjerovanja. Ono ih je pripremiilo za odgovornost budućega čuvara Torinih zakona, što je naglašeno sedemerostrukim ponavljanjem sedmodnevnog razdoblja, tjedna. To je i izvor naziva blagdani, jer riječ «šavuot» na hebrejskome jednostavno znači «tjedni». Sedam je i inače broj koji u židovstvu označava svetost, a Tora je najveća svetinja, koju je Bog na prvi Šavuot darovao židovskom narodu.

Piše:
Aleksandar Mihael Srećković

Povijest sidura (molitvenika)

Ur. **S**idur, također poznat kao seder tefillot (raspored molitve), skup je svih molitava za zajedničko i osobno bogoslužje radnim danom, šabatom, blagdanima i postovima. Sidur kakav danas poznajemo nije se odmah pojavio kao cjeloviti tekst, koji su definirali i recenzirali odbori učenjaka. Kao skup molitav i liturgijskih dodataka koji odražavaju teološka, kulturološka i povijesna razdoblja židovskog naroda, sidur nije samo „priručnik“ židovske molitve, već je i vjeran zapis židovskih misli, ideja, nada i tjeskoba u vremenima u kojima je nastajao i razvijao se, te također predstavlja svojevrsnu duhovnu povijest židovskog naroda.

Za razliku od Biblije i Talmuda, koji je nakon zapisivanja trajno zatvoren, te im se mogu dodati samo komentari i objašnjenja, sidur je ostao otvoren za nove molitve, odgovorajući na sve aktualne potrebe židovskog naroda. Za razliku od knjiga Talmuda u kojima učenjak proučavanjem, u potrazi za mudrošću traži odgovore na razna halahička pitanja i pomoć u donošenju sudskih odluka, sidur je dostupan svima koji traže riječi utjehe, ozdravljenja i nade.

Stoljećima se liturgija u sinagogi temeljila samo na usmenoj predaji i molitve su recitirane po sjećanju. Rabini su zabranjivali zapisivanje molitava, vjerojatno zbog straha da bi to moglo omogućiti kršćanima i pripadnicima raznih sekta da ih zlonamjerno mijenjaju ili dopustiti mogućnost da se podmetnu krivotvorene verzije kao dokaz navodnih židovskih subverzivnih ideja. Stoga Talmud navodi da oni koji zapišu blagoslov čine težak grijeh. Osoba koja je vodila liturgiju trebala je znati molitve napamet, ostali bi ili znali svoje molitve napamet ili bi ih ponovljali nakon čitatelja. Time se i objašnjava zašto se molitva amida (bitan dio liturgije) recitira dva puta tijekom jutarnje i popodnevnog molitve. Oni koji su znali molitve napamet, izgovarali su ih tiho u sebi, a predmolitelj

Uz Šavuot se tradicijski priređuju mliječna a ne mesna jela

Šavuot u žitnom polju

bi ih zatim glasno ponavljao za ostale, koji bi samo odgovarali tradicionalnim „amen“ nakon svakog blagoslova.

Krajem drugog stoljeća nove ere, uslijed sveopćeg osiromašenja i progona Židova u Izraelu, mudraci su se bojali da će stoljeća učenja nestati zauvijek. Zbog toga je rabin Jehuda ha-Nasi odlučio zapisati usmenu predaju i objaviti je pod nazivom Mišna. Nekoliko stoljeća kasnije Rav Aši, voditelj akademije u babilonskoj Suri, započeo je prikupljati i zapisivati opsežne rabinske rasprave i analizu Mišne, koji se zajednički nazivaju Gemara. Mišna zajedno s Gemarom tvori Talmud. Liturgija je, ipak, i dalje tijekom niza godina ostala samo na usmenom prenošenju. U početku, bilo je malo opasnosti da se molitva zaboravi, budući da se svakodnevno ponavljala. Sve dok su Židovi bili koncentrirani u zemlji Izraela i Babiloniji, svi su prihvaćali nepromijenjenu tradiciju. Svaki pokušaj promjene, dodavanja ili uklanjanja nekog dijela odmah bi sankcionirali čelnici akademija u Izraelu i Babiloniji. Međutim, porastom dijaspore širom Europe i iseljavanjem Židova u razne zemlje Azije i Afrike, zbog udajenosti i otežanih komunikacija, utjecaj akademija slabi. Postalo je neizbježno da će lokalni utjecaji u tim raspršenim zajednicama rezultirati različitim liturgijskim običajima.

Prvi siduri

Od osmog stoljeća u upotrebi su bile zbirke molitava koje su pojedinci sastavljali kao svojevrsni podsjetnik, pri čemu ti molitvenici nisu imali odobrenje ni priznanje vjerskih autoriteta, a često su bili protkani pogreškama uslijed netočnog prepisivanja ili nepoznavanja liturgije. Pojedinci bi tako, zapisujući molitve, dodavali ili izostavljali ono što su mislili da je potrebno. Uslijed mnoštva tekstova i običaja, na kraju je bilo teško odrediti ispravnu praksu. Uslijed svega toga, bilo je neophodno da netko od religioznih autoriteta formira jedinstvenu i standardnu liturgiju. Najkompetentniji za takav zadatak su bili Geonim (gaoni), vođe glavnih babilonskih akademija, koji su već imali dubok utjecaj na zakon i praksu cijelog židovskog svijeta.

Oko 850. godine nove ere zajednica iz Lucena u Španjolskoj pisala je Natronai Gaonu, čelniku akademije u Suri, moleći ga da im točno objasni na kojih je stotinu blagoslova mislio Rabi Meir, kad je podučavao da ih je svaka osoba dužna dnevno izrecitirati. Natronaijev odgovor na taj upit predstavlja prvi službeno sastavljeni skup molitava, čineći tako jezgru prvih molitvenika.

Natonaijevog nasljednika Amarama Gaona također je zamolilo vodstvo španjolskih zajednica da im da uputstva u vezi molitava i blagoslova za cijelu godinu. Na taj način nastao je prvi autoritativni židovski molitvenik na kojemu se temelji sefardski obred. Molitvenik je sadržavao sve molitve za radni tjedan, za šabat, roš hodeš i blagdane, pri čemu su, uz molitve, na potrebnim mjestima bili dodani važeći zakoni i propisi za te molitve i blagdane. Na kraju molitvenika nalazili su se blagoslovi i molitve za posebne prigode, kao što je sklapanje braka, obrezivanje i slično.

Stoljeće kasnije, veliki filozof Saadia Gaon sastavio je prvi molitvenik koji je bio praktičan za upotrebu širem krugu vjernika. U predgovoru svojem siduru, Saadija napominje kako je na svojim proputovanjima po židovskim zajednicama diljem svijeta vidio mnogo različitih varijacija vjerskih službi. Iz straha da će se tijekom vremena tradicijski redosljed liturgije zaboraviti, odlučio je prikupiti i organizirati molitve, hvalospjeve i blagoslove. Temeljen na radu svog prethodnika, Saadijin sidur je logičnije organiziran i lakši za uporabu. Dok je Amramov sidur bio organiziran oko blagdana, uslijed čega je veliki dio molitava bio ponavljan, Saadia je molitve i blagoslove povezo u koherentnije skupine, olakšavajući snalaženje tijekom molitve.

Iako su kasnija izdanja molitvenika dalje poboljšala Saadijin raspored molitava, njegov pristup je i dalje ostao temeljem tradicijskoga molitvenika. Pravila i komentare koje je Saadia na arapskome napisao uz svoj molitvenik, i danas čine temelj molitvenika tradicijskih zajednica.

Poslije 10. stoljeća aškenaski učenjaci u srednjoj Europi preuzeli su od babilonskih gaona duhovno vodstvo židovskih zajednica. Glavna iznimka bio je Majmonid, sefardski učenjak čiji je autoritet bio priznat u cijelome židovskom svijetu. U njegovom monumentalnom opusu Mišne Tora nalazi se i dio posvećen molitvi, nazvan „Redosljed molitve tijekom cijele godine“. Majmonidovo djelo postalo je autoritativno za zajednice u tadašnjem arapskom svijetu; svojevrsno stapanje Majmonidove i Saadijine verzije prihvaćeno je kao molitvenik jemenitske zajednice.

Tijekom 11. stoljeća aškenaska zajednica počinje koristiti vlastiti molitvenik, koji je sastavio Rašijev učenik Rabi Simha ben Šmuel, koji je živio u Vitryju u Francuskoj. Taj molitvenik, poznat kao Mahzor Vitry, sadržavao je sve molitve u skladu s običajima Židova u sjevernoj Francuskoj, koji su bili slični običajima zajednice u Njemačkoj. Tu su se nalazili i komentari

vezani uz molitve i zakone vezane uz svaku prigodu. Na taj način Mahzor Vitry je bio svojevrsan religijski priručnik izgrađen oko liturgije, sadržavajući gotovo sve što je bilo potrebno za pobožni život Židova. Uključivao je i do tada nekorištene dijelove liturgije, kao što su Pirke Avot i Hagadu za Pesah, zajedno s popratnim komentarima.

Siduri nakon pojave tiska

Do sredine 15.stoljeća, knjige su bile rijetke i skupe, tako da su mnoge sinagoge posjedovale samo po jedan primjerak kojeg je koristio predmolitelj. Izumom tiskarskog stroja, knjige su postale jeftinije i na kraju svima dostupne.

Najpoznatija od prvih tiskara na hebrejskome bio je Natan Soncino, po zanimanju liječnik. On je utemeljio svoju tiskaru 1483. u Italiji, a tri godine kasnije tiskao je prvi hebrejski molitvenik, temeljen na rimskom običaju. Godine 1512. prvi aškenaski molitvenik je bio tiskan u Pragu. Kako se broj tiskanih primjeraka povećavao, svaki tiskar je htio nekakvim dodatcima privući kupce. Neki bi u svoj molitvenik dodavali Pirke Avot, a konkurent bi uključio Knjugu Psalama. Kako bi izdanja bila privlačnija, molitvenici bi sadržavali i komentare, kabalistička objašnjenja, halahička uputstva, pa čak i prijevode na govorni jezik zajednice.

Tijekom naraštaja, brojni dodatci povećavali su opseg molitvenika, koji je vremenom postajao sve opsežniji. Kao posljedica toga, u 16. stoljeću po prvi put se molitvenik podijelio na dva sveska, jedan je obuhvaćao molitve za radni dan i šabat, a drugi molitve za blagdane.

U današnje vrijeme imamo čitavo mnoštvo molitvenika koji slijede određene običaje, molitvenike za žene i molitvenike za djecu. Molitvenik i danas predstavlja liturgijsku knjigu koju Židovi najčešće čitaju.

Tora - izvor svih židovskih zakona i osnova za molitvenik

PROSLAVILI SMO BLAGDAN PURIM

Purim je jednodnevni blagdan, koji se prema židov-skome kalendaru slavi četrnaestoga dana proljetnoga mjeseca adara, a kao dvodnevni blagdan slavi se samo u Jeruzalemu, zbog njegove osobite uloge u priči o spašavanju svih Židova u Perzijskome carstvu, prije oko dva i pol tisućljeća. Antisemitski ministar Haman naumio ih je istrijebiti u jednome jedinom danu, ali židovska djevojka Ester ga je nadvladala: odvažno je spasila svoj narod, umolivši cara da opozove naredbu o istrebljenju. Ovu povijesnu priču čitamo u biblijskoj knjizi Ester. Premda je Židovima spasenje darovao Bog, Njega samoga se u tekstu te kratke knjige ne spominje, pa kažemo da je Njegovo djelovanje u ovome spašavanju skrovito, zbog čega se, osim mnogo buke, pjesme, plesa i radosti, ovaj blagdan slavi pod krinkama. Omiljene krabulje su likovi iz same knjige o Ester, ali na proslavama se sreću i najrazličitiji drugi općeomiljeni likovi.

U srednjevjekovnoj Europi, kada je Židovima život najčešće bio vrlo gorak, a često i opasan, ovaj blagdan slavio osobito usrdno, s pouzdanjem u skorij Mesijin dolazak i iskupljenje židovskoga naroda od svih opasnosti. I doista, u židovskoj mistici Purim zauzima osobito mjesto kao jedini blagdan koji će se slaviti i nakon Mesijina dolaska, te se nalazi vezu između riječi "purim" i "hakupurim", odnosno nalazi se izravna veza između Purima, kao dana spasenja, s najvišim danom židovskoga kalendarija, Jom Kipurom. (Ur.)

Piše:
rabin dr. sc. Kotel Da-Don, doc.

Šabat Zahor: brisanje Amalekovog imena

Šabat zahor je šabat prije Purima. Naziva se "zahor" ("sjeti se"), jer na taj šabat iznosimo dodatni svitak Tore, pored onoga za čitanje tjednog odsječka, i u njemu čitamo maftiru:

Sjeti se što ti je učinio Amalek na putu, kad ste izašli iz Egipta, kako te je presreo na putu i napao te sleđa, sve oslabljene iza tebe, a ti si bio umoran i izmučen i on se nije bojao Boga. I bit će kada ti Vječni da odmora od svih tvojih neprijatelja uokolo, u zemlji koju ti Vječni tvoj Bog daje u nasljeđe da je posjeduješ, izbriši spomen na Amaleka pod nebom. Ne zaboravi! (Pnz 25,17-19)

Čitanje iz Tore

Vadimo dva svitka Tore:

1. U prvoj čitamo perašat hašavua – tjedna paraša
2. U drugoj maftiru čitamo perašat zahor

Haftara je također posebna za ovaj šabat, u njoj se govori o Šaulovom ratu protiv Amaleka i pogubljenju amalečkog kralja Agaga rukom proroka Samuela (1Sam 16,1-34).

Amalek

Što veže Amaleka i ovaj šabat? Prvi Amalek bio je unuk Jakovova brata Ezava (Post 36,9-12), unuk koji je, prema riječima midraša (Midraš Tanhuma Šemot 27), od djeda naslijedio mržnju prema Jakovu. Od njega je kasnije nastao narod imenom Amalek. Ovaj narod je bio prvi koji je zaratio s Izraelom, židovskim narodom, nakon njegova izlaska iz Egipta (Izl 17,8). Nakon tolikih čuda, "deset udaraca" i razmicanja Crvenoga mora, čuda koje je Bog učinio kad je izvodio Židove iz Egipta, cijeli je svijet vidio što se dogodilo. Svi su se bojali Izraela i njegova Boga, osim Amaleka koji ga je napao u pustinji, iako uopće nije živio blizu područja kojim su prolazili Židovi na svom putu iz Egipta. Narod Amalek je napao Židove zbog same mržnje prema Izraelu i njegovom Bogu. Sljedeći Amalek koji se pojavljuje u Tanahu je onaj u ratu Šaula i Amaleka (1Sam 16). Posljednji biblijski Amalek je u priči o Purimu u Svitku o Esteri: Haman sin Hamedate Agagovca (Est 3,1). Haman je bio potomak amalečkog kralja Agaga u vrijeme proroka Samuela (1Sam 16). Tako je Haman bio od sjemena Amalekovog, a njegov je cilj bio jednak cilju svih njegovih predaka: uništenje Jakova, to jest židovskoga naroda.

Amalek dobiva snagu i dolazi napasti židovski narod kad je on duhovno slab, kao što nam se događalo za naše duge povijesti. U svakoj generaciji postoji Amalek koji nas namjerava uništiti - židovska povijest puna je Amaleka. Na šabat zahor sjećamo se što nam je učinio Amalek. Time ispunjavamo prvu zapovijed, a na Purim ispunjavamo drugu: brisanje spomena na Amaleka, kada za čitanja Svitka o Ester bučimo pri spomenu Hamanova imena.

Zapovijed čitanja paraše o Amaleku je zapovijed iz Tore (MT Hilhot melahim, uvod), pa je svaki Židov mora pročitati ili čuti čitanje uz melodiju uobičajenu u njegovoj zajednici. U *perašat zahor* nalazimo dvije zapovijedi iz Tore: *I tako je zapovijed uništiti sjećanje na Amaleka, jer je*

rečeno: '...izbriši spomen na Amaleka.', i zapovijed je sjećati se zauvijek njegovih zlih djela i njegove zasjede, kako bi se probudila odbojnost prema njemu, jer je rečeno: 'Sjeti se što ti je učinio Amalek.'. Usmeno je preneseno: sjećaj se ustima, ne zaboravi u srcu, jer je zabranjeno zaboraviti njegovu odbojnost i mržnju (MT Hilhot melahim 5,5).

Tora nam nalaže da izbrišemo Amaleka i svo sjeme njegovo, da se sjećamo i da prenosimo s oca na sina što su nam oni zlotvori učinili pri izlasku iz Egipta. Ne smije se osjećati sućut prema okrutnome Amaleku, jer rekli su naši rabini: *Tko se smiluje okrutnima, na kraju će biti okrutan prema milosrdnima* (vidi: Midraš Kohelet Raba, Paraša 7, 16:1 te Babilonski Talmud Joma 22b). Razlog je u tome što se ne može usporediti pojmove okrutnosti i samilosti: smilujući se okrutnome dovest ćemo njegovo ponašanje do apsurdna.

כבוד מלפניו ויכתת
בדיבויין וקצ
כבוד מלפניו ויכתת

UZ MEĐUNARODNI DAN SJEĆANJA NA ŽRTVE HOLOKAUSTA - 27. SIJEČANJ 2015. I UZ JOM HAŠOA 5775./2015.

Na židovskome groblju u Cerniku obilježiti ćemo Jom Hašoa 27. nisana 5775./ četvrtak 16. travnja 2015.

O d 2007. Bet Israel obilježeva Jom Hašoa na danas napuštenim, a često i zapuštenim grobljima nekada cvatućih židovskih zajednica u Hrvatskoj, zauvijek uništenih u Holokaustu. Do sada su komemoracije za Jom Hašoa održane u Požegi, Varaždinu, Ludbregu, Karlovcu, Lipiku, Našicama, Bjelovaru i Iloku. Ovim želimo odati počast našim bližnjima – žrtvama zločina Holokausta, te podsjetiti na dotadašnje bogatstvo židovskog života u Hrvatskoj i na činjenicu da je zločin kojim su uništene te manje zajednice, dok su veće desetkovane, nanio nepopravljivu štetu ne samo židovstvu, već i narodima među kojima se dogodio. Stoga pozdravljamo mjesno građanstvo, predstavnike vlasti i kulturne djelatnike, koji redovito s mnogo sućuti i potpore nazoče našim komemoracijama.

Već poznata tradicija ove nas godine vodi u Cernik kod Nove Gradiške. O ovome groblju i općenito o životu Židova u tome dijelu Hrvatske, od naseljavanja do stradavanja u Holokaustu objavljena je i manja monografija autora Vjekoslava Žugaja *Židovi novogradiškoga kraja*, s mnogo fotografija tada - zahvaljujući naporima entuzijasta – u velikoj mjeri očišćenoga i uređenoga staroga židovskog groblja u Cerniku. Nadamo se da će do Jom Hašoa Ministarstvo kulture uspjeti ovo groblje staviti pod zaštitu, kako smo zamolili, s obzirom da su stručnjaci iz Konzervatorskog odjela u Slavonskom Brodu već ranije evidentirali ovo staro i oblikovno vrijedno židovsko groblje, u naporima za revidiranje statusa zaštite pojedinih kulturnih dobara i kulturno-povijesnih cjelina u Republici Hrvatskoj.

Obavijest o terminu polaska u Cernik poslat će Ured zajednice kada pojedinosti budu poznate.

DROHOBYCZ

Jasminka Domaš

Sve si nešto mislim da
nacistički idiot nije ubio
u Poljskoj na ulici Brunu
Schulza, moga idola, možda
bi se još uspjeli sresti.
Ovako je odlepršao na onim
svojim paperjastim oblacima u
boji rozete u praskozorje, 1942.
Tko zna, možda je baš izašao
Iz kuće želeći nešto kupit u
Dućanima cimetne boje, ljuljuškajući
se u mislima na indigo rukavcima
egzotičnog Malabara.
I sada mi ne preostaje nego još
neko vrijeme boraviti u njegovom
transcendentalno urbanističkom
prostoru za neozdravljive sanjare.

Obilježen 27. siječnja - Međunarodni dan sjećanja na žrtve Holokausta

Odgovornost za upravljanje sjećanjem

Njemački predsjednik Joachim Gauck je u svome govoru pred Bundestagom (njemačkim parlamentom) 27. siječnja 2015. - povodom Međunarodnoga dana sjećanja na žrtve Holokausta prema odluci Ujedinjenih Nacija i jubilarne 70. obljetnice oslobođenja Auschwitza - između ostaloga naglasio da je «danas Auschwitz dio njemačkog identiteta», njemačke povijesti. Istoga dana predsjednik Bundestaga Norbert Lammert pozvao je Nijemce da sjećanje na zločine nacističke Njemačke održe živim: «Kasnije generacije nisu odgovorne za užasnu prošlost naše zemlje, ali jesu za način upravljanja sjećanjem.»

Prvi veliki znak pokajanja u ime njemačkog naroda iskazao je 1970., (tek) 25 godina nakon završetka Holokausta, njemački kancelar Willy Brandt, kleknuvši u dubokom žaljenju pred spomenik u Varšavskom getu, ne samo kao bivši aktivni pripadnik pokreta otpora, nego u ime svih Nijemaca. Sljedeći prijelomni korak učinio je 1985., (čak) desetljeće i pol kasnije, predsjednik tadašnje Savezne Republike Njemačke Richard von Weizsacker, nadahnuto govoreći u Bundestagu, na četrdesetu obljetnicu njemačkog poraza u Drugom svjetskom ratu. Time je postao prvim njemačkim političarom na najvišem položaju koji je javno progovorio o žrtvama nacističkih zločina i o potrebi da se sačuva sjećanje. Slijedili su ga mnogi, sve brojniji. Danas se usred istoga Berlina, iz kojega je krenuo zločin Holokausta, nalazi posve druga "klima" u odnosu na priznavanje povijesnih činjenica. Ko svojevrstan simbol toga novog stav tamo se nalazi i veličanstveni spomenik žrtvama, opomena budućim naraštajima Nijemaca da se svoju prošlost ne ne smije, ali i ne može brisati ni izbjeći, da se s njom mora živjeti i mora ju se pamti.

Njemački je parlament 1996. imao snage čuti i kapitalne riječi predsjednika Države Izrael Eзера Weizmana, koji je, govoreći o pitanju oprost, parafrazirao biblijsku rečenicu (Postanak 4,10): "Krici do mene dopiru iz zemlje – ne mogu ja opraštati u njihovo ime. (Postanak 4,10)". Odgovornost za "upravljanje sjećanjem", dakle,

nije na žrtvi - židovskome narodu, nego na drugim narodima, prije svega onima među kojima se Holokaust dogodio. Elie Wiesel je o tome pitanju rekao da "ne postoji kolektivna krivnja, ali postoji kolektivna sramota". Suočavanje s istinom o svojoj prošlosti nezaobilazan je prvi ozdravljajući korak za svaki narod u okviru kojega se dogodio Holokaust, preduvjet za istinsku zajedničku budućnost potomaka žrtava i potomaka počinitelja. Do sada je neusporedivo najviše kvalitetnih, čvrstih koraka na tome putu učinila Njemačka.

Danas židovska zajednica u Njemačkoj broji više od 100.000 članova (nešto više od šestine zajednice prije Holokausta). Prihvaćajući nove židovske useljenike, većinom iz tranzicijskih zemalja istočne Europe, suvremena Njemačka pokazuje ne samo svijest o povijesnoj odgovornosti zbog tragedije Holokausta, već i duboko kajanje i punu otvorenost prema obnovi židovske zajednice. U Berlinu je na prijelazu 20. u 21. stoljeće zabilježeno 11.000 Židova, slično je i u drugim gradovima, manjima i većima, poput Frankfurta i poput negdašnjeg izvorišta nacizma, bavarskoga Münchena, gdje danas živi druga od dviju najvećih njemačkih židovskih zajednica, s također oko 11.000 Židova, te s priljevom novih članova kojim ona i vrlo brzo raste. Bavarska je početkom 21. stoljeća u samome starom središtu glavnoga grada, na Sankt-Jakobs-Platzu, u spomen na 4000 u Holokaustu umorenih Münchenskih Židova podigla veličanstven trodijelni židovski centar. Sastoji se od sinagoge s 550 mjesta, te sjedišta židovske zajednice i židovskoga muzeja. Svečanom otvorenju sinagoge nazočilo je 1200 vladinih i vjerskih uglednika, pred kojima su vodeći političari naglasili da nova Münchenska sinagoga simbolizira obnovu i rast židovske zajednice u Njemačkoj.

Tako novi naraštaj njemačkih građana i političara u golemoj većini prihvaća da se povijest ne može promijeniti, ali i da se s njom mora naučiti živjeti, bez zaborava i zamagljivanja. Odaje se poštovanje žrtvama i jasno se priznaje krivnja njemačkih prethodnika: za sada nedostignut moralni uzor za brojne druge narode u okviru kojih se također dogodio zločin Holokausta. U Hrvatskome Saboru je istoga dana njegova potpredsjednica Dragica Zgrebec mnogo neodređenije i suzdržanije od njemačkih kolega podsjetila da "i Hrvatska ima tamnu stranu povijesti". Istodobno je predsjednik Republike Hrvatske Ivo Josipović Međunarodni dan sjećanja na žrtve Holokausta proveo u samome Auschwitzu, a uz njega - među posljednjih 300-tinjak preživjelih logoraša - bila su i dva preživjela hrvatska Židova upravo iz toga logora-simbola Holokausta: Boris Bauer i Branko Lustig.

Julija Koš

Piše:
Julija Koš

Stalni postav muzeja na lokalitetu bivšega ustaškog logora i dalje bez priče o zločinu:

U Jasenovcu ništa nova

Nemojmo koncentracijske logore opisivati istim eufemizmima koje su rabili oni koji su ih uspostavili.

Kofi Annan, 24. siječnja 2005.

Logori za likvidaciju ciljanih skupina, prije svega Židova i Roma, bili su u Hitlerovoj Tvrđavi Europi isključivo u ingerenciji njemačkih nacista ... Ipak, postoje dvije iznimke - Rumunjska i Hrvatska. ... Rumunjski genocid, kao i onaj u Hrvatskoj, bio je u domaćoj režiji, te proveden bez "rafiniranog" njemačkog obmanjivanja ... Balkanski holokaust bio je u znaku noža, malja, metka i užeta.

Ivo Banac, *Jasenovac nije mit* (Svjetlo riječi br. 287; Sarajevo 2007.)

Ništa nije danas vidljivo u jasenovačkom muzeju od onoga što međunarodno ugledni prof. Banac navodi kao glavne značajke ustaškog sustava zločina. Autori stalnog muzejskog postava izlažu da je NDH uspostavljena "od strane nacističke Njemačke i fašističke Italije" i to "posredstvom ustaškog pokreta na čelu s Antom Pavelićem" – ustaše se predstavljaju kao pasivni medij. Posjetitelj ne saznaje genezu i načela ustaškog pokreta. Pritom su sami ustaše od samoga početka svoje vlasti, od travnja 1941. bez eufemizama objavljivali svoje ciljeve i planove za njihovo ostvarenje; u lipnju ustaški ministar Žanić izjavljuje za novinstvo: "Mi smo Ustaše uvijek govorili da će padati glave onih koji nam smetaju, jer sada pravimo povijest za stoljeća i stoljeća." A danas, 2015. godine, brojimo već devetu godinu nesmetanog i javnog zamagljivanja zločina NDH, i to upravo na mjestu najvećeg ustaškog zločina, u Jasenovcu, gdje posjetitelj ne može vidjeti, između ostaloga, ni ovu lapidarnu poruku ustaškog ministra. Jasenovac je za autore stalnoga muzejskog

postava tek bezlično eufemistički "jedan od najvažnijih instrumenata za ostvarivanje programa etnički, rasno i vjerski čiste (!) države", a osnovan je na tome mjestu jer je bio na "dobrom prometnom položaju" [za koga dobrom: za zatočenike ili za organizatore zločina?].

"Nakon obilaska muzejskog postava svi smo bili ogorčeni i beskrajno povrijeđeni mučnim i zloslutnim osjećajima ... zapanjeni koncepcijom postava... posjetitelji su osjetili da se time nastoji ublažiti i umanjiti zločine koji su na tom mjestu počinjeni, što je samo korak od negiranja svega što je u Jasenovcu učinjeno. Najteži dojam nakon obilaska muzeja ostavlja povreda nevinih žrtava iskrivljavanjem istine o njihovoj smrti i patnjama preživjelih. Za nas Židove ovakav postav je neprihvatljiv i uvredljiv... Očekujemo da uvažite naše primjedbe i prikažete istinu... (Iz otvorenog pisma predsjednika srpske židovske zajednice Aleksandra Nećaka, upućenoga ravnateljici Spomen-područja Jasenovac nakon posjeta Muzeju skupine preživjelih Židova; objavljeno u Biltenu Saveza jevrejskih opština Srbije, br. 7/8, kolovoz 2007.). Postav je javno oštro kritizirala i sarajevska židovska općina.

I komisija Židovske općine Zagreb je (26. ožujka 2009.) ustanovila da muzej ne prikazuje tragičnu povijesnu istinu, već do ironije uljepšanu sliku stvarnosti: zločin se više prikriva nego prikazuje. "Od onoga što je izloženo ništa ne govori o žrtvama i onome kako su one uništavane u logoru Jasenovac. Ni jedan natpis koji se tamo nalazi ne govori o sukusu onoga što je bila NDH i logor Jasenovac." – izjavio je novinstvu predsjednik Židovske općine Zagreb i Koordinacije židovskih općina u Hrvatskoj dr. Ognjen Kraus, na Jom hašoa 2009., te istoga dana na komemoraciji na Mirogoju javno istaknuo: "... nezadovoljstvo i ogorčenje velikog dijela židovske zajednice u Zagrebu i Hrvatskoj, a posebno preživjelih, novim postavom muzeja u sklopu memorijalnog područja Jasenovac. Mislimo da on ne prikazuje punu istinu o Jasenovcu, strahotama i patnji žrtava, i da ublažava istinu o ustaškom režimu. To vrijeđa žrtve. To vrijeđa i nas, njihove potomke. I zato ponovo zahtijevamo promjenu tog postava. ... Želimo da svi koji dođu u Jasenovac na prvi pogled vide što je to mjesto bilo, što se tu događalo, što je bio ustaški režim i da dobiju jasnu sliku o tome" (*Hakol* 109/2009., glasilo Koordinacije židovskih općina u Hrvatskoj).

Zbog zamagljivanja istine o tome tko su bili počinitelji zločina, a tko su i na temelju čega bile žrtve, znameniti međunarodni stručnjak za Holokaust, dr. Efraim Zuroff, u *Herald Tribuneu* je ovaj stalni postav ocijenio kao «postmodernističko smeće». Time se, i ne sluteći, nadovezao na povik autorima prof. dr. Milorada

Pupovca dva tjedna ranije, na sastanku pred samo otvorenje muzejskog postava: “Umjetnost vježbajte doma! Ovo se ne može popraviti!” Muzejski postav je ipak otvoren, uz žurne minimalne kozmetičke popravke najdrastičnijih uvreda za zatočenike i poigravanja brojem stradalih. Na sam dan otvorenja muzej je dobio i javnu negativnu kritiku predsjednika Republike Stjepana Mesića, koji je u svojoj diplomatskoj maniri posumnjao “hoće li iz toga postava mladi moći spoznati istinu”.

Istoga dana javno sam izjavila da bi ovakav postav načinili i sami ustaše, da su kojim nesretnim slučajem pobijedili u ratu i do dana otvorenja ostali na vlasti. Jer do 2006. godine ustaše bi se, dakako, obrijali, okupali, zavezali kravate i koliko-toliko uklopili u suvremeni svijet. I da, ugađajući Europi, načinili bi nekako upravo takav muzej: neka ga bude, ako se to već traži, ali tako da ne otkriva istinu... Autori, duboko uvrijeđeni, javno su najavili sudsku tužbu protiv mene – do danas na svoju žalost nisam primila sudski poziv: autori su odveć svjesni jačine mojih argumenata.

Nakon otvorenja autori i njihovi nalogodavci dobivaju i ocjenu javnosti: “Hrvatskoj za sada ipak treba što izravniji i realističniji, pa čak i naturalističkiji, a ne samo impresionistički pristup jasenovačkom zločinu, pogotovo dok velik broj ljudi o tome zna malo ili ništa. [Potrebno je] ... suočavanje s najtamnijom stranicom nacionalne prošlosti, te odgovor tko je i zašto tamo stradao.” (Vlado Vurušić, Jutarnji list, 29. studenoga 2006.). Vremenom su počeli nicati i drugi kritičari javnog, stručnog i znanstvenog profila. Tako dr. Ljiljana Radonić, profesorica na Bečkome Univerzitetu, u intervjuu hrvatskome mediju izjavljuje: “Posebno nakon revizionizma u [hrvatskoj] politici devedesetih [godina 20. stoljeća] i relativiziranja zločina Nezavisne Države Hrvatske, neophodno je [u jasenovačkom stalnom muzejskom postavu] kritički se baviti vlastitom odgovornošću i konkretnim počiniteljima...” (Novi list 16. listopada 2010.)

Unatoč svemu, nikakvi rezultati nisu uslijedili nakon godina ovih i drugih sličnih ocjena. Od svoga nastanka do danas - i do kada? - jasenovački muzej nesmetano traje «bez priče o zločinu», kako je ustanovila muzejska savjetnica Lucija Benyovsky (Vijesti muzelaca i konzervatora, 1-4, Zagreb 2007.).

Neposredno nakon otvorenja autori su pod dojmom brojnih oštrih kritika priznali propuste i najavili ispravke (nikada nisu učinjene). Sama ravnateljica Javne ustanove Spomen-područje Jasenovac, N. Jovičić, izjavila je u ožujku 2009. navedenoj židovskoj

komisiji da posjetitelji nakon tri do četiri sata (!) usmenog educiranja ipak, navodno, shvate povijesnu istinu. Dakle, usred muzejskog postava, pritom na samome mjestu zločina, posjetitelju treba usmeno više sati tumačiti temeljne povijesne činjenice, jer ih u postavu nema?! Čemu onda on postoji?

A evo u čemu je problem i kako su autori postigli lažnu sliku istine.

Izlošci su pojedinačno istiniti, što postavu u očima neupućenog posjetitelja, osobito mlađeg (provjereno na skupinama i pojedincima, domaćima i stranima) može dati privid objektivnosti, ali izbor i način izlaganja predmeta i dokumenata dosljedno prikrivaju jasenovačku tragičnu povijesnu stvarnost: oni manje važni za bit prikazani su kao bitni, a oni iz kojih bi se mogla i trebala iščitati povijesna istina zaobiđeni su ili marginalizirani do neprepoznatljivosti. Rezultat toga je da je prema počinitelju zločina iskazan neutralan stav na granici poštovanja, a sućut prema žrtvi je potpuno izostala. Primjerice, uz sliku skele na Savi, kojom su ustaše na drugu obalu prebacivali zatočenike da bi ih tamo masovno ubijali - najčešće hladnim oružjem, u rijekama krvi - muzejski tekst prešućuje tu jedinu bitnu činjenicu, pa navodi da su zatočenici na tom mjestu **čekali** da ih skela “**preveze**” na drugu obalu. Tako postav daje naznake da se dogodio zločin, ali ne prikazuje ustaške samostalne organizatore i počinitelje zločina u ovom logoru i u cijeloj NDH. Povijesna istina je izbjegnuta.

Posjetitelju muzeja uskraćen je uvid u rasne zakone, donesene u parlamentu NDH. Nema informacija o ustaškom pokretu: o njegovim ciljevima, njegovim vođama, o zapovjednicima i stražarima u logoru, o najsvirepijim mučenjima, klanju i istrebljenju koje su oni tamo sustavno provodili. Umjesto toga, Ante Pavelić je prikazan na upadljivo središnje postavljenoj velikoj propagandističkoj fotografiji susreta s Hitlerom, uz neutralan biografski opis, kao da je Vođa ustaškog pokreta neki normalni državnik, koji je slučajno godinama nakon svoga aktivnog djelovanja umro u inozemstvu.

Cilj etničkog čišćenja prikriva se tabelom o broju žrtava: na temelju zakona NDH progonjene etničke skupine se naizmjenično, abecednim redom, navode s neprogonjenim nacionalnim skupinama, čiji pripadnici su ubijeni na drugim osnovama (antifašisti, politički nepodobni, ...). Tako naizmjenice sa Srbima, Romima i Židovima, u neutralnome abecednom redoslijedu saznajemo da su tu ubijeni i (pojedinačni, a ne kao etnički cilj) Hrvati, uz njih i određeni manji broj Nijemaca, Rusina, Mađara...

Potpuno nedostaje prikaz glavne svrhe uspostavljanja ovog logora, interniranje a zatim usmrćivanje glavnine jasenovačkih žrtava: triju etničkih skupina (Srba, Roma, Židova) obespravljenih državnim zakonima NDH. Autori ustaške zakone prikazuju neutralnim tonom, jednostavno kao zakone: tako je, kažu, u Jasenovac mogao dospjeti samo onaj koji je narušio zakon. Istina o zakonskome rasno-nacionalnom progonu je izokrenuta, pokazujući čak svojevrsnu (mada nesvjesnu) identifikaciju autora s ustaškim zakonima, koja se iskazuje i krajnje neutralnim stavom prema ustaškim zakonima i zločinima.

Nema spomena o zakonima koji reguliraju sustavne pljačke imovine etnički progonjenih skupina. Njihove masovne deportacije za uništenje na temelju ustaških „rasnih“ zakona prikazane su krajnje eufemistički. Prisilni rad cinično se prikazuje jednostavno kao rad, skandalozno se služeći – prvi puta viđeno nakon propasti ustaškog režima – terminima desetnik, stotnik i sličnima, kako su ustaše nazivali zatočenike-predradnike na prisilnom radu. Zatočenice se spominju kao „mlade i zdrave“, a „preseljene su (dok nisu ubijene, dakako, ali o tome se u muzejskoj legendi ne govori) u novu, zidanu zgradu“; te žene-civili, premda dovučene tamo i zatočene samo zbog svoje „rase“, na poljima su, dakako prisilno - ali to se ne spominje - „radile **samo** u sezoni poljoprivrednih radova“?! Glavna autorica, N. Mataušić, čak je u jednoj od više javnih polemika izrazito naglasila da i dalje ne može prežaliti što su ju u posljednji čas spriječili u namjeri da u muzejsku legendu (koja sadrži samo 1885 riječi, u 11 kratkih cjelina) ugura i rečenicu da je «među zatočenicama bilo i prostitutki i kriminalki». U većini svojih nastojanja je uspjela, u tome, kaže, nije, i za time javno žali. Pametnome dosta.

Nije izložen ni jedan primjerak znamenitoga ustaškog «srbosjeka», posebno oblikovanog noža kojim su ustaše mogli zaklati mnogo više ljudi odjednom, ne umarajući ruku kojom kolju. Premda je ovo dokumentirana istina, ta se istina autorima, prema njihovim izjavama, čini odveć «drastičnom». Međutim, jasenovačka stvarnost je bila drastična. Najmanje što danas možemo učiniti jest pružiti istinitu informaciju bez takve goleme atorske cenzure, a količina takve cenzure zapravo „mjeri temperaturu“ svakog društva. Ostalo hladno oružje kojim su ubijani zatočenici donekle je ipak izloženo, ali tek nakon snažnog pritiska dijela stručnog kruga izvan samoga muzejskog establishmenta, pa i tada u improviziranome prozorčiću u podu, bez ikakvog jasnog natpisa.

Ukratko, tragične okolnosti zatočenja i umiranja su zaobiđene, dok postav dosljedno neutralno, s odmakom prikazuje zločin, naglašavajući navodne „svijetle“ strane zatočeništva: u „slobodno“ vrijeme zatočenici su izrađivali figurice, dopisivali se s bližnjima na tipskim logorskim dopisnicama, pisali pjesmice, izmišljali jelovnike, vjerojatno se pritom dobro zabavljajući u jasenovačkoj prirodi, na ladanju. A izgladnjelost i žeđanje do smrti, mučenje, strah, užas, okrutno zadana smrt... sustavno etničko čišćenje... zločinačko oduzimanje života od najstarijega do najmlađega... zaobilazi se.

Ministarstvo kulture i njegova muzejska komisija u više su se navrata (za vrijeme više Vlada), premda i javno i službeno upozoreni na ovaj problem, oglušivali ili čak javno naglašavali da su vrlo zadovoljni jasenovačkim uratkom.

Žrtve namaju kamo otići. Zauvijek su u jasenovačkoj ledini. Samo ovaj postav mora otići, ali on eto, približavajući se jubilarnoj desetoj obljetnici, nesmetano traje.

Autori postava su isprva bez ikakva komentara izložili katalog propagandno-huškačke izložbe iz 1942. „Židovi - izložba o razvoju židovstva i njihovog rušilačkog rada u Hrvatskoj prije 10. travnja 1941. Rješenje židovskog pitanja u N.D.H.“, s naslovnicom koja u nacističkoj maniri prikazuje herojski mladički lik ustaše koji mačem zamahuje na golemu zmiju s krljuštima u obliku „Davidove zvijezde“. Izložak su bez objašnjenja pratile fotografije više građevina. Nakon snažne kritike koju je izazvalo izlaganje ovako izrazito huškačkog antisemitskog materijala bez komentara i uz neobjašnjivu pratnju fotografija građevina, Muzej je izložio komentar: **“Ustašku i nacističku propagandu o rušilačkom djelovanju Židova osporava činjenica da su tijekom prva četiri desetljeća dvadesetog stoljeća arhitekti i graditelji židovskog podrijetla projektirali i sagradili brojne najvažnije javne zgrade u središtu Zagreba.”** Iz ovog komentara autora postava posjetitelj može zaključiti samo to da su Židovi do 1941. imali neproporcionalno visok pristup (profitabilnim) građevinskim poslovima u Zagrebu (Hrvatskoj). Jer prema izloženome i rečenome, izgleda da sve ostale bezbrojne životne činjenice nevezane uz graditeljstvo, **ne “osporavaju”** rušilačko djelovanje za koje izloženi ustaški katalog okrivljuje Židove. To je, dakle, sav komentar autora na zakonima proglašeno “rješenje židovskog pitanja”, odnosno na javni poklič za istrebljenje Židova u NDH.

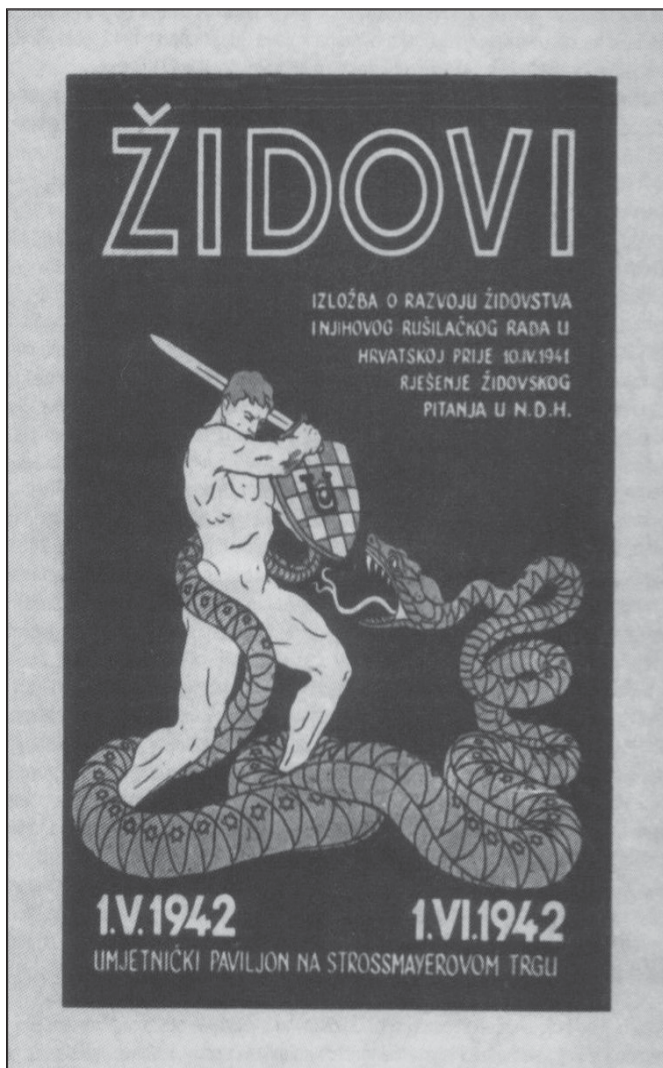
Primjeri iz muzejske legende (ukupno sastavljene od 1885 riječi)

U gotovo svakom retku teksta muzejske legende proviruje (mada i nesvjesna) identifikacija autora s počiniteljem, pa se kaže da su se u logor “mogli **otpremiti samo politički** nepodobni građani na osnovi **pismenih odluka nadležnih** policijskih ili sudskih vlasti”. Dapače, kažu autori, tako se “postupalo u niz **pojedinačnih** slučajeva, ali je bilo **znatno više** logoraša dopremljenih **mimo propisanih postupaka** i bez **pisanih kazni**. [vjerojatno bi ipak bilo znatno bolje da se propisani postupak točno poštovao...] ... Pavelić i njegovi suradnici ... najavljivali su radikalne mjere protiv Srba, Židova i **svih stvarnih i potencijalnih neprijatelja** ... Zakonska odredba za obranu naroda i države od 17. travnja 1941. predviđala smrtnu kaznu za **povredu časti i životnih interesa hrvatskog naroda**... Prve zakonske odredbe Nezavisne Države Hrvatske odražavale su prihvaćanje ideoloških odrednica njemačkog nacizma [autorski eufemizam za progon Židova i Roma] i talijanskog

fašizma uz naglašavanje hrvatske **nacionalne** i **državne posebnosti** [eufemizam za progon Srba, koje nacizam nije progono, pritom krajnje ironično uvrđljiv za hrvatski narod, ali autori to ne primjećuju]. Zatim, “**logorske ekonomije**” su uspostavljene u “prisilno **iseljenim srpskim selima**...” [čiji stanovnici su masovno istrebljivani - autori to prešućuju].

Od ukupno **šest (!)** rečenica u muzejskoj legendi pod naslovom „Deportacije“, **samo dvije posljednje govore o deportacijama**, jedna bezlično nabraja druge ustaške logore, dok čak tri preostale obiluju datumima ustaških zakona i odredaba, raznim “**aktima sa zakonskom snagom**” i tvrdnjom autora da su se na prisilni rad “**upućivale nepoćudne i pogibeljne osobe**” [bez ikakve napomene **kome su i zašto** te osobe bile «nepoćudne i pogibeljne»], te se [s neutralnim poštovanjem] navodi “**izvanredna zakonska odredba i zapovijed poglavnika NDH Ante Pavelića**” (autori su sve to jednostavno **prepisali izravno** iz ustaških dokumenata, a pred samo otvorenje samo je - pod pritiskom - mehanički uklonjena Pavelićeva doktorska titula, međutim ne i iz muzejske monografije). Među one koji su iz logora „izašli“ autori ubrajaju i one koji su bili „**odvedeni na prisilan rad u Njemačku**”(!).

Pri nabranjanju etničke pripadnosti zatočenica izrijeком se na jednome mjestu navode jedino “Srpkinje, Židovke i Hrvatice”, a na drugome «Hrvatice, Židovke i Srpkinje» - ne samo da se prešućuju Romkinje, nego se stvara i privid progona Hrvata kao progone etničke kategorije (apsurd sam po sebi). Klinički hladno se konstatira da su, uz žene, od lipnja 1942. zatočena «i djeca, uglavnom srpske nacionalnosti [ni riječi o tragičnoj daljnjoj sudbini te djece].» Zatim, u “jesen 1944. ženski logor bio premješten u **novu zidanu jednokatnicu**...”, zatočenice su navodno bile “... **većinom mlade i zdrave žene** [što je bilo sa starijima i bolesnima, trudnicama, s brojnom djecom - od autora nigdje ne saznajemo]”, a “**radilo se samo** u vrijeme sezonskih, poljoprivrednih radova ... Po završetku jesenskih radova, većina ih je bila **vraćena** u Staru Gradišku”. Ne kaže se što je zatim bilo s njima, ali tragično okončanje posljednjih zatočenica nekoliko mjeseci kasnije opisano je klinički i neutralno: “Prestao je [logor] postojati 21. travnja 1945. kada je zadnja grupa žena odvedena na likvidaciju u Donju Gradinu.” Na posve neutralan način autori kažu i da su žene i djeca “**stizali**” u logor, “grupa od stotinjak zatočenica” bila je “**dopremljena**, radi sezonskih poljskih radova na ekonomiji ... “ a konačno su zatočenici “premješteni u logor Stara Gradiška **ili likvidirani**”. Neutralna rečenica da “**se ubijalo bez presude** Srbe, Židove i

Rome” neodoljivo navodi na zaključak da se autorima čini da bi “s presudom” to bilo bitno manje nepoželjno.

Prisilni rad se tretira jednostavno kao “rad”, a posjetitelj ne može saznati da su sami zatočenici natjerani na izgradnju logora u koji su zatočeni?! Autori dio krivnje svaljuju na same zatočenike, koji su upravljali “radom”, dok počinitelji i zločin ostaju nevidljivi: «Radovi su tekli **sporo**, tako da je većina pogona **proradila tek** u veljači 1942. **Formiranje radnih grupa** i njihovo **raspoređivanje** po pogonima **provedeno** je tijekom zime 1941/1942. ... Veće grupe dijelile su se na stotine, odnosno desetine, a svaka je imala **radno vodstvo sastavljeno od samih zatočenika**”. Autori čak za zatočenike-predradnike navode ustaško nazivlje, koje se time u javnosti javlja prvi put nakon doba jasenovačkog logora. Uz Pavelića, spominju još samo dva ustaška počinitelja zločina, ali bez činjenica na temelju kojih bi posjetitelj stekao imalo potpuniju spoznaju o njima, već se spominju samo u kontekstu zapovijedanja i rada (prisilnog, ali to autori prešućuju): “Prvi zapovjednik radne službe bio je Ljubo Miloš, ustaški natporučnik” - saznajemo da je postojala nekakva “radna služba” i da joj je “zapovijedao” neki “ustaški natporučnik” čije ime neupućenome ništa ne znači - ništa više od toga ni o počiniteljima ni o zločinu.

Muzej arhitektonskim rješenjem unutrašnjosti sugerira da prikazuje neko veliko zlo, ali to čini ne govoreći povijesnu istinu: ostaje “bez priče o zločinu”, bez empatije za žrtve i sa svojevrsnim poštovanjem za počinitelje zločina

Muzejska monografija

Tekst autorice N. Mataušić *Koncentracioni logor Jasenovac: dio iz knjige ‘KL Jasenovac, fotomonografija’*, na tri stranice monografije (od ukupno preko 250 stranica teksta i fotografija!) **trebao** je, sudeći prema naslovu, na svojih ukupno 55 redaka teksta (!) prikazati jasenovački logor. Tekst kao da prikazuje neki drugi, nacistički logor, a ne Jasenovac, jer započinje riječima: “Prvi nacistički logori osnivani su....” i nastavlja: “Većina nacističkih logora sačuvana u izvornom obliku...” a zatim, kao da je to Jasenovac također «nacistički» logor, izravno nastavlja da je “rušenje objekata na terenu Koncentracionog logora Jasenovac...”

Zapravo sporadična njemačka nazočnost bila je “izražena u internacijama i odvođenju stanovništva u logor nakon ‘akcija čišćenja...’ “ Kontekstualno te “akcije čišćenja” odnosno odvođenja okolnog srpskog stanovništva u zarobljeništvo i smrt, autorica prikazuje kao posljedicu njemačke nazočnosti na “partizanskim ratom zahvaćenih područja” - dakle, krivi su Nijemci i partizani. Ovo posljednje, tek posredno i pritom spomenuto u negativnom kontekstu, ujedno je i jedino spominjanje partizana. No u kratkih 55 redaka uspjela je autorica nešto krivnje baciti i na Saveznike, čijim “bombardiranjem” je započelo “rušenje objekata”, a saznajemo i da je od toga savezničkog bombardiranja (opširno se navodi u dva zasebna retka fus-note) “smrtno stradalo **nekoliko** zatočenika”. Istodobno, čak 15 od tih 55 redaka posvećuje se kontroverzama i povijesnim neslaganjima oko ukupnog broja jasenovačkih žrtava.

U ovom kratkom tekstu autorica vrlo mnogo i nabraja čega u Jasenovcu **nije** bilo (u 9 od 55 redaka). U tom kontekstu potpuno zaobilazno saznajemo da je Jasenovac bio “logor u kojemu su se likvidacije vršile **bez** neposrednog sudjelovanja njemačkih jedinica”, ali uopće ne saznajemo čijim “neposrednim sudjelovanjem” se likvidacije **jesu vršile**. Navodi se da **nije** bilo “plinskih komora” ... a “zatočenici **nisu** nosili **nikakve** vanjske oznake” (čemu se posvećuje čak tri i pol retka). Slijedi **nevideno** okrutna i neobjašnjiva retorička igra nabiranja čega još nije bilo u Jasenovcu, pa se žrtve - obližnje stanovnike - preokreće u neku vrstu mogućih počinitelja bizarnim jezičnim obratom: “**nisu se mogli čuditi i govoriti: ‘Nismo znali’ jer su i sami u velikoj većini bili deportirani u logore**” (!?!).

Autorica, trošeći dragocjene visoke postotke leksikonski kratkoga teksta, navodi čega sve u Jasenovcu **nije** bilo, a prešućuje **čega jest bilo**. Ustaše spominje samo **jednom**, a i to u **obliku pridjeva a ne imenice**, i to govoreći o samome kraju postojanja režima, kada se oni, kako kaže, «povlače»: “... ustaške postrojbe ... prilikom **povlačenja** iz logora u travnju 1945.” Tako u tekstu u samoj muzejskoj monografiji i pod naslovom *Koncentracioni logor Jasenovac* **uopće ne nalazimo jednu jedinu neophodnu riječ: ustaša**.

Prenosimo s interneta
pozitivan primjer iz Hrvatske:

Mapiranje Koprivnice - umjetničko-edukativna intervencija

Subota, 14. ožujka 2015. od 10 do 14 sati Zrinski
trg, Koprivnica

Uz pomoć velike karte postavljene na Zrinskom trgu u Koprivnici, učenici **Gimnazije „Fran Galović“** će u subotu, **14. ožujka od 10 do 14 sati** voditi svoje sugrađane kroz povijest Koprivnice u Drugom svjetskom ratu. Umjetničko-edukativna intervencija **„Mapiranje Koprivnice“** predstavlja višemjesečna istraživanja učenika i mentora koja su provodili u sklopu EU projekta Goethe-Instituta Kroatien **„Dvostruki teret – učenje o nacionalsocijalizmu i holokaustu u Europi“**.

Gimnazija „Fran Galović“ u Koprivnici, partnerska je škola Goethe-Instituta Kroatien u okviru inicijative „Škole: partneri budućnosti“ s kojom je ostvarena suradnja i u sklopu projekta „Dvostruki teret“. Ona je prva je od pet škola koja će predstaviti svoja istraživanja. Projekt „Dvostruki teret“ traje od travnja prošle godine, a u njemu sudjeluje pet škola i desetak institucija iz zemalja regije uključujući Njemačku. Tijekom ožujka i travnja slijede prezentacije u Zaprešiću, Veszprému, Beogradu i Sarajevu. Svaka je od škola surađivala s institucijama, stručnjacima i umjetnicima, a istraživanju teme nacionalsocijalizma i holokausta pristupili su kroz rad u različitim medijima. U Koprivnici su se učenici bavili privremenim bilježenjem sjećanja u javnom prostoru, u Zaprešiću i Veszprému snimaju se dokumentarni filmovi, u Beogradu se priprema kazališna predstava u BITEF-u, a u Sarajevu izložba u Historijskom muzeju.

Intervenciju „Mapiranje Koprivnice“ na trgu otvoriti će gradonačelnica Koprivnice Vesna Željeznjak, ravnateljica Goethe-Instituta Kroatien Katrin Ostwald-Richter, ravnatelj gimnazije „Fran Galović“ Vjekoslav Robotić i predsjednica Židovske općine Koprivnica dr. Sanja Švarc-Janjanin. Povodom intervencije i u suradnji s Muzejom grada Koprivnice za javnost će od 10 do 12 sati biti otvorena i zgrada sinagoge, a besplatno stručno vodstvo započinje u 11 sati. Autor koncepta umjetničko-edukativne intervencije je Saša Šimpraga, a

za oblikovanje su, uz učenike, bile zadužene dizajnerica Petra Milički i scenografkinja Ana Ogrizović. Učenike su mentorirali profesori povijesti Gimnazije „Fran Galović“ Katarina Horvat, Gordana Trnski i Zoran Pintarić te povjesničarka Dea Marić iz Documente – centra za suočavanje s prošlošću.

Nakon intervencije na Zrinskom trgu planirano je izdavanje publikacije koja će objediniti rad na projektu Mapiranje Koprivnice, čiji su urednici učenici Gimnazije Fran Galović, a projekt završava posjetom spomen-području Jasenovac i zajedničkom ljetnom školom u Novom Vinodolskom za sve učenike uključene u projekt.

U Poljskoj ukradene cipele žrtava Holokausta

ynet, Associated Press

Osam pari cipela ukradeno iz koncentracijskog logora Majdanek - policija pokrenula istragu.

Poljske vlasti objavile su da je osam pari cipela koje su pripadale žrtvama Holokausta ukradeno u muzeju u nekadašnjem koncentracijskom logoru Majdanek, u Poljskoj. Muzejom danas upravlja poljska država. Poljska novinska agencija PAP objavila je mišljenje policije da se krađa dogodila između 18. i 20. prosinca [2015.], kada je zaposlenik muzeja ustanovio da je metalna mreža koja štiti izložke presječena, te da su cipele nestale.

Izložak se sastoji od 56 000 cipela koje su pripadale Židovima pobijenima u logoru smrti, kojim je tijekom Drugog svjetskog rata u okupiranoj Poljskoj upravljala nacistička Njemačka. Izložbe ovoga tipa, koje postoje i u Auschwitzu i drugim mjestima sjećanja na Holokaust, nastoje posjetiteljima dati dojam o strahovitim proporcijama nacističkih zločina.

Obilježiti ćemo i proslaviti...

JOM HAZIKARON 4. IJARA / 22. travnja 2015.
JOM HAACMAUT 5. IJARA / 23. travnja 2015.
JOM JERUŠALAJIM - 28. IJARA / 17. svibnja 2015.

Ova tri novonastala blagdana prihvaćeni su kao neodvojiv dio tradicije židovskoga naroda svijeta. Doba čuda i nastanka židovskih blagdana nije ograničeno na biblijsko doba, jer židovstvo je živo, njegova povijest traje i u naše doba. Ova tri svečana dana su vrijeme sjećanja i molitve u obilježavanju proglašenja moderne Države Izrael i dana povratka Jeruzalema svojim vjernima.

Državu Izrael proglasio je 5. ijara 5708. (14. svibnja 1948.) njezin prvi predsjednik Vlade, David Ben Gurion. Država je uspostavljena nakon gotovo 19 stoljeća neizrecivih židovskih patnja u dijaspori, na temelju odluke Ujedinjenih naroda, donesene 29. prosinca 1947. godine, a pod dojmom stradanja i nenadoknadivoga gubitka koji je židovski narod netom pogodio u Holokaustu. Time je dan prije proglašenja države, 4. ijara 5708., završio takozvani Britanski Mandat, koji je tadašnjom Palestinom - iz koje se povukla turska vlast, kao gubitnica u Prvome svjetskom ratu - upravljao od 1917. godine, kaotično i najčešće pod pritiskom britanskih dnevopolitičkih potreba. Tako je to istodobno bio i posljednji dan napora da se na mjestu drevne židovske domovine obnovi židovska državnost - jedina koju Židovi svijeta imaju i mogu imati. Ali to je istodobno bio i prvi dan snažnog oružanog napada sedam susjednih arapskih država, kojim je tek osnovana država trebala biti «gurnuta u more». Tisuće mladih Židova poginulo je sljedećih dviju godina u obrani svoje zemlje - Ratu za neovisnost, kao i mnogo civila u terorističkim napadima. I danas se javljaju povremeni ratovi sa susjedima koji s promjenjivom političkom voljom židovsku državu ostavljaju na miru ili ju ponovo oružano napadaju, sustavno vojno ili terorističkim napadima različitih razmjera.

Glavni rabinat Izraela proglasio je dane sjećanja i molitve za stradale u oslobodilačkim naporima i borbama za ostvarenje Države Izrael i proslavu njezine neovisnosti. Dan 4. ijara odredio je kao Jom Hazikaron (Dan sjećanja) za sve poginule za uspostavu i opstanak Države: od vremena diverzanata, Rata za neovisnost (1948.), Rata na Suez (1956.), Rata iznurivanja (do 1967.), do Šestodnevnog rata (1967.), Jomkipurskog rata

(1973.) i Rata za Galileju. Sljedeći dan, 5. ijara, Rabinat je proglasio za Jom Haacmaut (Dan neovisnosti), zbog čuda biblijskih razmjera, koje se uspostavom moderne židovske države u naše doba i pred našim očima dogodilo židovskome narodu. Toga dana se u Jeruzalem slijevaju tisuće Židova, koji uz Zapadni zid i diljem grada čitaju Halel i posebnu haftaru iz proroka Izaije (10,32, 11,6-9 i 11-12), koja govori o dobu dolaska Mesije: *Neće [više] nanositi zlo i neće uništavati po svem mome svetom brdu, jer će se zemlja napuniti spoznajom Vječnoga kao što vode ispunjavaju more.*

Jom Jerušalajim je dan proslava u Jeruzalemu i cijelome židovskom svijetu, a evo zašto je proglašen. Devetnaest godina nakon uspostave Države Izrael, 1967., sustavni napad arapskih država protiv «cionističke» države ponovo je ugrozio opstanak još mlade države, koju su ponovo željeli «gurnuti u more». Izraelska vojska je izašla u obrambeni rat, nazvan Šestodnevni ratom, jer je neprijateljske vojske razbila u samo šest dana. Neka područja, koja dotadašnjim međunarodnim odredbama nisu bila u sustavu izraelske države, oslobođena su u oslobodilačkom valu izraelske vojske. Vrhunac se zbio 28. ijara 5727., kada su padobranici ušli u Jeruzalem, najsvetiji grad svijeta, grad koji se u Tanahu spominje više od 700 puta. Oslobodili su Jeruzalem, Hramsko brdo i Zapadni zid - posljednji ostatak Hrama. *Iz gorkoga je izašlo slatko*, kako kaže biblijski tekst (Suci 14,14), i ostvarila se riječ proroka Jeremije (31,16): *Vratit će se sinovi tvoji u svoje granice.*

Ur.

U Bet Israelu je 19. veljače 2015.
otvorena trotjedna izložba fotografija

Parajimos - Šoa romskog naroda

Tema o progonu i stradanju Roma u doba Holokausta prvi je put ovom izložbom prikazana u nekoj židovskoj sredini. Otvorenju izložbe nazočio je predsjednik Hrvatskoga Sabora Josip Leko, a vrlo sadržajne govore na temu stradavanja Roma u doba Holokausta održali su Veljko Kajtazi, saborski zastupnik za 12 nacionalnih manjina, između ostalih i za židovsku manjinu, te predstavnik romske zajednice Ivan Rumbak, koji je u suradnji s Bet Israelom priskrbio izložbene fotografije. On je naglasio da je ova izložba, koju je priredila Židovska vjerska zajednica Bet Izrael, jedinstvena time što je to prvi put da se jedna židovska zajednica angažira oko skretanja pozornosti javnosti na stradanje Roma u doba Holokausta. Otvorenje izložbe je počastio najviši predstavnik Srpske Pravoslavne Crkve u Hrvatskoj, Mitropolit Gospodin dr. Porfirije, s protojerejem-stavroforom Slobodanom Lalićem u svojoj pratnji. Time su se ovom prigodom u prostorima Bet Israela okupili - uz predstavnike najviše zakonodavne vlasti Republike Hrvatske - predstavnici triju žrtava etničkog čišćenja koje je svojim zakonskim odredbama provodio ustaški režim: Srba, Roma i Židova.

Na izložbi je predstavljena i knjiga s mapom fotografija pod naslovom Pharrajimos- Sudbina Roma u doba Holokausta, autora Janosa Barsonya i Agnes Daroczi (naklada Artresor, Zagreb 2013.)

Donosimo opširne izvode iz obraćanja gospode Kajtazija i Rumbaka uglednim gostima, organizatorima i posjetiteljima otvorenja izložbe. Saborski zastupnik Kajtazi pozdravio je okupljene i zahvalio na pozivu i prilici da govori o temi "Romi u Holokaustu". Naglasio je da nemili događaji **povezuju romski i židovski narod na tragičan način, te je podsjetio da je Židovima i Romima za vrijeme stradanja u Drugom svjetskom ratu bila namijenjena ista sudbina: potpuno uništenje i istrebljenje, koje ih je podjednako pogodilo.** Povjesničari u tom kontekstu govore o genocidu nad Romima kao o "zaboravljenom Holokaustu". Uzrok tome je uvelike što su **Romi, za razliku od primjerice Srba i Židova, bili u potpunosti**

dehumanizirani. Nije se vodila evidencija o njihovom ubijanju pa zato nećemo nikad imati točne statističke podatke. "Mi Romi", rekao je Kajtazi, "u svom jeziku za označavanje genocida nad Romima koristimo pojam **Porjamos**, koji je istovjetan hebrejskom pojmu Šoa, koji označava genocid nad Židovima. ... Posebno je bitno baviti se ovim pitanjem zbog dehumanizacije Roma koja se ispoljila kao njihova depersonalizacija u okviru progona. Oni su, kao najniže rangirani na arijskoj ljestvici "rase" bili ubijani bezimeno, a svaka žrtva zaslužuje individualno priznanje."

Nastavak na 57. stranici

S otvorenja izložbe

Ivan Rumbak se obratio nazočnima riječima: "Prije svega zahvaljujemo se zajednici Bet izrael, svim njezinim članovima i osobno predsjedniku, gospodinu doktoru Vladimiru Šalamonu, koji su organizirali i financirali ovu izložbu fotografija o Romima u Holokaustu. Pozdravljam to što se upravo tema Holokausta nad Romima aktualizirala unutar židovske zajednice Bet izrael: ovo je ujedno i presedan, jer-po prvi puta u našoj povijesti židovska zajednica pokušava aktualizirati stradavanje Roma unutar Holokausta. Zato se svima Vama s posebnim poštovanjem zahvaljujem u ime cjelokupne romske zajednice. Istrebljenje Roma pod nacizmom je, kao u slučaju paralelnog antisemitizma, samo kulminacija stoljetnih predrasuda i mržnje.

Nastavak na 58. stranici

Legenda uz izložbu Romi u Holokaustu

Autorica: mr. sc. Julija Koš

Suvremena znanost je dokazala da su ljudske rase, u genetičkom smislu, iluzija, a rasizam je tek osobito otrovan oblik izgradnje stereotipa na načelu podjele 'mi-oni'. Geni bilo kojega ljudskog bića su 99,9 posto identični s genima bilo kojega drugog ljudskog bića. Rasne, etničke i ostale razlike koje međusobno stvaramo i često koristimo da bismo druge mrzili, tlačili i ubijali, biološki su beznačajne. (Rush W. Dozier, Jr., *Why We Hate: Understanding, Curbing, and Eliminating Hate in Orselvs and Our World*, 2002. /*Zašto mrzimo*, Neretva, Zagreb 2003./)

Nacisti su progonili sve 'drukcije' i njima nepoželjne, svrstavajući ih u 'državne neprijatelje', koje su dijelili u dvije osnovne skupine: političke protivnike i rasno nepoželjne. Uz Židove, glavna skupina rasno nepoželjnih i osuđenih na istrebljenje bili su Romi i njima srodni Sinti: nacisti su ih smatrali rasno opasnim i 'asocijalnim', te nisu skrivali svoje namjere da ih istrijebe. Razmjerno njihovoj zastupljenosti u stanovništvu, Romi i Sinti su stradali više od bilo koje druge skupine proganjene pod Reichom, osim Židova.

Nacistički pseudoznanstvenici koji su se bavili rasnim teorijama zagazili su u zločin protiv čovječnosti. U nacističkom sustavu antropologija, medicina i druge znanosti prihvatile su zločinačke rasističke postavke. Rasističke zablude su u to doba i u demokratskim državama bile široko prihvaćene u znanstvenome svijetu, ali bez iskoraka u masovne istrebljivačke namjere. Nacisti su otišli dalje: znanost je počela slijepo služiti istrebljivačkoj politici: H. Wirth, do 1937. ravnatelj nacističkog instituta *Anhenerbe* - elitnog nacističkog instituta usmjerenog na tobožnje humanističke i prirodnoznanstvene istraživačke projekte - izjavio je da je «prošlo vrijeme kada je znanost smatrala da je njezina zadaća traganje za istinom kakva ona jest».

U tom nastojanju se nakon 1939. i prodora njemačkih snaga na europski istok, više članova *Anhenerbea* zaputilo se na netom okupirani europski istok, sve

u cilju dokazivanja svoje rasne teorije, u koju su najčešće duboko vjerovali. Što ih je to potaknulo da iskorače iz temeljnih moralnih načela, prijeđu preko moralne provalije između nacističke najave istrebljenja *nepoželjnih rasa* i dotad općeprihvaćene ljudske etike, zbog čega su svoja istraživanja potpuno priklonili doktrini nacističke stranke? Nisu li primijetili kamo ih vodi sljedeći korak? Vodeći nacistički političari određivali su smjer djelovanja znanstvenicima: tajno istrebljivanje duševno i tjelesno prikraćenih Nijemaca već se uvelike provodilo, a H. Himmler je 1938. godine naredio i sterilizaciju romske djece.

Ali već i dvije godine ranije, uz pripremu za održavanje bombastično najavljenih Olimpijskih igara u Berlinu 1936. godine, gotovo nitko od brojnih stranih posjetitelja nije bio svjestan da su pred sam njihov dolazak bili uklonjeni natpisi *Juden unerwünscht* (Židovi nepoželjni), kao što nisu saznali ni za istodobnu raciju na berlinske Rome. Njih osam stotina je policija 16. srpnja 1936. okružila, uhitila i pod policijskom stražom zatočila u logor u berlinskom predgrađu Marzahn. Na pola sata vožnje od mjesta na kojemu su se održavale Igre, u sjevernim predgrađima Berlina već se nalazio koncentracijski logor Oranieburg, sa zatočenim njemačkim građanima koje je režim smatrao nepoželjnim, među njima prije svega su bili Židovi i Romi. Iz besprijekorno očišćenoga Berlina policija je odvela sve osobe nepoćudnoga izgleda ili ponašanja, sve koji se nisu uklapali u sliku 'nove Njemačke'. A već tri godine prije toga, od samoga dolaska nacista na vlast 1933. godine, 'ne-arijci', Židovi i Romi, bili su isključeni iz njemačkoga sporta - i natjecateljskoga i rekreativnoga. Rasističkim zakonskim odredbama bili su prognani iz svih društvenih područja, pa tako i sporta, čak i kada je njihovo sudjelovanje njemačkome sportu donosilo međunarodna priznanja.

Uz brojne židovske sportaše, često svjetske prvake i nositelje olimpijskih odličja, tako je, primjerice, prošao i Johann Wilhelm 'Rukelie' Trollmann, njemački bokserski šampion u srednjeteškoj kategoriji, rođen 1907. u Hannoveru. Godine 1933. zbog svoga sintskog podrijetla izbačen je iz boksačkih natjecanja i uskraćena mu je osvojena titula. Teško je ponižavan, zatim se dugo skrivao, suočen s izborom da ga zatvore u logor ili steriliziraju, kao pripadnika niže rase, koja nema prava imati djecu. Godine 1942. zatvoren je u logor Neugengamme, gdje je 1943. ustrijeljen, nakon dugotrajnog mučenja.

U logoru smrti Birkenauu, zasebnome dijelu kompleksa logora u Auschwitzu, Romi su bili zatočeni od veljače 1943. Za razliku od goleme većine ostalih zatočenika, obitelji su mogle ostati zajedno, zatočenici su smjeli nositi svoju odjeću i nisu morali brižati glavu. Ali uvjeti su uskoro zbog prenapučenosti i nedostatka neophodnih životnih uvjeta postali najgori u cijelome Auschwitz-Birkenau, jer – od početka osuđeni na smrt – Romi su ove prividne povlastice uživali stoga što se nacisti na njih nakon što su ih zatvorili praktično više nisu obazirali: vladao je gotovo potpuni nedostatak hrane, vode i bilo kakvih sanitarnih uvjeta. Harale su bolesti, osobito tifus i kožne bolesti. Na vrhuncu prenapučenosti tamo je istodobno bilo zatvoreno 23.000 ljudi, a od njih je 20.000 pomrlo od bolesti i izgladnelosti, ili su ugušeni u plinskim komorama u vrijeme uklanjanja logora, u okviru nacističkog nastojanja da se pred nastupajućom sovjetskom armijom uklone tragovi masovnoga zločina. Poljski politički zatvorenik Władysław Szmyt kroz žicu je iz obližnje barake gledao kako romsku djecu razbijaju o stranice kamiona i slušao je pucnjavu iz pušaka i pištolja. Gledao je i kako Romi pokušavaju uzvratiti, boreći se najrazličitijim sredstvima, oružjem na brzinu sklepanim često od žlica i noževa. Ali čuvari su ih brzo savladali. Te noći je 2.897 još preživjelih Roma odvedeno u krematorije i ugušeno plinom.

Nema pouzdanih podataka o tome koliko su Roma nacisti pobili, ali procjenjuje se da ih je stradalo oko 250.000 do pola milijuna. Iz Njemačke su brojni Romi poslani najprije u geta u Poljskoj: u siječnju 1942. je 5000 njih bilo među prvim žrtvama umorenima u pokretnim plinskim komorama u Chelmnu. U Sovjetskome Savezu nacističke jedinice masovno su ubijale Rome zajedno sa Židovima, u Rumunjskoj veliko romsko pučanstvo nije postalo ciljem masovnoga progona, ali su tisuće Roma umrle zbog zlostavljanja, u okupiranoj Poljskoj je većina Roma završila u koncentracijskim logorima... U kolaboratorskom ustaškom režimu Nezavisne Države Hrvatske svjedok M. Iveković je vidio “rijeke Cigana, njihove žene i djecu, kako su se svakog dana slijevale u Jasenovac... Kako su neopisivo jezovite scene opraštanja Cigana od njihovih žena i djece. ... Ciganska djeca, kovrčavih glava i krupnih crnih očiju, tako su draga i topla. Njihove su se ručice tako grčevito držale svojih majki i očeva, njihov lelek prodirao je do kostiju. Ubijalo se dnevno na vagone takve cigančadi.”

ŽIDOVSKJE ZAJEDNICE
I JEZICI U DIJASPORI

Piše:
dr. sc. Gabi Abramac

Šangajski geto

Shimon Goldman, rođen 1925. godine u Shedlitzu u Poljskoj, jedan je od bruklinskih hasida koji su sudjelovali u mojem istraživanju o jeziku u ortodoksnim židovskim zajednicama u New Yorku. Kada je Shimon imao samo četrnaest godina, pobjegao je pred nacistima iz rodnoga grada u Vilnius. Otišao je sâm, ostavivši roditelje, braću i sestre iza sebe. Kako se prijetnja Holokausta širila, on i njegove kolege iz ješive prvo su pobjegli u Moskvu, a potom u Japan. Nakon što se Japan priključio Silama Osovine, dječaci iz ješive bježe iz Japana prema Šangaju, gdje su u šangajskom getu dočekali kraj Drugog svjetskog rata. Naposljetku stižu brodom u Ameriku. Shimon Goldman jedina je osoba iz svoje obitelji koja je preživjela Drugi svjetski rat. Ovo je priča o Šangaju koji je između 1933. i 1941. godine prihvatio gotovo 30.000 europskih Židova koji su bježali pred nacistima.

Povijest Židova u Kini

Povijesni izvori kažu da su Židovi stigli u Kinu za vrijeme dinastije Tang, koja je vladala u 8. stoljeću. Najpoznatija židovska zajednica bila je ona koja se razvila u doba dinastije Song (960.-1279.). U moderno doba, Židovi su naselili Šangaj, Hong Kong, Tianjin i Harbin. Šangaj je na početku tridesetih godina 20. stoljeća imao židovsku zajednicu koju je činilo oko 5.000 sefardskih Židova koji su se u drugoj polovini 19. stoljeća zbog poslovnih prilika doselili iz Bagdada, Bombaja, Singapura i Hong Konga. Aškenaski Židovi su se doselili iz Sibira i Harbina nakon pogroma, revolucije i građanskog rata u Rusiji početkom 20. stoljeća. Zajednica je imala svoje vlastite udruge, sinagoge, škole, bolnice, klubove, groblja, gospodarsku komoru, političke skupine, izdavaštvo, kao i malu borbenu jedinicu koja je pripadala šangajskim volonterskim snagama. Nekoliko utjecajnih obitelji, poput obitelji Sassoon, Haroon i Kadoorie postale su gospodarski snažne ne samo u Šangaju nego u cijeloj Kini, te čak i u Istočnoj Aziji.

Važno je napomenuti da - premda su Židovi naseljavali Kinu od drevnih do modernih vremena - autohtono kinesko stanovništvo nikada nije iskazivalo antisemitizam. Prema riječima Pan Guanga, profesora i dopredsjednika Šangajskog centra za međunarodne studije na Šangajskoj akademiji društvenih znanosti, većina Kineza je kulturološki više pod utjecajem konfucijanizama, budizma i taoizma, nego kršćanstva, te, smatra on, kineska i židovska kultura imaju dosta zajedničkog. Kao primjere navodi naglasak na obiteljskim i obrazovnim vezama. Također, premda su obje kulture apsorbirale utjecaje drugih kultura, okosnica njihovog društva nije se promijenila. Na kamenom spomeniku podignutom 1489. godine, Židovi iz Kaifenga su napisali: "Naša vjera i konfucijanizam razlikuju se u nebitnim detaljima. U umu i djelu oboje poštuju Nebeski način, poštuju pretke, lojalni smo vladarima i ministrima, te privrženi roditeljima. Oboje pozivaju na skladan odnos sa ženama i djecom, poštuju hijerarhiju i prijatelje." Iz ovog razloga, kaže profesor Guang, korijen antisemitizma nikada nije postojao u Kini.

"Konačno rješenje" u Šangaju i "Hongkew geto"

Kada je Japan u prosincu 1941. godine objavio rat Sjedinjenim Američkim Državama, nacistička Njemačka pretpostavila je da će Japan sigurno implementirati njemački tip antisemitskih odredaba. U srpnju 1942. godine, osam mjeseci nakon izbijanja Pacifičkog rata, pukovnik Josef Meisinger, glavni predstavnik Gestapoa u Japanu, stigao je u Šangaj s prijedlogom "Konačnog rješenja u Šangaju" i predočio ga japanskim vlastima. Plan je trebao biti proveden u dvije faze. Prva je bila uhićenje svih Židova u Šangaju u napadu iznenađenja koji se trebao dogoditi na Roš Hašanu. Druga faza bila je "rješavanje problema". Predložena su tri plana. Jedan je bio da se Židove ukrca na stare brodove i da ih se pusti da otplutaju na Istočno kinesko more gdje bi naposljetku umrli od gladi, drugi plan je bio da ih se iskoristi kao radnu snagu do iznemoglosti u napuštenim rudnicima soli na gornjem dijelu rijeke Huangpu, a treći je bio da Japanci otvore koncentracijski logor na otoku Chongming gdje bi se na Židovima vršili medicinski pokusi do smrti. Premda "Meisingerov plan" nije bio proveden, japanske vlasti utemeljile su "Određenu zonu za izbjeglice bez državljanstva", naredivši svim židovskim izbjeglicama iz središnje Europe da se presele na to područje, koje se zvalo Hongkew.

Postavlja se pitanje kako to da "Meisengerov plan" nije proveden. Postoje četiri glavna razloga: (1) japanski lobi koji se zalagao za mirno rješenje sukoba sa Sjedinjenim Američkim Državama smatrao je da bi tretman Židova u Šangaju mogao utjecati na ponovno uspostavljanje dobrih odnosa s Amerikom, (2) japanski lideri još uvijek su se nadali da neće ući u sukob sa Sovjetskim Savezom. Ako bi Židovi Šangaja bili pogubljeni, kako su nacisti zahtijevali, Japanci su se bojali da će rusko židovstvo utjecati na stav Sovjetskog Saveza, (3) Židovi u Harbinu i Japanu koji su pregovarali s japanskim visokim dužnosnicima također su imali određeni utjecaj, (4) prema profesoru Guangu – konfucijanizam, uslijed kojeg Istočna Azija nije gajila vjerske, rasne ili kulturalne predrasude prema Židovima kakve su postojale u kršćanskoj Europi.

Čak je i japanskim časnicima-marionetama u Šangaju bilo teško prihvatiti "Meisingerov plan". Primjerice, gospodin Shibata, japanski vice-konzul u Šangaju, bio je uhićen zbog potajne potpore Židovima. Ipak, bez obzira na sve to, japanski fašisti još uvijek su bili Hitlerovi saveznici i iznenadna akcija u Šangaju bila je uvijek moguća. Pritisak japanske politike prema Židovima držao je Židove Šangaja u teškom, nepredvidivom i opasnom položaju gotovo četiri godine.

Život u getu

Život u getu nametnuo je židovskim izbjeglicama gospodarski, fizički i psihološki teret. Pothranjenost i zarazne bolesti uzele su 1943. godine 311 života u getu u kojem su se svi borili za opstanak. Unatoč teškim uvjetima, čitava zajednica pokazala je visok stupanj solidarnosti. Zatočnici geta obnovili su brojne trošne ulice, a od otpadnog materijala sagradili su stambene zgrade i prodavaonice, uslijed čega je Hongkew počeo sličiti na male njemačke i austrijske gradove. Stotine malih trgovina i obrta bile su otvorene: prodavaonice prehrambenih namirnica, ljekarne, pekarnice, bravarske radionice, brijačnice, krojačnice, postolarske radnje i mali kafići. Neki poduzetnici čak su utemeljili male tvornice u kojima su proizvodili sapun, svijeće, kožnatu galanteriju, salame, slatkiše i napitke. U getu je živjelo oko 200 liječnika koji su uspostavili ambulante, pa čak i bolnicu sa 120 ležaja. Jedan od osnovnih faktora koji je život u getu učinio podnošljivim bila je mogućnost slobodnih aktivnosti. Glumci su organizirali dramske grupe - čak i jidiš-teatar, glazbenici su osnovali sastave, nekoliko pjevača je čak izvodilo operete. Profeor Alfred Wittenberg,

poznati violinist iz Njemačke, kasnije je postao profesor na Šangajskom glazbenom konzervatoriju. Osnovani su nogometni klubovi. Između 1938. i 1947. godine, izlazilo je 10 njemačkih izdanja periodike, te nekoliko na poljskome i jidišu.

Židovske zajednice i organizacije diljem svijeta pomagale su židovske izbjeglice u Šangaju. JDC (American Jewish Joint Distribution Committee) je otvorio svoj predstavnički ured u Šangaju 1938. godine i mjesečno je distribuirao pomoć u vrijednosti od 30.000 dolara. Nakon izbijanja Pacifičkog rata, bojeći se reakcija američke vlade, JDC je u svibnju 1942. godine prestao slati pomoć. Tadašnju predstavnicu JDC-a u Šangaju, Lauru Margolies, Japanci su zatočili u koncentracijski logor, iz kojega je puštena koncem 1943. godine. U ožujku 1944. godine, JDC je u Šangaj poslao oko 25.000 dolara preko Švicarske. Zahvaljujući stopi inflacije u Šangaju tijekom 1944. godine, ovaj iznos je bio učetverostručen.

Izbjeglicama u getu je pomagao i kineski narod. Kada su tisuće izbjeglica stigle u Šangaj između 1937. i 1941. godine, i sami stanovnici Šangaja bili su raseljeni nakon što je Japan okupirao dio Šangaja. Unatoč tome, Kinezi su na razne načine pomagali izbjeglicama. Prije nego što su uspostavljene židovske bolnice, kineski liječnici stavili su se na raspolaganje. Unatoč jezičnim i kulturološkim barijerama, bili su povezani zajedničkom patnjom.

Većina izbjeglica iz Njemačke i Austrije živjela je u trošnim zgradama. Oni najsiromašniji živjeli su u barakama koje je plaćao JDC. Ured za izbjeglice bez državljanstva, koji je vodio bivši mornarički časnik Tsutomu Kobota nadgledao je područje na kojemu su Židovi bili prisiljeni živjeti, ali Japanci su imali vrlo

malo izravnog dodira sa Židovima. Premda su Židovi u Šangaju bili getoizirani, nisu bili podvrgnuti teroru poput Židova u Europi.

Poljski pisci koji su pisali na jidišu Šangaj su opisivali kao "shond khay" - "sramota života". Iako su Japanci zabranili javno iznošenje političkih stavova, cionisti i bundisti bili su tajno aktivni tijekom čitavog rata.

Ješiva Mir

Ješiva Mir utemeljena je 1815. godine u bjeloruskom gradu Miru gdje je djelovala do 1914. godine. Na početku Prvoga svjetskog rata, ješiva se preselila u Poltavu u Ukrajini, pod vodstvom rabina Eliezera

smještaja i hrane za učenike. Ubrzo nakon toga ješiva se ponovno preselila, ovoga puta u Šangaj, gdje je ostala do kraja Drugog svjetskog rata. Učenici iz ješive proveli su ratne godine nastavljajući svoje studije. Koristili su knjige koje je nekolicina donijela iz Poljske ili one koje su im poslali iz inozemstva. Rabini i učenici iz ješive Mir okupljali su se u sinagogi Bet Aharon, koju su sagradili imućni članovi šangajske sefardske zajednice.

Heroizam japanskog konzula u Litvi, Chieunea Sugihare, koji je izdao nekoliko tisuća tranzitnih viza Židovima, čime im je omogućeno da otputuju u Japan, bio je presudan u spašavanju ješive Mir. Nakon završetka rada, većina izbjeglica iz šangajskog geta preselila se u Palestinu pod britanskom upravom i

Ješiva u šangajskom getu, 8. rujna 1944. godine.

Jehude Finkela, sina legendarnog rabina Nossona Cvija Finkela. Godine 1921. ješiva se vratila natrag u Mir gdje je ostala do 1939. godine kada je nacistička Njemačka okupirala Poljsku. Premda su mnogi učenici napustili ješivu kada je sovjetska armija napala s istoka, ješiva je nastavila s radom sve dok nadiranje nacističkih snaga nije prisililo vodeće ljude ješive da čitavu ješivu presele u Kiedan u Litvi. Kako su nacističke snage nastavile prodirati prema istoku, polaznici ješive i rabini su se preko Sibira prebacili vlakom do Dalekog Istoka i uspostavili ješivu u japanskom Kobeu. Godine 1941., nekoliko manjih ješiva uspjelo je pobjeći na sličan način kao ješiva Mir. Unatoč teškim prilikama, ješiva Mir uzela ih je pod svoje okrilje, te im pomagala novčano i osiguravanjem

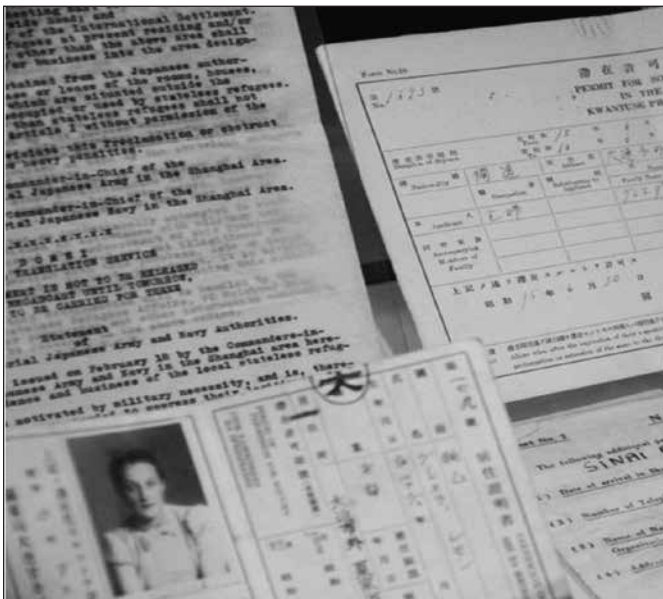
u Sjedinjene Američke Države. Među njima su bili i preživjeli iz ješive Mir, koji su svoje ješive ponovo uspostavili u Jeruzalemu i u Brooklynu. Ješiva Mir jedina je istočnoeuropska ješiva koja je netaknuta preživjela Holokaust.

Chiune Sugihara, Tadeusz Romer i Ho Feng Shan

Smatra se da je Chiune Sugihara, japanski konzul u litavskom Kaunasu, surađivao s poljskom tajnom službom u sklopu većeg japansko-poljskog plana suradnje. Židovi kojima je izdana tranzitna viza uspjeli su pobjeći preko teritorija Rusije vlakom do Vladivostoka, a potom brodom do Japana. Između

kolovoza 1940. i lipnja 1941. godine, u Japan je stiglo 2.185 izbjeglica. Tadeusz Romer, poljski ambasador u Tokiju, uspio im je pribaviti tranzitne vize za Japan, azilantske vize za Kanadu, Australiju, Novi Zeland i Burmu, useljeničke certifikate za Palestinu, kao i useljeničke vize za SAD i još neke latinoameričke države. Naposljetku, Tadeusz Romer stigao je u Šangaj prvoga studenog 1941. godine kako bi nastavio pomagati židovskim izbjeglicama. Slično tomu, tisuće austrijskih Židova spasio je Ho Feng Shan koji je izdavao vize između 1938. i 1940. godine, unatoč zabranama svojeg mjerodavnog veleposlanika u Berlinu, Chen Jiea.

Kraj rata i ukidanje šangajskog geta

Netom prije kraja rata, američki zračni napad na industrijski dio Hongkewa ubio je 40 židovskih izbjeglica i stotine Kineza. Ulazak američkih trupa u Šangaj dočekan je s oduševljenjem koje je brzo splasnulo nakon što su izbjeglice čule za vijesti iz Europe, a većina izbjeglica nije ništa znala o svojim obiteljima sve od kada su pobjegli. Geto je službeno ukinut u kolovozu 1945. godine. U ožujku 1946. godine Agencija Ujedinjenih Naroda za pomoć i rehabilitaciju registrirala je 15.511 izbjeglica u Šangaju od kojih su 87 posto bili Židovi. U prosincu 1946. godine, židovska zajednica brojala je 11.586 osoba, imala je sinagogu, dva rabina, sedam kantora, školu i tečajeve hebrejskog jezika za odrasle.

Prema podacima Centra za istraživanje Holokausta *Simon Wiesenthal*, Šangaj je prihvatio više židovskih izbjeglica nego Kanada, Australija, Novi Zeland, Južna Afrika i Indija zajedno.

Piše:
Aleksandar Mihael Srečković

Kneževina Galileja

Jedan od manje poznatih fenomena koji je u 16. stoljeću nastao kao posljedica izгона Židova iz Španjolske je uspostava u Galileji teritorija pod izravnom upravom židovskog dostojanstvenika s dvora carigradskog sultana. Projekt uspostave je uključivao i sustavno naseljavanje izbjeglica sa Iberskog poluotoka, počivajući na solidnom ekonomskom temelju. Čitav projekt je potrajao oko jednog stoljeća, a jedno od njegovih najznačajnijih rezultata je bio nastanak brilijantne kulture, čija su djela zatim utjecala na čitav židovski svijet. Grad Safed u središnjoj Galileji bio je žarištem te kulture, a u tom je razdoblju nekoliko kilometara dalje, na Galilejskom jezeru, bila obnovljena i Tiberijada.

Povijest Kneževine Galileje je tijesno povezana s jednom osobom, Josefom od Naxosa, bez kojeg čitav taj projekt ne bi bio ni započeo. Postavši jednim od najuglednijih dostojanstvenika na osmanskom dvoru Sulejmana Veličanstvenog, koji mu je podario naslov FRENK BEYOGLU (europski princ), Josef je pripadao onoj generaciji Židova koji su se isprva nadali da će, nakon izгона iz Španjolske 1492., u Portugalu naći utočište od španjolskih progona. Međutim, poslije skorog prisilnog pokrštavanja u Portugalu, te masovnog pokolja tih istih nasilno pokrštenih Židova 1506. godine, mnogi takvi *novokršćani* uglavnom potajno napuštaju Portugal i iseljavaju se najčešće u lučke gradove Europe, u kojima će biti manje izloženi stalnom progonu Inkvizicije. Tako je i Joao Miques, kako se poslije pokrštavanja zvao Josef, zajedno sa svojom tetkom Beatice de Luna (Gracia Nasi Mendes) prvo 1537. izbjegao u Antwerpen, gdje zajedno s Gracijom upravlja golemim bogatstvom obitelji Nasi. Uskoro oboje moraju napustiti Antwerpen, te prvo bježe u Italiju, a zatim u Osmansko Carstvo. Smjestivši se u Istanbulu, vraćaju se vjeri svojih predaka, a Josef se ženi Gracijinom kćeri Reynom. Zajedno rade na spašavanju *marana* raseljenih diljem Evrope.

Josef, budući da je bio veliki poznavalac europske politike i ekonomije, te vrstan diplomat, svoje znanje i iskustvo stavlja u službu osmanskog sultana, postajući tako glavnim posrednikom u pregovorima Velike Porte i europskih sila. Koristeći se svojih položajem, Josef je stalno pokušavao kroz te pregovore riješiti i problem židovskih izbjeglica s Iberskog poluotoka. Tijekom pregovora s venecijanskom Republikom, uzaludno je pokušavao od venecijanskog senata dobiti dozvolu da se bivši *marani* (nerado pokršteni Židovi, koji se žele vratiti vjeri otaca) mogu naseliti na jedan od otoka pod venecijanskom vlašću.

Sultan Selim, došavši i uz Josefov pomoć na prijestolje, imenuje Josefa knezom Naxosa i Ciklada; također mu dodjeljuje Tiberijadu sa sedam neutvrđenih gradova u okolici. Budući da su mu Židovi predstavljani kao odani dio stanovništva njegova carstva, Sultanov plan da Tiberijadu da na upravu Židovu bio je politički potez kojim se osiguravala vlast na graničnom području između turskoga i arapskoga svijeta.

Kao posljedica svih tih političkih igara javlja se fenomen političkog „povratka na Cion“ koji nije imao neposrednog vjerskog povoda, već je više bio posljedica političkih zbivanja i potrebe da se riješi pitanje Iberskih izbjeglica. Ne bi trebalo zanemariti ni utjecaje utopistička stremljenja, te mesijanske pokrete s početka 16 stoljeća. David Rubeni, koji se predstavljao kao poslanik Mesije, te je prorokovao povratak na Cion, svoje je poruke tada upućivao svim europskim dvorovima: pa tako i u Portugal i Vatikan (ali je na kraju utamničen i pogubljen).

Prema planu Josefa od Naxosa, španjolske izbjeglice će se naseliti u Obećanoj zemlji, točnije u Galileji. Na tom području nalazila su se dva sveta grada, Safed i Tiberijada, koji su poslije pobune Bar Kohbe bili sjedišta židovske uprave u Izraelu. Tamo je bio sastavljen i Jeruzalemski Talmud.

U 16. stoljeću Tiberijada je bila u ruševinama. Knez od Naxosa ju je obnovio i opasao zidinama, a njezini su stanovnici bili isključivo Židovi. I dan-danas vide se ostatci tadašnjeg građevinskog poduhvata. Plan o naseljavanju je uključivao i ekonomski program na kojem bi počivalo gospodarstvo kneževine. Bio je utemeljen na proizvodnji vune i svile, budući da su srednjovjekovni Židovi bili vrsni majstori tektilnog zanata, čime su predstavljali i veliku konkurenciju venecijanskoj tekstilnoj industriji. Josefov plan bio je uništiti venecijanski monopol trgovine tekstilom na istoku, te se na taj način osvetiti Veneciji za njezine postupke prema Graciji Mendes, jer Venecija je

zaplijenila sva njezina dobra u Republici i izvela ju pred inkvizicijski sud.

Plantaže duda su nicali posvuda po Galileji, vuna se uvozila is Španjolske (sic!), tako da su manufakture bile stalno opskrbljene sirovinama, a u radionicama su radile brojne izbjeglice iz Španjolske, među kojima je tkalački zanat bio široko rasprostranjen. Luka Sidon (Tir), zbog svoje blizine je služila za izvoz gotovih proizvoda, a kupci su najviše bili pripadnici turske elite.

Svi ovi povoljni uvjeti privukli su mnoštva Židova iz svih zajednica diajspore: iz arapskih zemalja, Španjolske, Italije, Njemačke, Sicilije, Ugarske, Jemena... Svaka od tih zajednica je zadržala svoje zasebne običaje, pa su se nadmetale koja će od njih nametnuti svoj običaj ostalima. Uprkos tome, svi su se zajednički savjetovali o poslovima vezanim za doborobit kneževine.

Ekonomsko-političku uvjeti u kneževini omogućili su i osobit kulturni procvat, svojevrsno *zlatno doba* Galileje, kada, unatoč kratkom vijeku kneževine, nastaju brojna djela s područja prava, religije, literature. Čitav niz izvrednih stvaralaca tada je živio u kneževini: Rabin Josef Karo - autor *Bet Josefa*, u kojem daje detaljne komentare na *Arba Turim* (Četiri stupca), knjigu halahičkih zakona iz 14. stoljeća. Njegovo najveće djelo, *Šulhan Aruh* (Prostrt stol), postalo je jednim od temelja halahičke literature u cijelome židovskom svijetu. Rabin Moše Cordovero - učenik Josefa Kara, kabalist, autor je knjige *Pardes Rimonim*, u kojoj je sustavno obrazložio kabalističke ideje i ideju *Tikun olama* (usavršavanja svijeta putem proučavanja Tore i obnašanja zakona, kao zadaće svakoga čovjeka). Isak Luria, poznat kao ARI, nije napisao ni jedno djelo, ali je svojim podučavanjima i praktičnim životom dao polet novom načinu kabalističkog života, koji se raširio po svim zajednicama. Jakov Berav, voditelj talmudske škole u kneževini, u kojoj su se školovali brojni rabini, obnovio je ustanovu *semihe* - ceremonijalnog „uvođenja“ rabina u njihovu dužnost.

Galilejska kneževina je bila, nažalost, kratkoga vijeka. Nakon Josefove smrti, kneževinu na upravljanje dobija Salomon Abenaes, također nekadašnji portugalski *maran*, međutim poslije njegove smrti kneževina sve više slabi. Uslijed gladi, neprestanih ratova između Druza i osmanske vojske, te zbog ustanaka lokalnih moćnika, uništavaju se temelji njezina gospodarstva, a 1656. godine, nakon što su Druzi uništili Safed i Tiberijadu, stanovništvo se raselilo u druge zemlje.

Promocija nove knjige Jasminke Domaš "Dan po dan"

Usrijedu 11. ožujka 2015. knjiga Jasminke Domaš *Dan po dan* promovirana je pred prepunim gledateljstvom u Hrvatsko-izraelskom društvu. Knjigu su promovirali njezin nakladnik Dražen Katunarić, rabin doc. dr. Kotel Da-Don i doc. dr. Katica Knezović, a večer su glazbom oplemenili i Dražen Franolić na arapskoj lutnji i Kamenko Čulapna orijentalnim udaraljka.

Ljerka Car Matutinović, u Vijencu br. 546:

Duhovnost kao izbor

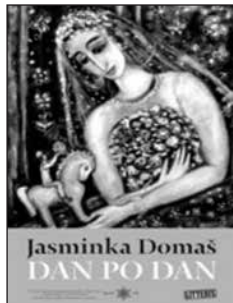
O Jasminki Domaš, uglednoj hrvatskoj književnici i pjesnikinji sa začudnim i nesvakidašnjim poetskim senzibilitetom, pisala sam za *Vijenac* u nekoliko navrata: roman *Nebo na Zemlji* (2010), *Poetski mistik - Poetic Mystic* (2011), *I Bog moli* (2013), *Žena sufi - Sufi Woman* (2014). U tim djelima astralno i svakodnevno, obogaćeno snagom nadahnute mističnosti, spaja se u kreativan osjećaj postojanja. To su djela koja poniru u neuhvatljivu i neukrotivu supstanciju Svijeta; poetsko-narativne meditacije koje se opiru banalnostima i opačinama svakodnevice, pledirajući za obnovu oduhovljene unutrašnjosti koja će osmisliti univerzum čovjeka pojedinca. Svaki je čovjek, svako ljudsko biće univerzum za sebe. Svijet u malom. Tako će Jasminka Domaš u novoj knjizi *Dan po dan* osvijetliti putove židovske duhovnosti, pružajući nam nadahnute spoznaje Svijeta, inspirirane drevnim, svetim židovskim knjigama (*Tora, Talmud, kabala*) i nizom mističnih kazivanja i legendi. Fedeistička zaokupljenost Bogom, Svetim i Milosrdnim razotkriva mistični put duše, promišlja o suživotu duše i tijela: „U vremenu neprekidnih promjena, terorizma, ekonomske i moralne krize svijeta, stalno negdje na rubu novog općeg rata i katastrofe, prosvijetljeni zna da je Svjetlo unatoč svemu u njemu i s njim.“

Četrdesetak meditativnih, esencijalnih spoznaja s naslovima poput *Dubina vjere, Ono što se ne može kupiti, Poziv na promjenu, Put židovskog mistika, Izgnanstvo, Moć izbora, Zadana riječ, Gdje smo zapravo, Kome što pripada, Patnja i smrt, Nepravda i oprost, Nagrada i kazna* i dr., osmišljavaju osebujni dinamizam u nama i izvan nas, koji potiče, koji vjeruje, koji stvara impulse promjena: „Zemlja pak sve više čezne za odmorom i obnovom, jer se guši od čovjekovih opačina i to je razlog zašto i zbog čega bi svaki čovjek trebao imati svojeg učitelja kako bi, prije negoli bude prekasno, ljudi mogli sakupiti iskre koje su se udaljile od svog Izvora.“

Treba tragati za dobrodošlim suglasjem, težiti ka srodnosti da se osvijesti Svjetlost. Poetika govora i poetika pisane riječi u ovoj knjizi dominira. Autorica knjige *Dan po dan* progovara u njoj svojim poetskim glasom koji osebujnom ustrajnošću i pozitivnim vibracijama afirmira istine svijeta u kojem jesmo. Potraga za Bogom jest i traganje za čovječnošću koja je zasigurno načeta, a put do mogućih preobrazbi težak je i omeđen „živim zidom“. Milosrđe, molitva, kajanje, oprost, ljubav dominantne su riječi, kvintesencija su svega čemu *homo sapiens* teži od davnina: „Naime, osoba koja je osviještena i svjesna duhovnog procesa ima u životu i dužnost da znanje prenosi na druge ili, talmudski rečeno, vremena je malo, a posla puno.“

U izlozima knjižara

Izabrala i pripremila: Dolores Bettini

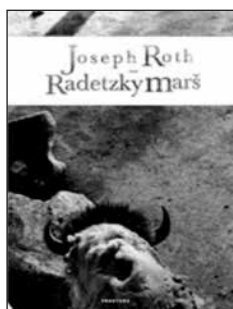
Jasminka Domaš: Dan po dan

Naslovnica: Melita Kraus

Izdavač: Litteris i Bet Israel, Zagreb, 2014.

Broj str.: 227

Knjiga *Dan po dan - židovska duhovnost* nastavak je autoričina istraživanja mističnih staza judaizma, ona je zapravo židovska mistika u svakodnevnom životu. Crpeći mudrost iz starih židovskih spisa i mističnih židovskih knjiga, brojnih priča i legenda, autorica nam približava i rasvjetljuje univerzalne pojmove poput duše, kajanja, molitve, izgnanstva, patnje i smrti, nepravde i oprosta, ili pak govori o odnosu misli, tijela i duha, te o tome kakva je moć onoga što bismo, donoseći pritom, dakako, esencijalne istine o životu. Put prema židovskoj meditaciji vodi kroz promišljanje o sebi samima, pa autorica, svojim jasnim i jednostavnim, ali poetičnim govorom, pišući o dubinama vjere i Božje prisutnosti u našem svijetu, govori i o vlastitome prožimanju unutarnjom svjetlošću i promatranju stvari unutarnjim okom.

Joseph Roth: Redetzky marš

Izdavač: Fraktura, Zaprešić, 2014.

Prijevod: Milan Soklić

Broj str.: 336

Radetzky marš Josepha Rotha jedan je od najznačajnijih romana što ih je njemački jezik dao u XX. stoljeću, a literarni genij njegova autora stoji uz bok onima Thomasa Manna, Alfreda Döblina ili Roberta Musila. U taktu slavne Straussove koračnice, ironično, ali ne bez suosjećanja, Roth prikazuje ništa manje nego

jedno carstvo, jedan svemir u nestajanju. Premda vidi i bilježi sve – vojarne i blato provincije, rezidencije i kavane Beča – u središtu njegova zanimanja je sudbina triju naraštaja obitelji Trotta, a za Trotte sve počinje i završava s carem.

Od djeda, koji je titulu baruna zaslužio na bojnome polju spasivši mladoga Franju Josipa, preko sina, koji pod Njegovim portretom služi kao činovnik, sve do unuka, koji za cara i vjedro vode gine početkom Velikog rata – uspon i pad Trotta odvija se pod hladnim plavim pogledom monarha s kojim će se ugasiti Austro-Ugarska. Govoreći o idealima i zabludama jednoga vremena, o jalovoj ljepoti jednoga svijeta na zalasku, Roth pripovijeda i o rođenju ovoga u kojem živimo.

Hugh Sebag Montefiore: Enigma - bitka za šifru

Prijevod: Damir Biličić

Izdavač: Profil, Zagreb, 2014.

Broj str.: 452

Mnogi povjesničari su uvjerenja da u Drugom svjetskom ratu saveznici nisu pobijedili zahvaljujući smjelosti svojih vojnika na bojištima, nego prvenstveno zahvaljujući genijalnosti svojih znanstvenika i pronicljivosti svojih tajnih agenata. Oni su uz mnogo muke ubrzo nakon početka rata uspjeli razbiti njemački vojni sustav za šifriranje "Enigmu", za koju su Nijemci bili uvjereni da je neprobojna.

Poljski agenti domogli su se njemačkog uređaja za šifriranje te shvatili kako funkcionira, britanski stručnjaci sagradili su divovske antene za hvatanje njemačkih vojnih radio-komunikacija, a britanski znanstvenici su po nacrtu genijalnog britanskog matematičara Alana Turinga napravili prvi kompjuter na svijetu, kako bi se mogli obaviti složeni matematički proračuni nužni da bi se šifra, koja se mijenjala svakog dana, redovito razbijala.

Zahvaljujući tome Britanci su unaprijed znali za sve njemačke planove, sve njemačke tajne, što je saveznicima omogućilo da u tom velikom ratu pobijede. Što je Britancima uspjelo držalo se u tajnosti i desetljećima nakon rata. Ovo je najiscrpniji prikaz te

izvanredne operacije koja je promijenila tijek Drugog svjetskog rata.

Ova knjiga posebno se bavi upravo Turingom i njegovom tragičnom sudbinom. Iako je bio toliko zaslužan za savezničku pobjedu u ratu, nakon Drugog svjetskog rata se našao na udaru britanskog pravnog sustava, jer je bio homoseksualac, a u to vrijeme još su na snazi bili oštri zakoni protiv homoseksualaca. Bio je uhićen, prijetila mu je prisilna kemijska kastracija, pa se on u očaju ubio.

Mitch Albom: Čuvar vremena

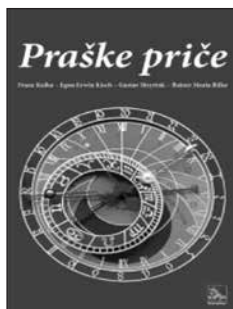
Prijevod: Radha Rojc-Belčec

Izdavač: V.B.Z., Zagreb, 2015.

Broj str.: 220

U najnovijem romanu Mitcha Alboma "Čuvar vremena" izumitelj prvoga sata na svijetu kažnjen je jer je pokušavao izmjeriti najveći Božji dar. Protjeran je u špilju, gdje boravi stoljećima. Postao je Otac Vrijeme, te biva prisiljen slušati glasove svih ljudi koji su živjeli poslije njega, kako traže još nekoliko dana ili nekoliko godina vremena.

Na kraju, već gotovo slomljene duše, Otac Vrijeme dobiva slobodu, zajedno s čarobnim staklenim pješćanim satom i misijom: prilikom da se iskupi tako što će dvoje ljudi poučiti istinskom značenju vremena. Vraća se u naš svijet, kojim vlada brojanje vremena, a koje je on sasvim bezazleno započeo, i kreće na putovanje s dva neobična partnera: tinejdžericom koja tek što nije odustala od života i postarijim bogatim poslovnim čovjekom koji želi živjeti zauvijek. Da bi spasio sebe, mora spasiti njih oboje. I usput zaustaviti svijet.

Praške priče: Franz Kafka, Egon Erwin Kisch, Gustav Meyrink

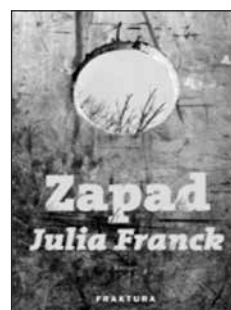
Prijevod: Boris Perić

Izdavač: Edicije Božičević,
Zagreb, 2015.

Broj str.:126

Praške priče, zbirka proznih radova praških autora koji su se u svom književnom radu služili njemačkim jezikom, zamišljena je kao svojevrsna čitanka koja bi na primjeru četvorice autora, srodnih ponajprije po vremenskom presjeku njihova stvaralaštva, dočarala čitatelju Prag prvih desetljeća dvadesetog stoljeća.

Specifično duhovno ozračje „njemačkog Praga“ pružilo je plodno tlo najrazličitijim pristupima literarnom stvaralaštvu moderne, unutar kojih četvorica autora – Franz Kafka, Egon Erwin Kisch, Gustav Meyrink i Rainer Maria Rilke – svakako zauzimaju krajnje osebujne pozicije. Njihovi tekstovi, uvršteni prema osobnom izboru prevoditelja, ovdje se prvi put pojavljuju u hrvatskom prijevodu.

Julia Franck: Zapad

Prijevod: Latica Bilopavlović
Vuković

Izdavač: Fraktura, Zaprešić,
2015.

Broj str.: 288

Sedamdesetih godina prošloga stoljeća za Nelly Senff i tisuće onih poput nje, iza Zida ne počinje Zapad – ondje su nepovjerljivost, hladnoća i prihvatni centar Marienfelde. I baš tu, u Čistilištu, između onoga što nije bio Pakao i onoga što neće biti Raj, briljantna njemačka spisateljica Julia Franck pronalazi svoje junakinje i junake, rastavlja kompas predrasuda i u potrazi za ljudskošću nanovo uspostavlja strane svijeta.

Lijepa udovica Nelly Senff, poljska violončelistica Krystyna, izmučeni glumac Hans i John, tamnopusi agent CIA-e, susrest će se i dotaknuti u ograđenom perimetru Zapada, a ono što će iz njihovih dodira nastati potresna je i moćna priča o hrabrosti, roditeljskoj ljubavi i čovječnosti koja opstaje ili nestaje pod udarcima teškog čekića povijesti.

O spodikima i štrajmelima

Piše: Levi Cooper

The Jerusalem Post, 17. srpnja 2014.

Najupadljiviji dio hasidske odjeće je krznena kapa koju nose muškarci. Pravilo je ovo: hasidi koji vuku korijene iz Poljske, nose viši, uži, tamniji *spodik*; dok skupine koje potječu iz Galicije, Mađarske ili Rumunjske, nose niži, širi, smeđi *štrajmel*.

To kraljevsko pokrivalo za glavu rezervirano je za šabat i blagdane i nose ga oženjeni muškarci. Manje poznat je *kolpik* – laganiya verzija *spodika*, koje neki rabini nose običnim danima i pojedini rabinski sinovi na šabat, dok su neoženjeni.

Hasidima su *spodik* i *štrajmel* značajne društvene oznake,

iako im je porijeklo obavijeno tajnom. Književnik S. Y. Agnon je opisao kako *štrajmel* potječe iz 18. stoljeća, kada su u Poljskoj Židovi morali nositi životinjske repove kao javni iskaz poniženja, koji je trebao pokazati da nisu bili produktivni, korisni. Umjesto da je prezru, poljski Židovi su prigrlili ovu uredbu kao simbol ponosa na zajedništvo i vjernost Svemogućem.

Moguće je da su hasidi nadahnuće našli u vojničkim kapama koje su u prošlosti koristile brojne europske države, pa čak i danas u ceremonijalne svrhe. Različite vojske i pojedine pukovnije ponosile su se svojim vojničkim šubarama. Najvjerojatnije je, međutim, da su *štrajmel*, *spodik*, *kolpik* i slično, bili uobičajena pokrivala za glavu u istočnoj Europi. Hasidi su, poput svojih susjeda, nosili ove kape. Tek kasnije se to pokrivalo glave pretvorilo u obredni predmet.

Hasidi se čine kao imuni na modne trendove, uvijek se pojavljuju u tradicijskoj odjeći iz nekih prošlih vremena. Međutim, istina je da su i oni podložni (modnim) hirovima. Čupavi i pomalo razbarušeni starinski *štrajmeli* ustupili su mjesto ravnomjerno tamnim, pomno njegovanim i savršeno počesljanim

štrajmelima kakvi se danas nose. Osim toga, standardni *štrajmel* je bio visok 11 do 12 centimetara, dok je danas obično visok 16 do 17 centimetara.

Unatoč rastu popularnosti *štrajmela*, *spodik* ostaje vodeće hasidsko pokrivalo za glavu. Ipak, još uvijek njegovu visinu nadmašuje šubara od medvjedeg krzna na glavama čuvara Buckinghamске palače. Taj „toranj“ sa svojih 50-tak cm visine, premašuje visinu *spodika*.

O halahičkoj implikaciji nošenja *štrajmela* raspravlja se u kontekstu ograničenja u odijevanju na *Šabat hazon* – šabat prije *Tiša Beava*, za vrijeme trajanja žalosti. Prema židovskom zakonu *Šabat hazon* se obilježava znakom tugovanja, suzdržavanjem od odijevanja uobičajene šabatne odjeće. To bi značilo da na taj dan ni hasidi neće nositi svoje *štrajmele*. Ali, nije tako.

Rabin Hajim Elazar Šapira iz Munkača (1871.–1937.) u svom komentaru na *Šulhan aruh* razmišljao je zašto hasidi ignoriraju to propis. Objasnio je da ponašanje hasida

određuje drugo pravilo: zabrana javnog pokazivanja žalosti na šabat. Nenošenje *štrajmela* na šabat bilo bi pokazivanje žalosti i oskvrnuće šabata. Rabin Hajim Elazar se pitao zašto zakonodavci nisu uzeli to pravilo u obzir, pa je objasnio da u stara vremena Židovi nisu nosili *štrajmel*. Njihovo šabatno pokrivalo za glavu bilo je slično onome kojeg nose običnim danima; možda novije, možda ljepše, ali ne bitno ili značajno drukčije.

Ova mala razlika je značila da netko tko nosi svoju svakodnevnu kapu umjesto šabatne, tuguje zbog progona a da pritom ne oskvrne šabat.

I završne riječi o *štrajmelima* na šabat. Prema hasidskoj tradiciji sljedeće se tumačenje pripisuje rabinu Pinhasu iz Koreca (1726.–1791.): hebrejska riječ *šabat* može se tumačiti kao akronim za *štrajmel bimkom tefilin* – *štrajmel* na mjestu tefilina – što pokazuje da *štrajmel* zamjenjuje *tefilin* koji se stavlja radnim danima. Kao što je *tefilin* znak odnosa Židova sa Svemogućim, tako je i *štrajmel* znak povezanosti s Bogom.

(izabrala i prevela: Dolores Bettini)

NA OBALAMA RIJEKA BABILONSKIH

Piše:
Dolores Bettini

Kreatori snova

Nedavno sam pročitala da je u Tel Avivu 18. studenoga 2014. u Muzeju židovskog naroda (Beit Hatefucot) otvorena izložba o Židovima dizajnerima i njihovom prinosu svijetu mode. Za one koji će se zateći u Tel Avivu i žele svom boravku dodati još jednu, lagodno-modnu dimenziju: izložba je otvorena do 17. svibnja 2015.

Pod naslovom „Od židovskih krojača da vrhunskih dizajnera - prinos židovskih dizajnera svijetu mode“ prvi put se u Izraelu predstavlja skupna izložba odjeće, nakita i modnih dodataka međunarodnog „dream teama“ sastavljenoga od 20 židovskih modnih kreatora. Neki od radova posebno su kreirani za ovu izložbu. Nabrojat ću samo neke, a izostavljeni se neće naljutiti, jer ionako ne čitaju Ruah: Ralph Lauren, Donna Karan, Alber Elbaz, Sonia Rykiel, Michael Kors, Marc Jacobs, Arnold Scassi, Diane von Fürstenberg, Victoria's Secret...

Izložba predstavlja najveće priče o uspjehu u svijetu mode, počinjući od tradicijskih židovskih krojača koji su emigrirali u New York kako bi započeli novi život u novoj zemlji kao jeftina radna snaga ranog dvadesetog stoljeća, da bi nakon godina i godina ustrajnosti i rada (naglasak je na radu, jer ništa slično se ne može ostvariti preko noći) pokrenuli uspješnu tvrtku (kao što je već planetarno legendarna tvornica jeansa Levija Straussa), prvu veliku tvornicu odjeće, a onda prešli na stvaranje modnog carstva koje kupcima nudi odjeću u rasponu od ready-to-wear odjeće do rafinirane konfekcije koja je odraz naših kolektivnih snova.

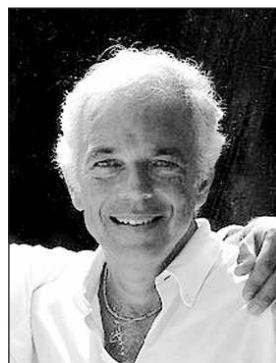
„Povijesni razvoj židovskog krojača je posebno fascinantan“, kaže kustosica izložbe Shelly Werthime. „Židovski i izraelski dizajneri stvaraju kulturu, brand, imidž i način života. Tijekom istraživanja otkrivali smo sve više i više poznatih imena, odreda židovskog podrijetla, a svi opisuju svoj posao kao kreiranje snova.“

Ne znam jeste li vi znali, ali ja u svojoj modnoj neosviještenosti nisam ni znala da je Ralf Lauren Židov i to me je iznenadilo, ali i potaknulo da mislim na nešto ležerno, dopadljivo, zabavno i, ako ćemo iskreno, nevažno. Dakle, moda. Kako ono pjeva Zdravko Čolić? „...cipelice, bluzice, kompletići, šeširi, baš je glupo biti zaljubljen u damu .... mirišeš bez veze i noću i danju, viklerčići, češljčići, pomadice, parfemi, baš je glupo biti zaljubljen u damu...“

Imate li pri ruci neku dizajnersku šalicu, bit će sasvim u skladu s temom ako čaj koji ste upravo pripremili pijuckate iz nje. Ako nemate, poslužiti će i ona jedna jedina koja vam je preostala od starinskog bakinog servisa (ali, nemojmo pretjerivati, O.K. je i ona iz špeceraja, glavno da je čaj dobar).

„Tkalci snova“ je izložba o kreatorima i proizvođačima mode, o onima koji nižu priče i tkaju snove. Tim riječima je najavljena telavivska izložba.

„Ljudi pitaju kako to da klinac iz Bronxa pravi šminkersku modu? Ima li to neke veze s klasom ili novcem? To ima veze sa snovima. Ja ne kreiram odjeću, ja kreiram snove,“ rekao je Ralph Lauren.

Klinac iz Bronxa je rođen kao Ralph Lifshitz. Roditelji su mu bili židovski imigranti iz Pinska u Bjelorusiji. „Moje prezime sadrži riječ ‘shit’ [izmet],“ rekao je. „Kad sam bio mali, djeca su me ismijavala. Zato sam odlučio promijeniti prezime. A onda su me ispitivali - jesam li ga promijenio da ne bude židovsko? Uopće se nije radilo o tome. Izabrat ću si prezime koje neće biti povezano ni s kim i ni s čim, rekao sam sam sebi.“ I tako je Ralph Lifshitz, kad mu je bilo 16 godina, promijenio prezime u Lauren.

Kad je završio DeWitt Clinton High School 1957. god., u školskom godišnjaku je ispod njegove fotografije pisalo da želi biti milijunaš. Rečeno – učinjeno. U Marsha Stern Talmudic Academy, koju je pohađao, bio je poznat po tome što je učenicima prodavao kravate.

U Baruch Collegeu je studirao poduzetništvo, ali je nakon dvije godine odustao. S 26 godina je počeo kreirati kravate europskog stila, kakve je vidio da nosi Douglas Fairbanks mlađi. Kad je svoje kreacije pokazao i ponudio tvrtki za koju je radio, odbili su ga jer nisu bile dovoljno komercijalne. Dao je otkaz i pokrenuo vlastitu tvrtku. Ničeg glamuroznog u tome

još uvijek nije bilo: uzimao je nekakve dronjke i od njih pravio kravate, pa ih prodavao u jednom dućančiću u New Yorku. Zatim je, 1967., uz novčanu potporu Normana Hiltona, tvorničara odjeće s Manhattana, otvorio prodavaonicu kravata u kojoj je nudio i kravate vlastitog dizajna, marke Polo. Godine 1971. je proširio liniju i otvorio Polo Boutique na Beverly Hillsu, u glasovitom Rodeo Driveu. I tako je krenulo. Tko danas ne zna za Ralpa Laurena i njegovo modno carstvo? Iako ne voli da ga se naziva filantropom, jer smatra do to dolazi iz srca, ipak treba istaknuti njegov nesebični prinos kampanjama za istraživanje raka i osnivanju fondacije koja pruža potporu raznim dobrotvornim inicijativama u svijetu.

Ovo je bila jedna muška priča, a sad idimo na jednu žensku: Sonia Rykiel.

Sonia Rykiel (rođena Flis) je najstarija od pet kćeri poljsko-rumunjskog židovskog para. Rodila se 1930. u predgrađu Pariza. Sa 17 godina se zaposlila kao aranžerka izloga jedne pariške trgovine

odjećom. Udala se za Sama Rykiela, vlasnika boutiquea elegantne odjeće. U očekivanju djeteta, željela je imati neku mekanu vestu, ali nije takvu mogla pronaći, pa je uz pomoć muževog dobavljača iz Venecije kreirala vlastite veste.

Nastavila je kreirati svoje prve trudničke haljine i maleni pulover pod nazivom Poor Boy Sweater i počela to prodavati pod nazivom Laura. Upravo taj „sirotinjski“ pulover je izašao na naslovnici modnog časopisa Elle i donio joj slavu i zbog njega su je Amerikanci proglasili kraljicom pletiva.

Od tada neprekidno eksperimentira i proširuje ponudu svojih kreacija. Prva je stavila šavove na vanjsku stranu odjevnog predmeta i otisnula riječi na pulovere. Posebno voli dugačke pripijene veste i male pulovere, velike podvrnute manžete i dugačke šalove. Paleta boja koju koristi obično je bež, siva, tamnomodra i ugljenocrna.

Ova neobična dama jedinstvene frizure, proglašena je 1980. jednom od 10 najelegantnijih žena u svijetu.

Za Donnu Karan je sve počelo u New Yorku. Rođena je usred modnog svijeta Long Islanda. Ne samo što je njezin otac Gabby Faske (koji je umro kada je Donni bilo tri godine) bio krojač, nego je i majka Hellen bila model i modna zastupnica jedne tvrtke. Čak je i Donnin

očuh, Harold Flaxman, bio u modnom biznisu. Dakle, bilo je prirodno što je Donna osmislila svoju prvu kolekciju i organizira prvi nastup dok je još bila u srednjoj školi.

“Sve što radim je stvar srca, tijela i duše.”, kaže Donna Karan, glavna dizajnerica međunarodne tvrtke koja nosi

njezino ime. “Za mene, dizajniranje je izraz svega što ja kao žena jesam, sa svim komplikacijama, osjećajima i emocijama.”

Njezin koncept odijevanja temelji se na „Seven Easy Pieces“ (sedam lakih komada). Ne znam ima li to neke veze s naslovom američke drame iz 1970. Five Easy Pieces, ili s izvedbom Marine Abramović u muzeju Guggenheim 2005., kad je performerica uz postojećih pet dodala i dva vlastita komada, pa ih je tako ispalo sedam. Kako god bilo, sve je to jedna židovska priča. Ustvari, bit će da se Marina prvo susrela s američkih „Pet lakih komada,“ a onda s Donninih sedam, jer je svoj koncept odijevanja kreatorica započela davne 1985. Ako se vratimo na Donninih sedam lakih komada, vidjet ćemo da je to nekoliko stvari koje u međusobnoj kombinaciji stvaraju čitavu garderobu nosivu danju i noću, radnim danima i vikendima, u svim sezonama. „Ja kreiram za svjetske žene i muškarce, za kreativne osobe koje nikad ne znaju gdje će ih dan odvesti.“, kaže. „To je razlog zašto je New York na etiketi. On određuje tempo, stav.“

Premjerno, prvi puta u Ruahu, modni savjet (u stilu legendarne Žužike): svim ženama savjetujem (s onim Žužikinim kratkim naglaskom na prvom «e») da obavezno imaju ovih „sedam lakih komada“ u stilu DKNY i uvijek će se osjećati svjetski (možda čak izrazito newyorkški): 1. pripijena crna majica dubokog dekoltea, 2. tunika od kašmira, 3. uska šljokasta suknja od spandeksa koja postaje mini večernja haljina bez naramenica (kad se navuče gore), 4. crna jakna od supermekane talijanske kože, 5. crne uske hlače (rastezljive) visokog struka, 6. klasična bijela košulja, 7. mala crna haljina.

Diane von Fürstenberg (bivša Diane Prinzessin zu Fürstenberg) rodila se u Belgiji kao Diane Simone Michelle Halfin, kći rumunjskog Židova i grčke Židovke koja je preživjela Holokaust: samo 18 mjeseci prije njezinog rođenja, majka joj je bila u Auschwitzu. O majci često i opširno govori pripisujući joj zaslugu što ju je naučila da „strah nije opcija.“ Najpoznatija je

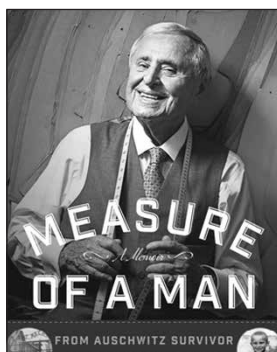

po kreaciji haljine na preklop od žerseja. Zbog utjecaja koji je ta haljina učinila na žensku modu, jedan se primjerak nalazi u zbirci Metropolitan Museum of Art.

Zadržala je prezime Von Fürstenberg, premda princeza više nije, jer se rastala od toga njemačkog princa.

Mladoženjina obitelj ionako nije bila oduševljena što im u obitelj ulazi jedna Židovka. Ponovo se udala 2001., za američkog mogula Barryja Dillera, s kojim je u vezi još od 70-tih.

Bilo bi šteta propustiti još jednu zanimljivu priču na koju sam naišla. Radi se o Martinu Greenfeldu, legendi muške mode, rođenome 1928. u Pavlovu, u Čehoslovačkoj, kao Maxmilian Grünfeld. Upravo je objavio memoare pod naslovom „Measure of man – from Auschwitz

survivor to presidents' tailor“ (nešto poput «Mjera muškarca: od preživjeloga iz Auschwitza do predsjedničkog krojača»)

S 14 godina je zajedno s mlađim sestrama, bratom i roditeljima završio u Auschwitzu. Tamo, na onom zloglasnom peronu, prvo je ugledao Mengelea. „Kažu da su cipele na čovjeku prvo što se primjeti. Njegove još uvijek vidim u sjećanju. Kožnate čizme, tamne kao noć, sjajne kao ogledalo...“ uvodne su riječi njegove knjige. Josef Mengele ga je zauvijek odvojio od najbližih. Greenfield pamti očaj i strah koji je kao tinejdžer osjećao, sâm u logoru smrti. Pamti kako je košulja SS-vojnika drastično promijenila tijekom njegova života. Naučio je da odjeća posjeduju veliku snagu i može čak pomoći spasiti život. Radio je u logorskoj praonici rublja, gdje je našao u smeće bačenu poderanu vojničku košulju. Naučio je šivati, zakrpao košulju i nosio je ispod logoraške uniforme. „Ta košulja me je učila da moram biti tvrd. Zbog košulje su svi mislili da sam važan i bolje su se odnosili prema meni,“ rekao je o tome u intervjuu.

Oslobođenje je dočekao u Buchenwaldu. Dok su američki vojnici prolazili logorom, Greenfeld je zaustavio mladog rabinu koji je kao kapelan služio u vojsci, i upitao ga: „Gdje je bio Bog?“ Taj rabin, Hershel Schaecter, kasnije mu je rekao da to pitanje nije nikad zaboravio.

Dvije godine je lutao Europom i tražio članove obitelji, ali nitko nije preživio. S 19 godina se ukrcao na brod za Ameriku i neko vrijeme živio kod bogatih rođaka. Zatim se zaposlio u GGG Clothing u istočnom Williamsburgu, gdje je počeo izučavati zanat od samog dna. Godine 1977. kupio je GGG Clothing i preimenovao ga u Martin Greenfield Clothiers.

Njegova ručno šivana odijela prvi je nosio predsjednik Eisenhower, a poslije njega Bill Clinton, Gerald Ford, Barack Obama, Michael Bloomberg, Al Pacino, Johnny Depp i brojni drugi muškarci dobrog ukusa i dubokog džepa, koji vole fine tkanine i dobar kroj.

Naš jidiš-klub

Zagreber yidish-krayz

U Zagrebu od jeseni 2014. godine imamo, u okviru bogatih kulturnih djelatnosti Bet Israela, dragocjenu priliku slušati meritorna predavanja i poduku o kulturi jidiša i učiti jidiš kao govorni jezik. Zahtjevnu ulogu voditeljice ovoga projekta preuzela je na sebe odana prijateljica zajednice dr. Gabi Abramac. Ova doktorica lingvistike, inače predavačica i poznavateljica suvremenih jezika, nedavno je doktorirala upravo na temi s područja jidiša, teom pod naslovom *Jezik i identitet ortodoksne židovske zajednice u Brooklynu. Na nizu njezinih predavanja tijekom zime 2014./15. imali smo priliku prije svega razbiti neke svoje zablude, inače popularno vrlo proširene. Jedna od takvih iznenađujućih, a malo poznatih činjenica - pa i za one koji već znaju da ima mnogo «židovskih» jezika nastalih u dijaspori - jest da «židovskih jezika» poput jidiša, ladina ili dūdeo-espanjola, i mnogih drugih, ima čak oko 70!*

Premda je naš jidiš-klub nedavno započeo svoje djelovanje i još se uvijek donekle nalazi na samom početku, vrlo smo zadovoljni njegovim aktivnostima i odazivom polaznika. O radu Zagreber yidish-krayza objavljen je i članak u *Forvertsu*, najpoznatijem dnevniku na jidišu, koji neprekidno izlazi još od 1897. godine. Jidiš-klub organizira tečajeve jidiša, predavanja, koncerte, filmske večeri (u pripremi), te književni kružok.

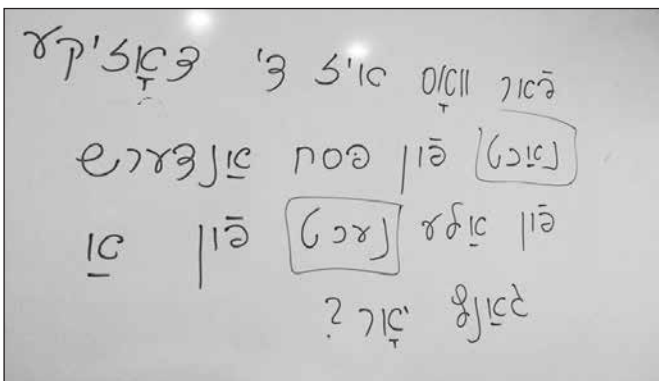
Za sada imamo jednu početničku skupinu, koja marljivo uči i svi su neizmjereno zainteresirani za sve u okviru aškenaske kulture i povijesti. Osim toga, imamo i vikend-radionice jidiš alef-beysa (slovnog sustava) za one koji trenutno ne planiraju učiti jezik, ali žele se upoznati s pismom.

Sva kulturna zbivanja i predavanja su otvorena za javnost. Na uvodnom predavanju o kulturi jidiša i samom jeziku jidiš, u utorak 14. listopada 2014., pred prepunom dvoranom nestrpljivo uzbuđenih slušača (slobodno mjesto bilo je nemoguće naći već desetak minuta prije početka) dr. Abramac je iznijela temeljne postavke na kojima će se zasnivati sljedeća predavanja. Jer kultura jidiša i njezin jezik, saznali smo na predavanju, mnogo su složeniji i rasprostranjenošću, i strukturom, i poviješću, nego što to većina poštovatelja misli pod utjecajem donedavna raširenih ideja o jidišu kao "iskvarenom srednjovjekovnom njemačkom" s nešto dodataka slavenskih jezika i "iskvarenog hebrejskog". Tako sada i u Zagrebu imamo rijetku priliku i sreću što nam se pruža mogućnost saznati mnogo točnih znanstvenih činjenica o jidišu i aškenaskoj kulturi.

Do sada smo pored predavanja o povijesti jidiša, imali predavanja o jidišu u hasidizmu, Židovskoj autonomnoj oblasti Birobidžan, te o Vilnius - Jeruzalemu Litve. U siječnju je nastupila naša prijateljica iz Beča Esther Wratschko s repertoarom klezmer pjesama, te je tom prilikom održala i radionicu niggun napjeva. Julija Koš nam je održala izvrsno predavanje o Holokaustu i tradicijskim motivima u djelima Isaaca Bashevisa Singera.

Veljaču smo započeli pokretanjem *leyenkrayza* - književnog kružoka na koji su svi dobrodošli. Čitamo kratke priče ili ulomke iz djela jidiških autora i sastajemo se svaka tri tjedna na neformalnom okupljanju, na kojem ćemo razgovarati o pročitane. Prvi autor kojega smo čitali je AIZIK-MEYER DIK (1814-1893), kojega se smatra prvim profesionalnim jidiš-piscem. Jedan je od najčitanijih jidiš-autora u 19. stoljeću. Premda je prije svega pisao djela namijenjena ženama, kojima se obraća tijekom svog pisanja, pratio je tradiciju kojom odlomak započinje na hebrejskome, a potom ponavlja hebrejsku frazu na jidišu. Priču koju smo čitali napisao je na hebrejskome pod nazivom "Panika", a na jidišu kao "Grad Hérres": godine 1830. car Nikola I. odredio je da će se najniža dopuštena dob za ženidbu podići sa šesnaest na osamnaest godina za muškarce, te sa četrnaest na šesnaest godina za žene. Premda je ova odredba, zvana UKAZE, bila donesena prvenstveno zbog ruralnog stanovništva, bio je to

težak udarac za Židove koji su se rano ženili. U duhu tipične židovske književne tradicije, protagonist ove priče je čitav štetl, a ne samo Židov pojedinac; građani se rijetko spominju imenom.

Od daljnjih planova nadamo se organizirati jednotjednu ljetnu školu jidiša za djecu i odrasle - jedan *yidish vokh!* Više detalja objavit ćemo uskoro.

Više o djelovanju kluba možete saznati na web stranici: www.zagreb-yiddish.eu.

Svi koji se žele uključiti u naš književni kružok ili imaju neki upit mogu se javiti na: gabi.abramac@zagreb-yiddish.eu

S'iz take a mekhaye tsu leyenen un redn mameloshn!

Ur.

Recital Brune Philippa i Ivana Batoša

Sjajno umijeće Brune Philippa

Recital klarinetista Brune Philippa i pijanista Ivana Batoša održan 3. veljače u Židovskoj vjerskoj zajednici Bet Israel u središtu Zagreba, okupio je zainteresiranu publiku koja je, sudeći po reakcijama, bila zadovoljna tim nastupom dvoje već etabliranih umjetnika. Philipp (1978.) je jedan od najkvalitetnijih i najzanimljivijih majstora klarineta, premda karijeru gradi – za ovdašnje prilike – na neuobičajen način: nakon diplome i usavršavanja skuplja najviše nagrade (Međunarodno klarinetističko natjecanje, Cluj, 2011., druga nagrada; Natjecanje „Papandopulo“, Zagreb, 2012., 1. nagrada), istražuje i produbljuje umijeće na instrumentu učeći od legendi poput Bokija Miloševića, proširuje literaturu, s uspjehom se posvećuje pedagoškom radu s mlađim generacijama, održava vrlo intrigantne i nadahnute koncerte i moglo bi se reći da uspješno izbjegava zamku upadanja u neku vrstu kolotečine. Taj njegov živ umjetnički interes do sada je rezultirao mnoštvom uspjeha, među kojima je svakako i ovaj koncert. S pijanistom Ivanom Batošom (1979.) surađuje već dugo, povezuju ih srodni interesi i sklonosti, a treba navesti i podatak koji je tematski povezan s djelima koje smo te večeri čuli, a to je da su dvojica umjetnika zajedno s mezzosopranisticom Davorkom Horvat, s kojom djeluju u ansamblu „Trio Solenza“, 2013. godine objavili vrlo hvaljen nosač zvuka „Židovska glazbena ostavština u zvuku i riječi“.

U šezdesetak minuta koncerta u Philippovom smo umijeću doista posebno mogli uživati u izvedbi kompozicije Bele Kovacs „Sholem alekhem, rov Feidman!“ te u izvedbama obradba nekoliko tradicionalnih klezmer napjeva i pjesama. Koloritski raspon bogata i diskurzivna tona koji je postigao na klarinetu rezultat je visokih tehničkih standarda koji odlikuju njegovo izvodilaštvo. Međutim, izražajnost kojom je oblikovao te interpretacije građena je naglašenim senzibilitetom za detalj, za supstancu i pokret specifičnosti tog muzičkog jezika čiji deskriptivni aspekt Philipp naznačuje vrlo rafinirano, i stoga dojmljivo. Uz to, paletu tih nijansi ugrađuje, kao sastavni dio, u cjelinu onog velikog mozaika koji glazba u stvari jest. A taj je mozaik razumljiv i vidljiv samo okom, ako se tako može reći, dubokog muzikaliteta koji može otkriti, artikulirati i razvijati kreativnu misao. Treba istaknuti i izvedbu Sonate za klarinet i klavir Leonarda Bernsteina, gdje je fina dijaloziranost dvojice umjetnika oblikovala nosiva i nadhnutu suzvučja plastične interpretativne ideje. Bruno Phillip je koncert na nenametljiv način popratio i s po nekoliko riječi o pojedinim kompozicijama, što je praksa koja u pravilu nailazi na dobar odjek. No njegovo umijeće na klarinetu ipak je ono po čemu taj koncert treba pamtit.

Dodi Komanov

CEDAKA BOX

od rujna 2014. – do Purima 2015.

Za rad zajednice:

Julijo Štebih	7.300,00 kn
Exportdrvo projekti doo	2.000,00kn

Za socijalni odbor:

Julijo Štebih	3.500,00 kn
NN	45.390,00 kn (ukupno)

Za sinagogu:

ELC	400,00 kn
NN	650,00 kn
Obitelj Zavelev	2.400,00kn
NN	6.000,00 kn
NN	85,00 kn
Julija Koš uz jarcajt na spomen majke Jelke	200,00 kn,
Obitelj Auslender umjesto cvijeća - povodom smrti Sonje Samokovlija	400,00 kn,
Julia Deutsch i Daniel Baumann Deutsch - povodom 8. godišnjice smrti bake Ljerke Deutsch rođ. Grünberg	1.000,00 kn,

Za proslavu Roš Hašane:

NN	1.000,00

Ostalo:

Zvonko Habuš za civilne žrtve terorističkih napada u Izraelu	800,00 kn,
Veljko Kajtazi, saborski zastupnik 12 nacionalnih manjina u Hrvatskom Saboru - 1.000,00kn za projekt „Romi u Holokaustu“	

za Purim:

Zlatko Rabi	300,00 kn
Emil Robert Tanay	200,00 kn

Claims Conference - novosti

Claims Conference je organizacija koja već niz godina intenzivno radi na tome da se bar djelomično nadoknade gubitci koje su Židovi kao pojedinci i kao narod pretrpjeli tokom Holokausta. Jedan od kompenzacijskih fondova kojim se želi pomoći preživjelim žrtvama Holokausta na našim područjima je CEEF fond. Do sada je u Hrvatskoj oko 500 korisnika. Fond je otvoren i za nove zahtjeve, a budući da su se promijenili neki uvjeti dobivanja CEEF mirovine, moguće je da će se priznati i neki zahtjevi koji su ranije bili odbijeni.

Ako niste korisnik CEEF fonda, a mislite da zadovoljavate uvjete za tu mirovinu, više detalja možete naći na internet stranici: <http://www.claimscon.org/what-we-do/compensation/ceef/> ili možete nazvati gđu. Melitu Švob na tel: **091/4922692**

Novosti iz Claims Conference za 2015. su:

Child Survivor Fund Launched - 2.500,00 EUR, jednokratna isplata

Ovaj fond je namjenjen onima koji su bili progonjeni kao Židovi a bili su rođeni nakon 1. siječnja 1928., te koji su pretrpjeli neku od sljedećih vrsta progona:

- (I) bili su u logoru
- (II) bili su u getu ili sličnom mjestu zatočenja
- (III) koji su bili u bijegu, ili živjeli pod lažnim identitetom u trajanju od najmanje 6 mjeseci u zemljama pod nacističkom okupacijom ili zemljama osovine
- (IV) bili su fetus tijekom vremena koje je njihova majka pretrpjela progone kao što je gore opisano.

Claims Conference je poštom počeo slati obrasce za apliciranje za ovaj fond onim preživjelim za koje Claims smatra da zadovoljavaju uvjete.

Pojedinci koji nisu primili ovaj obrazac poštom ili nisu korisnici Claims CEEF mirovine, a smatraju da zadovoljavaju uvjete, obrazac će moći naći na stranicama Claimsa, ili mogu zatražiti da im se pošalje emailom s adrese csf@claimscon.org

Više detalja možete naći na internet stranici: <http://www.claimscon.org/2014/12/child-survivor-fund-launched/>

Fondovi za financijsku potporu pri kućnoj njezi, medicinskoj pomoći, hrani - povećanje u 2015.

U 2015. godini povećat će se količina novca namijenjenog socijalnim službama. Taj novac će se koristiti prvenstveno za kućnu njegu, socijalnu skrb za preživjele, za medicinsku skrb, zimsku pomoć, prijevoz i druge životne potrebe. Ova izdvajanja su potpuno odvojena od pojedinačnih isplata drugih odšteta.

Porast financiranja omogućit će Židovskim socijalnim agencijama da bi nastavile podupirati one preživjele koji već primaju pomoć, kao i preživjele koji po prvi put apliciraju za pomoć. Preduvjet za apliciranje za ovaj vid pomoći je da ste već uključeni u Claims CEEF program. Informacije o tome možete li dobiti ovaj oblik pomoći i kako tu pomoć možete ostvariti, možete dobiti u socijalnoj službi ŽOZ-a (01/4922692, Ana Hermanović i Nataša)

Više detalja možete naći na interes stranici:

<http://www.claimscon.org/survivor-services/homecare/>

Novosti za 2015. možete naći na interes stranici: <http://www.claimscon.org/2014/12/claims-conference-allocating-365-million-for-aid-to-holocaust-victims-for-2015/>

Kronologija događanja u Bet Israelu

siječanj-veljača - do Purima 2015.

U nedjelju 11. siječnja je, u okviru Bet Israelovog Jidiš-kluba, koji vodi lingvistica dr. Gabi Abramac, mlada gošća iz Beča Esther Wratschko održala koncert klezmer-glazbe i pjesama na jidišu. Nakon koncerta održana je i glazbena radionica pjevanja na jidišu. U Klubu je i posljednje sjedeće mjesto bilo popunjeno, a većina posjetitelja se srdačno pridružila i glazbenoj radionici.

U utorak 20. siječnja prof. dr. Darko Fischer je održao predavanje: *Nastanak Države Izrael*. Zamijećeno je da je velik dio publike bio mlađe dobi, što potvrđuje da tema obnove moderne židovske države i danas mnogo znači budućem naraštaju na kojemu ostaje odgovornost čuvanja židovstva, kao što je u doba njezina stvaranja i ostvarenja značila njihovim majkama i očevima, djedovima i bakama.

Zbor *Mišo Montiljo* nastupio je, uz druge sudionike, u srijedu 21. siječnja u Hrvatsko-izraelskom društvu, na komemoraciji povodom osme obljetnice smrti Mihaela Miše Montilja, jednoga od osnivača naše zajednice.

U utorak 27. siječnja, mr. sc. Julija Koš je u sklopu Jidiš-kluba povodom Međunarodnog dana sjećanja na žrtve

Holokausta održala predavanje: *Holokaust i tradicijski motivi u djelu Isaaca Bashevisa Singera*. Unatoč drugim događanjima u Zagrebu, vezanima uz taj dan, predavanje je pobudilo lijepo zanimanje kod «domaćih» i «vanjskih» ljubitelja književnosti, te je prostor Kluba bio popunjen.

U utorak 3. veljače navečer u Klubu je održan koncert *Dua Philipp Batoš*, koji je na klaviru i klarinetu izveo kompozicije Leonarda Bernsteina, Bele Kovacs, Emila Cossetta, J.-F. Michela, P. D'Rivere i Sh. Harnicka. Ova glazba židovskih autora ili motiva, osobito omiljene klezmer-teme, u maestralnoj izvedbi, magično osvajaju naše članove i prijatelje. Mladi umjetnici Bruno Philipp i Ivan Batoš doista osjećaju duh židovske glazbe i stoga su bili srdačno nagrađeni aplauzom.

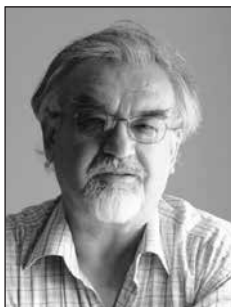
U četvrtak 12. veljače dr. Gabi Abramac je održala vrlo posjećeno predavanje *Vilnius – Jeruzalem Litve*. Prikazala je bogatu povijest židovske zajednice u Litvi i osobito u Vilniusu, kao svojevršnom višestoljetnom europskom središtu židovske misli i duhovnosti, sve do zatiranja ove neponovljive zajednice istočnoeuropske aškenaske tradicije. Nazočni su imali priliku video-vezom izravno komunicirati s prof. Dovidom Katzom, američkim znanstvenikom koji se nastanio u Vilniusu kako bi mogao proučavati ostatke ove kulture njegovih predaka.

U četvrtak 19. veljače otvorena je izložba *Romi u doba Holokausta*, uz nazočnost predsjednika Hrvatskoga Sabora Josipa Leke. Nazočnima su se dojmljivim govorima s vrlo vrijednim povijesnim činjenicama obratili saborski zastupnik za nacionalne manjine Veljko Kajtazi, te Ivan Rumbak iz romske zajednice, čijom suradnjom je Bet Israel dobio mogućnost izlaganja ovih dragocjenih i unikatnih fotografija o stradavanju Roma u doba Holoksuata. G. Rumbak je naglasio da je Bet Israel prva židovska zajednica uopće koja se zainteresirala za ovu temu i u svojim prostorijama priredila ovakvu izložbu. Za gostovanje ove izložbe javilo se zanimanje i stranih organizacija.

Uz šabat 20./21. veljače održan je kadiš za Dana Moshea Ben Mordechajja lebet Uzan, koji je položio svoj mladi život u službi šomera u sinagogi u Kopenhagenu, gdje je u terorističkom napadu svojim životom zacijelo spasio živote vjernika u sinagogi.

Uz šabat 27./28. veljače održan je jarcajt za neprežaljenog člana-osnivača Židovske vjerske zajednice Bet Israel Nikole Gideona Ben Sotira Jovanovića lebet Liebermann. Okupljeni članovi zajednice, Nikolini prijatelji i učenici, na Obiteljskome su se šabatu zajedno sa svojim Rabinom dr. Kotelom Dadonom s ljubavlju prisjetili mnogih sati i dana provedenih s Nikolom u Zagrebu i Izraelu.

U srijedu 4. ožujka proslavljen je erev Purim, slušali smo u našoj sinagogi našeg rabina dr. Kotela Dadona, koji je čitao Megilu s kožnatoga svitka, kako je propisano, a nakon toga smo se provedeli u Klubu, svatko ukrašen krinkom prema svome purimskom ukusu. Na purimsko jutro je Megila ponovo čitana u sinagogi, jer svaki Židov treba tijekom purimskog dana Megilu čuti dva puta. Neki su to ostvarili i treći put, odazivajući se kao gosti pozivu rabina Pinhasa Zaklasi i njegove supruge Reizy, iz zajednice Habad, s kojima je brojna vesela skupina popodne zajednički još jednom proslavila Purim, saslušala čitanje Megile i time zaključila Purim 5775. godine.

Piše:
Ljubo Ruben Weiss

Obitelj Weissmann

Izvod iz neobjavljene studije Ljube Rubena Weissa: "Posljednji izvještaj, posljednjih Židova"

Značajan prinos organiziranju i djelovanju Židovske općine u Virovitici te poticanju razvoja drugih djelatnosti (zdravstvo, odvjetništvo, javni život) dala je porodica Weissmann, posebno njezin višegodišnji angažirani član i jedno vrijeme predsjednik, Srećko (Felix), zajedno sa suprugom Danicom rođenom Müller. Srećkova braća Hermann i Karli istakli su se svaki u svome zvanju i djelovanjem u Osijeku, te je ova obitelj sigurno jedna od najznačajnijih u novijoj povijesti virovitičkog odnosno hrvatskog židovstva.

SREĆKO FELIX WEISSMANN rođen je u Virovitici 1887. godine, sin Jakoba, porijeklom je iz obitelji koja je u Viroviticu doselila iz Pečuha. Jakob se bavio otkupom poljoprivrednih proizvoda i omogućio svojim sinovima solidno obrazovanje i pružio im osnove za njihove kasnije uspješne karijere. Dok je sin Srećko nastavio očeve poslove i postao jedan od poznatijih veletrgovaca »zemaljskim plodinama«, druga dva sina opredijelila su se za građanska zanimanja.

HERMANN WEISSMANN, pravnik, rođen je 25. kolovoza 1884. godine, od spomenutog oca Jakoba, i Adele r. Levald. Pravo je studirao u Beču, a odvjetnikom je postao 1914. godine. Sedam godina poslije, 1921., ženi se Ivanom Tessom Stein, a 1922. rodila im se kći Zdenka. Kao javni tužitelj sudjelovao je u sudskom postupku protiv slavonskoga *harambaše* Jove Čaruge, a bio je braniteljem u poznatoj takozvanoj Našičkoj aferi 1935. godine. Bio je član uprave Židovske bogoštovne općine Gornji grad u Osijeku, te član Arheološkog kluba "Mursa". Uz to, trag vrijedan proučavanja je njegova sačuvana privatna biblioteka koja se nalazi u Muzeju Slavonije u Osijeku, iz koje je vidljivo da je područje njegova interesa bilo široko,

no prevladavaju povijest, kultura i pravo. Biblioteka je spašena početkom Drugoga svjetskog rata, 1941., kada je tadašnji direktor Muzeja Slavonije dr. Josip Besöndorfer preporučio odvjetniku i cionistu dr. Hermannu Weissmannu da svoju biblioteku skloni u Muzej. Tako je spašeno oko 4000 svezaka spašeno, jer židovska imovina je bila privlačna pljačkašima, a nerijetko su „nepoćudne knjige“ i spaljivane, osobito knjige židovskih autora. Ova biblioteka jedan je od rijetkih materijalnih tragova bogate židovske zajednice Osijeka, spomen na čovjeka ne samo pravnika, nego i intelektualca-erudita. Kći Zdenka je na popisu žrtava Holokausta koji se vodi u Yad Vashemu u Jeruzalemu.

KARLO (KARLI) WEISSMANN, 1890. – 1953., liječnik internist, otvorio je jedan od prvih privatnih sanatorija u Osijeku i Hrvatskoj, te pridonio zdravstvenom prosvjećivanju. Rođen je u Virovitici, osnovnu školu završio je u Osijeku, gimnaziju u Zagrebu, dok je medicinu diplomirao na Medicinskom fakultetu Beču. Za vrijeme Prvoga svjetskog rata bio je mobiliziran u austro-ugarskoj vojsci stacioniranoj u Albaniji. Godine 1921. završio je specijalizaciju na Charité - Universitätsmedizin Berlin. Potom se vratio u Osijek gdje je vodio antituberkulozni dispanzer. Manji sanatorij pod nazivom „Weissmann – Bathory“ otvorio je s ortakom dr. Julijem Bathoryjem, u vili Union u Osijeku, u zgradi koja postoji i danas, prilično zapuštena. Kao dugogodišnji član Židovske općine Osijek, godine 1926. Weissmann je s drugim židovskim atletičarima osnovao sportski klub „Bar Kohba“, kojem je predsjedavao. Za vrijeme Drugoga svjetskog rata, iz Osijeka je 1942. pobjegao u Jastrebarsko, gdje je od 1942. do 1945. radio kao liječnik. Vratio se u Osijek, radio kao primarius Doma zdravlja. Umro je od srčanog udara sa 63 godine života; pokopan je na Židovskom groblju u Osijeku.

***

Srećko Weissmann vodio je trgovačko poduzeće u Gupčevoj ulici, gdje je u dvorištu dominiralo veliko dvokatno skladište za smještaj otkupljenih plodina, najviše krumpira i pšenice; ono u zapuštenom stanju postoji i danas. Imao je mrežu suradnika u okolici Virovitice, većinom trgovačkih židovskih obitelji; jedna od takvih bila je i obitelj moga djeda Adolfa Weissa iz Lukača. Uključio se u rad Izraelitičke bogoštovne općine u Virovitici već 1923. godine. Aktivan je i u političkom životu stare Jugoslavije i bio biran za banskog vijećnika.

Obnovitelj je, zajedno sa suprugom Danicom, rada Židovske općine Virovitica 1945. godine, na inicijativu Rubena Rubenovića iz Beograda i uz pomoć

obnovljene Jevrejske (Židovske) općine Zagreb. Punih 40 godina, do smrti 1963. godine, davao je svoj prinos radu Židovske općine, sudjelujući u njenu vođenju, kao član najužega dijela uprave, a duže vrijeme (1945. - 1962.) i kao predsjednik.

I pored otpora dijela obitelji, oženio se **Danicom Müller** (rođenom 1899. godine u Čeralijama), Njemicom i katolkinjom koja je prešla na židovstvo. Bio je to jedan od razloga što je Srećko kasnije, zajedno sa suprugom i sinovima, usprkos židovskom podrijetlu i aktivnom sudjelovanju u radu židovske općine, uspio preživjeti Drugi svjetski rat. Naime, Židovi su u većem dijelu mješovitih brakova imali velike šanse preživjeti ustaški režim, tako je i on uspio izbjeći zlu sudbinu svojih sunarodnjaka. S obzirom na mješoviti brak, a i uz pomoć katoličkih krugova iz Zagreba, pušten je, zajedno s još nekoliko obitelji, iz sabirnog logora u Bjelovaru. (O boravku u zatvoru u Bjelovaru svjedoči na drugom mjestu jedan od njegovih sinova, dipl. ing. Branko Weissmann).

Osnovna aktivnost Općine nakon Holokausta usmjerila se na brigu o održavanju židovskog groblja u Virovitici, pomoć u organiziranju iseljavanja preživjelih Židova u Izrael, te humanitarne aktivnosti (podjela socijalne pomoći: hrane, odjeće, novca). Kad je Savez jevrejskih opština Jugoslavije počeo organizirati ljetovanje za pionire i omladinu Jugoslavije, zalaganjem porodice Weissmann je nekoliko tadašnjih pionira upućeno na ljetovanje na Jahorinu, Mali Lošinj, Cres, Zaton i druga mjesta, među ostalima i autor ovih redaka.

Poznao je nekoliko stranih jezika (mađarski, njemački, francuski), a bio je i dobar poznavalac judaistike. Brinući o očuvanju židovske baštine, jedan vrijedan židovski leksikon (na njemačkom jeziku) poklonio je Savezu jevrejskih opština u Beogradu, a ostavio je iza sebe i dragocjene zapise o povijesti virovitičkih Židova, te popis žrtava Holokausta poznat kao "Weissmannova lista." Osim toga, održavao je veze s drugim židovskim općinama u Jugoslaviji; prijateljevao je s Emiliom Tolentinom, srcem i dušom dubrovačkog židovskog života.

Nakon njegove smrti 1962. godine, ove razmjerno simbolične aktivnosti nastavila je supruga Danica, sve do preseljenja iz Virovitice u Zagreb, odnosno Pazin. Oko 1962. godine rukovođenje Židovskom općinom privremeno je preuzeo Jakob Samokovlija (brat poznatog književnika Isaka), a nešto kasnije Marko Weiss, koji je Općinu vodio do 2002. godine.

Moja sjećanja na obitelj Srećka i Danice Weissmann sežu do mojih školskih i studentskih dana, zapravo, do

ženidbe 1973. godine, pa i kasnije. Kao učenik, zimi sam stanovao kod obitelji Weissmann u Gupčevoj (po starovirovitičkom: Kasarnskoj) ulici. U živom sjećanju mi je da je Danica Weissmann vodila živahnu korespondenciju s rođacima, prijateljima i znancima, pa je da je moj prvi album s poštanskim markama nastao upravo uz njezinu pomoć – kada bi stiglo kakvo pismo iz inozemstva, poštanska marka je bila moja. Naime, kako sam osnovnu školu od petoga razreda pohađao u Virovitici (škola „Vladimir Nazor“) i u to vrijeme u trećoj smjeni, do škole sam se i natrag do Lukača vozio biciklom, jer osnovnoškolci su tada iz Lukača nakon četiri razreda osnovne škole pješice odlazili u školu u susjedno Dugo Selo Lukačko, te nastavljali pohađati peti razred. Otac se, kao odbornik u Skupštini općine Virovitica, uspio izboriti da se ubuduće učenici mogu upisati u osnovnu školu u Virovitici, ali već u studenom bilo bi toliko hladno da su mi se šake lijepile za hladni upravljač bicikla i moji su roditelji dogovorili da tih nekoliko zimskih mjeseci stanujem kod obitelji Weissmann u Gupčevoj ulici, u kući-ostatku njihove imovine do Drugoga svjetskog rata.

Bilo je to za mene dragocjeno iskustvo jer prva ozbiljnija znanja o judaizmu stekao sam baš živeći s ovim parom starijih, kulturnih ljudi, zapravo ljudima koji se nisu lako odricali dobrih navika građanske klase, koju su i te 1961. u okolini smatrali „ostatkom buržoazije“. Stanovanje kod Weissmannovih bio je i znak solidarnosti među Židovima, o čemu su mi govorili i otac i Weissmannovi. Naime, kako je i otac kao đak četrdesetih godina 20-og stoljeća zimi stanovao kod neke židovske obitelji, za šabat su đaci iz okolice Virovitice bili „raspodijeljeni“ za ručak svakoga šabata kod neke druge židovske obitelji. Za šabat kada bi im na ručak dolazili takvi „gosti“, ta virovitička židovska obitelj priredila bi osobito obilan i ukusan ručak, te je otac ponekad kasnijih godina znao reći „ovo je ručak kao za vrijeme virovitičkog šabata“.

Poseban pak lik u mom sjećanju je lik Srećka Weissmana, starog gospodina koji je davao instrukcije iz njemačkoga i francuskoga jezika, i redovito slušao vijesti Radio Budimpešte. Kada se bližilo podne moj je zadatak bio namjestiti radio-aparat na frekvencije Radio Budimpešte, a Srećko bi tada, slušajući zvona crkve iz Budimpešte, točno u podne provjeravao točnost svoga džepnog sata. Pitao sam ga zašto ne namješta sat prema Radio Zagrebu i Radio Beogradu, a on mi je odgovorio: „Ni kada kažu točno vrijeme, ne vjerujem im!“

Tek mnogo godina kasnije shvatio sam svo značenje te rečenice. Moja zadaća ili «otkup stanarine» sastojala se također i u tome da ujutro odem do kioska u središtu grada po novine, po „Vjesnik“, koji je ipak čitao, te obično po boce mineralne vode, obavezno «Tri srca», zapravo mineralne vode iz Rogaške Slatine. Tako sam jednog travanjskog jutra 1961. bio i prvi donositelj vijesti da je ruski kozmonaut Jurij Gagarin obletio Zemlju. Dohvaćajući „Vjesnik“ na kojem je na naslovnici bila velika fotografija Gagarina uz masno tiskani naslov, Srećko Weissmann samo je klimao upitno glavom i nije se dao impresionirati uspjehom SSSR-a, koji je označio početak istraživanja svemira, te na ulice sovjetskih gradova, posebno Moskve, izmamio na stotine tisuća ljudi.

I dalje živeći u Zagrebu do 1991., rado sam čitao sve što je napisao i objavio Elias Canetti, a prevedeno je na hrvatski, nakon što je 1981. dobio Nobelovu nagradu za književnost. Već na omotnici „Spašenog jezika: povijest jedne mladosti“, koju je likovno oblikovao Alfred Pal, moj dobar znanac, zapazio sam lik Canettija koji me je frapantno podsjećao na Srećka Weissmanna, a kada sam kasnije u Beču čitao „Masse und Macht“ („Masa i moć“) te „Die Fackel im Ohr“ („Baklja u uhu“), na njemačkome, i nalazeći na Cannettijeve fotografije, još više sam se čudio koliko dva židovska lika mogu sličiti jedan drugome.

Kućna pomoćnica zvala se Kata; zajedno je s obitelji stanovala u nekadašnjoj mrtvačnici na obližnjem Židovskom groblju. S njom ili gospođom Weissmann, ili sâm, odlazio sam u vrt iza magazina i donosio u kuhinju „grincajg“ i „himber“ – maline, koje je Srećko obožavao. Gospođa Weissmann bila je vrsna kuharica, znala je napamet mnoge recepte židovskih jela i bečke kuhinje, a kolači i torte koja je ona ispekla nadmašivali su najbolje što se dalo naći u virovitičkim slastičarnicama.

Druženje s obitelji Weissmann obnovilo se u Zagrebu kada me je njihov sin Branko (odnosno njegova obitelj), inženjer kemije - od djetinjstva teško oštećena sluha, ali usprkos svom hendikepu vrstan kemičar - primio u dio etaže vile u Bosanskoj ulici, zajedno s mojom budućom suprugom. Taj dio vile u kojem je Branko živio s obitelji, teškom mukom izborili su u postupku denacionalizacije u socijalističko vrijeme. Gospođa Danica Weissmann živjela je u Pazinu, kod svoga drugog sina, inženjera šumarstva, i povremeno bi dolazila u posjet u Zagreb. Tada sam pohađao završnu godinu na Fakultetu političkih nauka, a nju je, kao radoznanu osobu, zanimalo što na studiju učimo, primjerice, o Titu. Na moje objašnjenje da je Tito

pozitivna osoba i političar, koji istina ne voli Izrael, ali je antifašist i bio je vođa narodnooslobodilačkog pokreta, čuo sam od nje komentar koji se nadovezivao na stav njena tada već pokojnog muža Srećka: oboje su Tita držali „velikim hohštaplerom“. Kad je umrla, ono posljednje što sam mogao učiniti bilo je napisati i objaviti IN MEMORIAM u „Jevrejskom pregledu“, biltenu Saveza jevrejskih opština Jugoslavije.

Židovska općina Virovitica

poziva vas na predavanje -
LJUBO R. WEISS:

"Život s ocem Markom Weissom, 121 729, Auschwitz - Birkenau"

Gradska knjižnica i čitaonica, ponedjeljak,
26.01.2015
19 sati

BESAMIM

Piše:
Jasminka Domaš

Vjetar ludila nad Europom

Grad mijenja svoje lice. Nekidan pred francuskim veleposlanstvom u Zagrebu zapazila sam policijsku kućicu tamo gdje je ranije nije bilo. Postaje li Europa grad gusto naseljen policijskim kućicama?

Teroristički napad u Francuskoj ostavio je na mapi Europe sumorne ožiljke. Po tko zna koji put u povijesti svijeta čovjek se pita je li se moguće pred zlom zaštititi, osigurati, vjerovati da nas val tame neće dohvatiti?

Jer, ljudski faktor uvijek je nepredvidiv, kako u negativnom smislu, tako srećom to može biti i u pozitivnom. Sjetila sam se priče, istinite dakako, o jednoj maloj židovskoj djevojčici, odličnoj učenici u Izraelu, koja svakoga dana kasni u školu. Napokon se saznalo da je dijete zbog terorističkih napada toliko u strahu da kad krene u školu stalno mijenja autobus ili ga propušta, vjerujući kako će time izbjeći da ju neki pomahnitali napadač ne rani ili ubije.

Što je s nama? Hoćemo li i mi početi izbjegavati život onakav na kakav smo navikli, od straha da bi nas onaj nepoznati netko mogao ozlijediti, ili je bit otpora, bit vjere u tome da dišemo i živimo slobodno, onako kako smo navikli, ne porobljena duha i tijela. No teško je ostati imun na sve one izljeve mržnje po blogovima, portalima, novinama. Nije lako to izdržati, kao što nije bilo lako podnijeti novinarsko i uredničko prikazivanje događaja u glavnom Dnevniku HTV-a, kad su prikazali napad na košer-trgovinu u Parizu, a da nitko tada nije izgovorio: "Ubijeni su Židovi". Neupućeni gledatelji, a takvih je većina, mogli su pomisliti da riječ košer označava nešto poput naziva lanca supermarketa, poput Lidla, Spara, Konzuma... Na sve strane osvanuli su natpisi „Ja sam Charlie“. A zašto ljudi nisu u prosvjedima masovno nosili natpis: "Ja sam Židov"? Vrijede li za uništene ljudske živote različite kategorije i vrednovanja?

Francusko židovsko stanovništvo sve više i masovnije iseljava u Izrael. Boraveći u Jeruzalemu prije izvjesnog vremena, primijetila sam da u starom gradu Jeruzalema uz ivrit puno više čujem francuskog nego kao ranije,

ruskog. I to nešto govori o suvremenom egzodusu Židova Europe. Postaje li tako Francuska sve više Judenfrei? Koja je zemlja sljedeća?

Pamtim kako su svojedobno mediji i političari silno negativno reagirali na izjavu sada pokojnog Ariela Sharona kada je, kao premijer Izraela, general tada još u snazi i zdravlju, pozvao Židove da se zbog rastućeg antisemitizma iz Francuske presele u Izrael.

I kada sam već kod prisjećanja, pamtim i dolazak delegacije Kneseta u Sabor, i sada pokojnog Tomija Lapida, koji je hrvatsku vladu upozorio na pojavu islamskog ekstremizma u Bosni i Hercegovini. Te njegove riječi bile su dočekane „na nož“. I zatim sam sudjelovala u emisiji uživo, s javljanjem slušatelja. Završilo je tako da mi se direktor informativnog programa došao ispričati zbog niza antisemitskih napada koji su uslijedili potaknuti Lapidovom izjavom.

Pišući ove redove, duboko sam svjesna da će ta cijela nesretna priča imati nažalost svoje nastavke. Jer izgubljenih duša uvijek ima, kao i onih koji znaju njima upravljati, učeci ih ne samo govoru mržnje nego i rukovanju oružjem. Ideologija smrti za takve ima puno više strasti od samog života. Terorizam nas prisiljava da uvijek ponovo postavljamo pitanja o granicama slobode, o vrijednostima i svetinjama. No u pozadini svega uvijek ostaju geostrateški interesi najmoćnijih. Pandorina kutija u Europi je otvorena, a neće se moći zatvoriti sve dok nasilje netko naziva politikom. I zato se moram ponovno vratiti na spominjanje policijske kućice pred francuskim veleposlanstvom na Zrinjercu, jer ona je znak da brod Europe plovi sve nemirnijim morem i da se suočavamo s kolektivnim strahom koji vodi k neslobodi. No Europa ne može i ne smije odustati od vlastitih religija i kulturnog i civilizacijskog nasljeđa.

O tome sam nedavno razgovarala u Zagrebu i s jednom od najistaknutijih francuskih intelektualki današnjice, Alexandrom Laignel-Lavastine, židovskom esejisticom koja se najviše bavi poviješću totalitarizma. Ona smatra da nad Europom puše vjetar ludila. Rekla je o tome: "Netrpeljivost prema Židovima samo je jedan od pokazatelja, ali onaj koji je uvijek najpouzdaniji znak da je cijeli društveni korpus, počevši od elita, na najboljem putu da bude zahvaćen ozbiljnim intelektualnim i moralnim poremećajem, posebice u trenutku vjenčavanja ultradesnice, ali i ljevice, s islamo-salafizmom.»

Možda vas je sve ovo zabrinulo, no niste u tome osamljeni, jer Alexandra Laignel-Lavastine će zaključiti: „Svaki Europljanin koji još nije do kraja izgubio razum, nužno oscilira između zaprepaštenja i dotučenosti. Krajnje je vrijeme da se zapitamo o smislu, o obzoru i o etičkim temeljima svojih demokracija.“

I Židovi iz dijaspore se moraju boriti uz Izrael

Piše: rabin Levi Brackman

ynet news.com

Imamo mogućnost pobiti sve strašne dezinformacije, laži i mržnju što se šire o Izraelu. To nije samo naša biblijska obveza; to je također u interesu naše vlastite sigurnosti.

Slavni srednjovjekovni židovski pjesnik i filozof Jehuda Halevi napisao je pjesmu o zemlji Izraelovoj, koja počinje riječima: „Srce mi je na istoku, ali (tijelom) ostajem na najudaljenijoj točki zapada.“ To je ukratko ono kako se ja osjećam u vezi s Izraelom. Taj osjećaj se pojačao posljednjih tjedana, dok se Izrael suočava s nekim od najozbiljnijih izazova u svom kratkom životnom vijeku. Pitanje koje si postavljam stalno iznova jest: kako da pomognem?

Tora je jasna kad je u pitanju činjenica da smo svi obvezni boriti se za zemlju Izrael. U Knjizi brojeva (32) Mojsije je jako uzrujan, jer plemena Ruven i Gad, umjesto da uzmu zemlju unutar Izraela, žele se nastaniti u Jordanu. Mojsije sumnja da oni na taj način izbjegavaju odgovornost da se, kao i ostali narod, zajednički bore za Zemlju.

Prema komentatorima, Mojsije im je rekao da će, ako izaberu ne boriti se s ostatkom naroda izraelskog za zemlju Izraelovu, ipak tamo morati živjeti, a proigrat će (pravo na) svoje mjesto u dijaspori.

Mi Židovi dio smo jednog naroda i trajno smo povezani. Čak i ako mislimo da ono što se događa u Izraelu nekako ne utječe na nas, i govorimo si da to nije naša bitka, trebamo shvatiti da takav stav donosi posljedice. Jednostavno rečeno, naša sigurnost u dijaspori ovisi o našoj potpori ljudima u Izraelu. Ako ih ne budemo poduprli, naša sigurnost izvan Izraela bit će ugrožena i na kraju ćemo svi ipak biti prisiljeni preseliti se u Izrael.

Dakle, poruka je jasna: poduprijeti Izrael nama Židovima iz dijaspore nije samo obveza, nego i kanal preko kojeg stječemo sigurnost u mjestima u kojima živimo izvan Izraela. Nama Židovima je snažan Izrael zaštita protiv antisemitizma i onih vrsta progona koje smo doživjeli prije uspostave Države Izrael.

Mi Židovi se više ne moramo oslanjati na Ameriku ili Saveznike [iz Drugoga svjetskog rata], od kojih se očekivalo da „bombardiraju željezničke pruge [za

Auschwitz]“. Nas Židove više neće moći jedna za drugom odbijati države ako moramo bježati, ako nam život ugrožava neki diktatorski zlotvor ili režim. Uvijek ćemo u Izraelu imati dom u koji se možemo vratiti. Izrael će uvijek biti tamo da zaštiti Židove širom svijeta i da spriječi u tome one države koje bi nas htjele ugnjetavati.

Što mi Židovi iz dijaspore možemo činiti za Izrael onda kad mu je to potrebno? Neki misle da je sve što se traži prisustvovati nekom skupu ili donirati novac nekom izraelskom fondu. Meni se čini da u ovom trenutku Izrael, uz svoje uspješno gospodarstvo, ne treba naš novac onoliko koliko treba naše glasove.

Na nama Židovima iz dijaspore je odgovornost da govorimo u prilog moralnog prava Izraela da se brani. Učinite to na društvenim mrežama, komentarima na portalima medija, činite to u razgovorima s prijateljima i kolegama.

Mi imamo mogućnost pobiti sve one strašne dezinformacije, laži i mržnju što se šire o Izraelu. To je nešto što je od životne važnosti i što naša braća i sestre koji se bore u IDF-u ne mogu, a mi možemo. To je naš jedinstveni udio u borbi za Izrael i činiti to nije samo naša biblijska obveza, nego je i u interesu naša vlastite sigurnosti.

(izabrala i prevela Dolores Bettini)

Piše:
Pascal-Emmanuel Gobry

forbes

Zašto sam uz Izrael

Mnogi od nas diče se pronicljivošću i razumjevanjem kompleksnosti svjetskih pitanja, i moralnih i praktičnih. I u tome nema ništa loše. Ali, kada se taj impuls pretvori u dogmu, postoji opasnost da nam ponos zamagli pogled, umjesto da ga pojasni. Postoje pojedine situacije – nema ih mnogo ali ipak postoje – kada je moralna računica izuzetno jednostavna.

Oduvijek su me osobito zanimala pojedinosti politike izraelsko-palestinskog sukoba. Znao sam dovoljno da mogu bez problema držati predavanja o pojedinostima

Camp Davida, Tabe; raspravljati o raznim tipovima naselja, o sigurnosnoj ogradi, njezinom točnom izgledu i obrisima, o raznim rezolucijama Ujedinjenih naroda, o povijesti Fataha i Hamasa. Danas se mnogih pojedinosti više i ne sjećam.

No nisam zaboravio ovo: Država Izrael je demokracija u kojoj vladaju zakoni i poštuju se ljudskih prava (da, Izrael nije savršen, za razliku od SAD-a ili Europe, koji su, kako znamo, savršeni); demonska mržnja usmjerena protiv Židova je stvarna i trajna povijesna činjenica i, ako je se ne nadgleda, nužno će uzrokovati strahote; ova demonska mržnja apsolutno je jasno vidljiva u djelima neprijatelja Izraela; i, što je najvažnije: **kada bi sutra Hamas, Hezbolah i drugi neprijatelji Izraela položili oružje, zavladao bi mir; kada bi Izrael položio oružje, došlo bi do genocida.**

Moralne ekvivalencije nema i ne može je ni biti. Ponekad doista postoje Dobri momci i Loši momci.

Ništa ne mijenja na stvari činjenica da, dok su Palestinci slabi i siromašni, Izrael je prilično snažan i bogat. Kao ni činjenica da se Izrael ponekad ponaša nerazumno i, da, ponekad i kriminalno.

Namjerno navodim iduću provokativnu analogiju: tijekom Drugoga svjetskog rata, Saveznici su (čak i ako iz njih izuzmemo Sovjetski savez) činili ratne zločine. Strateška bombardiranja Njemačke i atomske bombe bačene na Hirošimu i Nagasaki bili su ratni zločini. Ali i dalje ostaje istina da bi čovjek koji je živio tijekom Drugoga svjetskog rata - ako bi zbog tih savezničkih zločina povukao moralnu paralelu između Saveznika i nacista, ili se odbio potpuno prikloniti prvima - bio kriv zbog moralnog kretenizma i kukavičluka.

Ovo je konflikt u kojem uistinu postoje Dobri momci i Loši momci i jednostavno nije prihvatljivo pretvarati se da je situacija drugačija. Glavni krivac za patnje Palestinaca nije Izrael nego teroristi i fanatici koji Palestince koriste kao sredstvo svoje neutažive žeđi za krvlju.

Golda Meir bila je u pravu tada i u pravu je i danas. Konflikt će završiti kada neprijatelji Izraela počnu više voljeti vlastitu djecu nego što mrze Izrael.

Da, sve je to baš tako jednostavno.

Francuskim Židovima je dosta

Piše: Mor Elzon

ynet

Skriven kao dijete tijekom Holokausta, Maurice Rapovich proživio je svih svojim 76 godina u Francuskoj. Ali sada smatra da je situacija postala neizdrživa, te je odlučio preseliti u Izrael. I u toj odluci nije usamljen.

U dobi od 76 godina Maurice Rapovich je odlučio da je sada dosta. Cijeli je život proveo u Francuskoj, tamo tijekom Holokausta izgubio majku, sestru i brata, osnovao vlastitu obitelj, služio u francuskoj vojsci i radio kao liječnik. No rastući antisemitizam u njegovoj državi je prevladao i Maurice je odlučio sve ostaviti i preseliti u Izrael.

Maurice se prvi put s antisemitizmom susreo kao posve malo dijete, kada je svjedočio postupcima nacista koji su okupirali Francusku. „Bile su mi četiri godine kada su došli po Židove, a ja sam izbjegao pokolj 16. srpnja 1942. godine samo stoga što sam bio bolestan,“ kaže Maurice. Rat je proveo skriven u domovima ljudi koji su se nad njim sažalili. Kada je rat završio, Maurice je shvatio da se njegova majka Ida, sestra Susan i brat Samuel neće vratiti. Preživjeli su samo on i njegov otac Hermann.

Tijekom poraća Mauricea su u školi često maltretirali zbog njegove vjeroispovijesti. *Epiteti* kao što je „prljavi Židov“ pljuštali su mu u lice i zbog toga se Maurice često tukao. Ali vremena su se promijenila, jednako kao i okolina, i antisemitizam je polako nestajao. Jedan od razloga tome bio je i židovski društveni život. „Bili smo zaštićeni, kao u balonu,“ prisjeća se Maurice. Godine 1958., nakon mature u Parizu, Maurice se pridružio francuskoj vojsci i služio u Normandiji. Godine 1961. oženio je Nicole i započeo studij medicine. Vrijeme je prolazilo, dobili su dvoje djece, a Maurice je otvorio privatnu praksu. Tijekom 36 godina kao liječnik je služio svakome tko mu je pokucao na vrata i od njega zatražio pomoć. „Ne sjećam se antisemitizma usmjerenog protiv mene ili moje obitelji,“ kaže Maurice. „Pacijenti na klinici nisu me smatrali nikim drugim nego svojim liječnikom. Bilo je muslimana i kršćana, i svi su se prema meni odnosili kao prema bilo kojem čovjeku.“

Strani, islamski pejzaž

Ali tijekom prošlog desetljeća atmosfera se promijenila, kao i omjer stanovništva, te je muslimanska populacija ojačala; arapski radikalizam postao je sve izraženiji. „Sastav stanovništva u cijelim četvrtima potpuno se promijenio i sada u nekima od njih više uopće nema Europljana, samo Arapa muslimana. Islamski način odjevanja sve se više viđa, što do sada nije bio slučaj,” kaže Maurice. “Tijekom prošlih desetak godina pokazalo se da su predgrađa raznih europskih gradova postala uporišta islama i kada u njih uđe, čovjek ima osjećaj kao da se nalazi u stranoj zemlji, islamskoj državi. To me je ponukalo da donesem odluku o napuštanju Francuske.”

Maurice ističe da ga, otkako je bio dječak, nitko nije napao stoga što je Židov, ali osjeća da situacija postaje sve gora i u budućnosti očekuje daljnja pogoršanja. „Danas nismo daleko od situacije u kojoj će radikalni muslimani i islamska država dosegnuti velike europske gradove. Kada se to dogodi, moglo bi biti prekasno.“

Svakodnevno maltretiranje

Tijekom proteklih godina Izraelu se sve češće poriče pravo na postojanje, a usporedo s time dolazi i do porasta rasizma i antisemitizma. Trend je u posljednje dvije godine sve izrazitiji, djelomično zbog činjenice da radikalni islam postaje sve snažniji u Zapadnoj Europi. Zbog takve situacije postaje sve teže normalno živjeti u organiziranim židovskim zajednicama zapadne Europe, osobito u Francuskoj i Belgiji. Imovina vlasnika košer-trgovina ili sinagoga svakodnevno se oštećuje, a svakodnevno je i maltretiranje, verbalni napadi i drugi oblici iskaza mržnje. Takvih incidenata bude i po nekoliko tisuća godišnje. Policija se u većini slučajeva nikada ne pozabavi time, jer oštećene strane ne podnose tužbe, zbog straha od odmazde i zbog nemoći zakonskih sredstava da stanu na put prekršiteljima.

Zbog takve situacije mnogi europski Židovi, osobito Židovi u Francuskoj, ne „izjašnjavaju se“ o svojoj vjerskoj pripadnosti. Prestali su nositi *kipot*, barem u javnosti, s vrata su uklonili *mezuzot*, itd. Prikrivanje židovskog identiteta postalo je uobičajeno u velikim francuskim gradovima poput Pariza, Lyona i Marseillea, u kojima postoje velike židovske zajednice.

Osim toga, ključ za razumijevanje antisemitizma je u neku ruku i način na koji se složena politička situacija u Izraelu promatra u međunarodnoj areni, osobito u Europi. U takvoj situaciji antisemitizam se

prikriva ideološki prihvatljivim političkim stavovima usmjerenima protiv Izraela. Stav medija prema Izraelu, blago rečeno, nije povoljan. Osobito se to jasno vidjelo tijekom operacije u Gazi, prema načinu na koji su strani novinari poučeni kako prikazati Izrael. Rapovich je uvjeren da novac koji potpomaže francuske medije dolazi iz muslimanskih zemalja na Bliskom istoku, te se i Izrael stoga prikazuje u negativnom svjetlu, čime se potpiruje mržnju prema Židovima diljem svijeta. Rapovich tvrdi da prosječni Francuz ne razumije cionizam, te da čak ne zna ni što Izrael u stvari jest. Stavove prosječnog čovjeka formiraju mediji kojima je izložen.

Podatci pokazuju promjenu u načinu razmišljanja Židova u Francuskoj. Od početka godine 6 000 ljudi iz Francuske je uselilo u Izrael. Ovakav silni porast pokazuje da se u Izrael ne doseljavaju samo religiozni Židovi zbog želje za življenjem religioznim životom, nego i obitelji koje razumiju da, ostanu li u Francuskoj, svoje židovstvo neće moći sačuvati čak ni do idućeg naraštaja.

Prava poruka Purima

Piše: Leah Mandler

Prije kratkog vremena proslavili smo najradosniji i najšareniji praznik u jevrejskoj godini - Purim. Priča o Esteri - Pepeljuzi u perzijskom stilu, s holivudskim krajem, kostimi, alkohol i slatki punjeni kolačići čine ga daleko najzabavnijim i najprijetnijim praznikom naše tradicije.

Ali ove godine, priča o Hamanu, Mordehaju, i pokušaju istrebljenja jevrejskog naroda poprima malo drugačije značenje u kontekstu događaja poslednjih meseci širom Evrope. Mnogima od nas se čini da Haman sve više poprima stvarnu ličnost, ili možda više njih, koje nas promatraju pogledom punim mržnje i očima antisemitskih fanatika koji se u zadnje vreme pojavljuju sa svih strana.

Uistinu, Purim, kao i svi drugi jevrejski praznici, ima i daleko dublje, duhovno značenje koje najčešće zaboravljamo. Purim je priča o unutarnoj borbi koja se odgrava u svakom od nas neprestano. Reč "Ester" proizilazi iz korena "Lehastir", što na hebrejskom znači sakriti, a kombinacija reči "Megilat Ester" (knjiga Estere) u suštini znači "otkriti sakriveno". Čitajući knjigu Estere, mi Jevreji se pozivamo da svake godine iznova otkrijemo značenje priče o Ahašverošu, Hamanu, Mordehaju i Esteri u nama, i među nama.

U drevnoj Perziji, baš kao i danas širom sveta, a i u svakom od nas, osobine mržnje, netrpeljivosti, i želje za vlašću nad drugima jačaju u liku zlog Hamana kome je cilj uništiti Mordehaja, osobinu sloge i uzajamnog davanja. Haman želi uništiti jevrejski narod pre svega zato što je "rasut među narodima..." razdvojen i nesložan, i stoga, kada Mordehaj javlja kraljici Esteri o sudbini koja će zadesiti njen narod, ona predlaže pravo i jedino rešenje za koje je spremna žrtvovati i sopstveni život: jedinstvo. Ester naređuje Mordehaju da okupi i ujedini sve Jevreje u gradu Šušanu, u zajedničkom postu i zajedničkoj molitvi, rezultat kojih će na kraju priče biti pobjeda jevrejskog naroda nad Hamanovim pristalicama.

Stvarnost današnjice u mnogim pogledima podseća na Šušan. Nedavni antisemitski incidenti u Parizu i Kopenhagenu, i konstantan porast antisemitizma širom sveta, ukazuju na to da se krivica za globalnu krizu ponovo svaljuje na naša ramena. Mnogi čak smatraju - poput švedske novinark Helene Groll, koja je nedavno optužila Jevreje za porast antisemitizma - da smo mi uzrok raspada zapadnog društva, ratova i problema u svetu.

Mi se i dalje iščuđavamo kako je moguće da školovani, razumni ljudi gledaju na događaje u svetu kroz neracionalnu mržnju prema jevrejskom narodu, umesto da shvatimo jasnu i glasnu poruku antisemitizma: mi jesmo drugačiji. Ni bolji, ni gori, već drugačiji. Naš narod je zasnovan na ideji jedinstva. Mi smo ti koji su dali svetu moto "Ljubi bližnjega svoga kao samoga sebe", ali umesto da budemo uzor i primer uzajamne podrške i jedinstva, mi se prepiremo o skoro svakom, pa i najmanjem pitanju, od politike preko religije pa do hrane koja će se služiti na purimskoj priredbi.

Naš sadašnji odnos jednih prema drugima je recept za samouništenje. Bilo da se radi o izborima u Izraelu, o levom ili desnom krilu političkim mapama, bogatim ili siromašnim zajednicama u zemlji, Aškenazima ili Sefardima, razlike među nama su upravo te koje nas moraju spojiti iznad svega. Isticanjem stvari koje nas razdvajaju pokazujemo svetu upravo ono što Haman iznosi pred Kraljem Ahašverošom kao razlog za pogubljenje Jevreja: razdor i raspršenje. Današnjim ponašanjem nas Jevreja jednih prema drugima dajemo primer nesloge umjesto jedinstva. Rešenje za sve naše probleme, kao i za probleme celog sveta je, dakle, činiti upravo suprotno. To je pravo značenje praznika Purima, i vreme je da slavimo onako kako zaista i treba.

O autorici:

Leah Mandler, doktorandica međunarodne politike na Univerzitetu u Haifi i koordinatorica evropskih obrazovnih programa na Weizmannovom Institutu u Rehovotu, rođena i odrasla u Novom Sadu. Od 1993. živi i radi u Izraelu, a u poslednjih desetak godina aktivno sudjeluje u djelatnosti NVO "Arvut Hadadit" (Međusobno jamstvo), čiji je cilj zbližavanje dijelova izraelskog društva i Židova diljem svijeta. Piše i na internetu objavljuje tekstove na razne teme iz povezanosti znanosti i društva.

Oko nas

Piše: Julija Koš

Nakon odobrenja koje je izdala zagrebačka Policijska uprava za održavanje trosatnoga skupa Autohtone hrvatske stranke prava (A-HSP), u subotu 28. veljače 2015. na zagrebačkome Trgu bana Jelačića, mjerodavni Ministar je na službenim stranicama MUP-a objavio da je (samo dva dana do najavljenog događaja) u četvrtak 26. veljače 2015. donio rješenje kojim se to okupljanje zabranjuje, jer «s obzirom na izraženu javnu osudu i protivljenje takvom okupljanju postoji vjerojatnost da bi održavanje moglo dovesti do nasilja i remećenja javnog reda i mira». Ne radi zaštite građana od javnog ispoljavanja demonstracije vojničkog nastupanja takve ideologije i terminologije poznate nam iz crnih vremena, očito suprotne pozitivnim zakonima i, uostalom, usmjerene protiv ustavnih vrijednosti i životnih načela većine hrvatskih građana. Ni riječi o zaštiti memorije koju država treba pružiti žrtvama takve ideologije ubijenima u Drugome svjetskom ratu, kao i još živim preživjelim žrtvama i njihovim potomcima. Naime, na konferenciji za novinstvo Ministar je izjavio da ga «do sada [odnosno dok nije shvatio da bi skup mogao dovesti do *nasilja i remećenja javnog reda i mira*] nisam imao razloga zabraniti».

Međutim, već dva tjedna ranije, 14. veljače 2015. je iz A-HSP-a javno priopćeno: «Mladež A-HSP-a sudjelovat će u osnivanju, postrojavanju i davanju prisega stranačke vojske pod nazivom 'Hrvatske domoljubne snage', dana 28. veljače, na 119. godišnjicu smrti dr. Ante Starčevića». Već je, također dovoljno prije toga, predsjednik Autohtone hrvatske stranke prava pred sudom u Koprivnici - kako su izvijestili mediji - pjevao ustašku koljačku himnu «Evo zore, evo dana», a masovno se nekažnjeno izvikuje i ustaški poklič «Za dom spremni!». Pametnome dosta, kažu stari Latini.

S obzirom da je odlukom Ministra u posljednji čas na glavnome gradskom trgu glavnoga grada u državi zabranjeno «postrojavanje» i «davanje prisega», ono se ipak dogodilo na drugim kulturnim mjestima sljedbenika ove stranke i sličnih ideologija; nekoliko osoba je uhićeno (vjerojatno zbog *narušavanja javnog reda i mira*), moguća istodobna događanja manjeg opsega na samome glavnom gradskom trgu mediji su uglavnom ignorirali.

A nije li i sama najava stvaranja i postrojavanja na glavnome trgu glavnoga grada zemlje jedne stranačke

vojske, uz to radikalno desne «stranke», uzvikivanje i pjevanje ustaških kulturnih pokliča i pjesama predsjednika te «stranke», i to pred sudom jedne suvremene demokratke članice ujedinjene antifašističke Europe, možda ipak trebala biti znak da takav skup Policijska **ima razloga** zabraniti zbog mnogo više razloga nego je tek «opasnost za narušavanje reda i mira». Jer takva, gotovo banalna opasnost se svakonoćno javlja u skoro svakoj prigradskoj krčmi i nema veze s kategorijom opasnosti koja prijeto od «postrojavanja» i «davanja prisega» desničarske stranačke vojske usred bijelog dana na glavnome trgu glavnoga grada države?! Istina je da je i Hitler, pa i Pavelić, započeo svoju neslavnu karijeru patetičnim postrojavanjima stotinjak svojih jurišnika, što nije izgledalo stvarno opasno samo po sebi, nešto kao «dječaci se igraju rata». Ali pogledajmo povijesno kamo je to dovelo... rezultiralo je to nečim ipak kudikamo strašnijim od narušavanja javnog reda i mira.

Je li slučajno ovaj grafit nedavno osvanuo upravo na jednome javnom spomenu na zagrebačku sinagogu (naknadno je uklonjen zakrpom boje)

Nastavak s 29. stranice

Veljko Kajtazi je nastavio riječima: "Genocid nad Romima, jednako kao onaj nad Židovima, počinje po preuzimanju vlasti nacionalsocijalističke stranke u Njemačkoj, odnosno nakon urušavanja Weimarske Republike Njemačke. Godine 1939. godine donesen je "Zakon protiv ciganske opasnosti" kojim je zapečaćena sudbina Roma u Europi. U knjizi "Pharrajimos - Sudbina Roma u doba Holokausta" (autora Janosa Barsonyja i Agnes Daroczi) možemo naći izjavu ministra unutarnjih poslova NDH Mile Budaka koji je 22. srpnja 1941., iznoseći svoj program, istaknuo kako: "za manjine kao što su Srbi, Židovi i Cigani mi imamo tri milijuna metaka". I ta je vlast, kao i ona u Njemačkoj donijela niz zakonskih odredaba kojima se Romima i ostalim navodnim neprijateljima režima oduzimaju građanska prava. Najpoznatije odredbe su bile: Zakonska odredba o rasnoj pripadnosti, Zakonska odredba o državljanstvu i Zakonska odredba o zaštiti arijevske krvi i časti hrvatskog naroda. U tom duhu režim NDH uspostavio je brojne tvornice smrti, a po svojim uzorima i posebne radne, a ustvari koncentracijske logore za Rome. Romi su u te koncentracijske logore upućivani na prevaru, odnosno pod geslom 'privođenja konstruktivnom radu' i 'pružanja prilike da se usavrše u poslu i zanatu koji im najviše odgovara. Najzloglasniji i najveći od svih, Jasenovac, bio je jedan od logora u kojem je nastradao veliki broj Roma.

Sredinom 1942. godine u logor je počeo pristizati veliki broj Roma za koje je osnovan poseban "Logor 111". Bio je to ograđeni i čuvani prostor na kojem su ljudi umirali od hladnoće i gladi, prekomjernog rada i u masovnim likvidacijama. Logor je rasformiran početkom 1943. tako da se zatočenicima nije davalo ni vode ni hrane, pa su morali postupno i u strašnim mukama umirati od gladi i žeđi. U drugim su ih logorima u tom kompleksu ubijali utapanjem, umlaćivanjem, mučenjem do smrti radom i glađu. Za ostvarenje svojih istrebljivačkih ciljeva ustaše su, osim Jasenovca, imali i 26 drugih logora. Prema različitim procjenama, broj pobijenih od ustaških ruku kreće se od 50.000 do više stotina tisuća, dok predsjednik saveza Roma (International Romani Union) Rajko Đurić broj romskih žrtava procjenjuje na 800.000. Broj romskih stradalnika njemački istraživači jasenovačkog genocida procjenjuju na petnaestak tisuća, a u poimeničnom popisu Muzeja žrtava genocida nalaze se podaci za 5133 romske djece prosječne starosti do približno sedam godina.

Međunarodni dan sjećanja na ove i sve ostale žrtve u romskome narodu obilježavamo svakog drugog kolovoza, prema preporuci Vijeća Europe. Datum je

odabran prije svega kao dan na koji je u zloglasnom Auschwitzu u jednom danu ubijeno 2897 Roma. Ovaj datum je na moju inicijativu i nakon tri godine napora, krajem prošle godine priznao i Hrvatski Sabor pa se nadam da će i Vaša organizacija, ali i druge židovske organizacije u RH ubuduće sudjelovati u obilježavanju ovog događaja. Republika Hrvatska danas je ozbiljna demokratska država s visokim senzibilitetom za prava nacionalnih manjina. Posebnim zakonskim rješenjima jamče se prava koja su nužna za naš opstanak i zbog rada mojih kolega i mene, Udruge za promicanje obrazovanja Roma u Republici Hrvatskoj 'Kali Sara' i Romskog nacionalnog vijeća - svake godine obilježavamo ovaj datum i stradanje Roma u Drugom svjetskom ratu. Obilježavanje se na moju, i na inicijativu spomenutih udruga svake godine organizira na lokaciji romskog groblja Uštica, u neposrednoj blizini Jasenovca. Uštica je selo koje je vremenom, nakon uništenja lokalnog srpskog stanovništva, postalo poseban logor za romski narod. Mjesto je to nezapamćenog stradanja romskog naroda na ovim prostorima, gdje je romski narod svirepo i brutalno iskorištavan, ponižavan, zlostavljan i ubijan.

Romsko groblje Uštica simbol je posebne brutalnosti s kojom su se vlasti u tzv. Nezavisnoj Državi Hrvatskoj odnosili prema Romima, jer su ih kroz yeći dio tog razdoblja držali odvojeno od drugih zatočenika u Jasenovcu, odnosno ubijani su s posebnom mržnjom. Tako nisu vođeni ni podatci o broju zatočenih Roma, već ih se evidentirala po broju vagona kojima su dovezeni. Tako, primjerice, prema logorskoj arhivi, petoga lipnja 1942. godine u Jasenovac je iz Županje stigla željeznička kompozicija s 83 vagona prepuna slavonskih i srijemskih Roma. Zbog takve dehumanizacije romskog naroda koji je bio tretiran gore od stoke, jer se čak i stoka prebroji, nećemo nikad moći govoriti o točnim statističkim podacima o stradanju Roma. Međutim, slikovita je dostupna statistika koja upućuje da se na popisu stanovništva iz 1948. godine na području današnje Republike Hrvatske spominje samo 405 Roma, dok je samo desetak godina ranije prema podacima bilo oko 15.000 popisanih Roma. U imeničnom popisu žrtava logora Jasenovac, koji se vodi u Spomen području Jasenovac, popisano je više od 16.173 Rom; od čega 5688 muškaraca, 4877 žena i čak 5608 djece.

Prvotno je Uštica, ova velika grobnica romskog naroda bila neobilježena, neuređena, zarasla u korov. U protekle tri godine udruga UZOR Kali Sara u suradnji s RNV-om i nadležnim ministarstvima provela je nekoliko manjih akcija uređenja groblja, kako bi ga se dovelo u primjereno stanje. Groblje je ograđeno i na njemu

je zasađeno cvijeće, te su za potrebe komemoracije podignuta tri jarbola za zastave. S obzirom da je Hrvatski Sabordrugi kolovoza kao službeni dan za obilježavanje sjećanja na stradale Rome, očekujemo da će se ove godine groblje u potpunosti urediti, kako bi se komemoracije mogle održavati na primjeren način. Uz podršku naših prijatelja i suradnika mi ćemo nastaviti organizirati obilježavanja stradanja Roma u selu Uštica kao simbola stradanja svih Roma na području današnje Hrvatske. Nastavit ćemo daljnje uređenje tog masovnog stratišta u nadi da će budućim generacijama biti dovoljna opomena da se isto nikad ne ponovi.

Na spomenuti datum se na ovoj lokaciji okupi više tisuća Roma, uz njihove predstavnika iz svih županija Republike Hrvatske i susjednih zemalja, kako bi odali počast nedužnim žrtvama Porajmosa, a komemoraciji redovito prisustvuju izaslanici Vlade, Sabora, diplomatskog zbora i jedinica lokalne samouprave. Bitno je istaknuti da smo i prije priznavanja ovog datuma u Hrvatskom Saboru imali potporu Ureda Predsjednika Republike, koji je dvije godine zaredom na ovaj događaj slao svoju počasnu gardu. Ovo je tako postao jedan od najvećih skupova romske zajednice u Hrvatskoj uopće kojem su prisustvovali predstavnici svih važnih institucija u Republici Hrvatskoj.

Ove godine ćemo obilježiti 70 godina od oslobođenja koncentracijskog logora Jasenovac, a to je prilika da se učini sve kako bi i Romi dobili pristojno mjesto gdje bi se njihove komemoracije mogle održavati. Nepobitno je da su Jasenovačke žrtve u najvećem postotku bile osobe srpske nacionalnosti, ali ako gledamo proporcionalno u odnosu na broj stanovnika, upravo najveće stradanje imala je romska zajednica.

Na konferenciji "Povezivanje povijesnog iskustva Roma u Europi s promicanjem tolerancije i nediskriminacije Roma" održane u sklopu predsjedanja Republike Hrvatske Desetljećem za uključivanje Roma, usvojeni je Jasenovačka deklaracija. Ta deklaracija poziva, između ostaloga, na općedruštveno priznavanje romskog stradanja u Drugom svjetskom ratu kao jednog od uvjeta za napredak ove zajednice.

Jako mi je drago da ste se odlučili organizirati ovakav događaj, jer - za razliku od stradanja Srba i Židova - o stradanju Roma ne postoji mnogo pisane građe i stručnih radova, zbog čega je stradanje Roma gotovo nepoznato. Od tri nacionalna praznika koje Romi obilježavaju najznačajniji je ovaj datum koji obilježavamo u Ušticama, te mi je osobito drago što sam dobio priliku još jednom govoriti o ovoj tematici. Pozdravljam Vas uz želju da ćemo uspješno nastaviti našu suradnju.

Nastavak s 29. stranice

Ivan Rumbak je nastavio: "Istrebljenje je bila ideja jednog psihopata i njegove vizije i želje za čistom arijskom rasom: Adolfa Hitlera. I onda, pa i danas nitko ma koliko god to želio nije samo pripadnik jednog naroda, a o tome mogu najbolje svjedočiti ljudski geni. Ne postoji niti će postojati čista rasa jer tijekom povijesti ljudi i narodi su se oduvijek miješali. Svatko ima pravo da se izjašnjava kao pripadnik nekog od naroda, ali nitko nema pravo u ime nekog naroda, u ime svojih ideala i ludosti oduzimati ljudske živote ma čiji god oni bili. Hitler je s progonima Roma započeo već 1934. godine, a prve Roma uputio je u logore tijekom XI. Olimpijskih igara u Berlinu 1936. godine. Ubrzo su Romi bili odabrani za sterilizaciju i kastraciju, za masovno pogubljenje.

Židovi i Romi su zajedno s drugim žrtvama, bez obzira na njihovu dob, spol ili obrazovanje, bez obzira na vjersku pripadnost, bez obzira na pripadnost narodu, zajedno s protivnicima nacističkog režima osjetili nacističke progone, patnje, omalovažavanja i odlazak u smrt. Sve te žrtve, svi oni zajedno bili su nečiji sinovi, očevi i majke, djedovi i bake, nečija djeca. Stoga, zaključujem, iako je Holokaust samo po sebi stravično događanje, on nam pomaže uočiti pogreške prošlosti kako bismo zajedno bolje živjeli u boljoj budućnosti.

Holokaust je poseban i specifičan u cjelokupnoj povijesti ljudske rase. Drugi svjetski rat donio je Romima najveću nesreću koju bilježi povijest ovog naroda. Holokaust je sinonim za industrijsko uništenje ljudskog života i vrhunac barbarskih zločina nacizma. Danas se prisjećamo milijuna žena, muškaraca, i djece bez obzira na njihovu pripadnost narodu, vjeri ili rasi, bez obzira na njihovu boju kože, prisjećamo se svih žrtava koje su istrijebljene u Holokaustu. Prisjećamo se svih onih koji su platili danak svojom krvlju, u skladu s Hitlerovim nacističkim zakonom o zaštiti arijske krvi i časti. Ironično, zemlja pjesnika, filozofa i mislilaca u jednom trenutku pretvorila se u narod sudaca i krvnika. Treba se suočiti sa strašnim zločinima, s traumom Holokausta, s besprimjernim genocidom koji se je dogodio u samom srcu Europe. Istraživanje Holokausta i samih žrtava nije samo zadatak stručnjaka i povjesničara nego svi mi imamo odgovornost osigurati da se ovo ne zaboravi niti ponovi. Republika Hrvatska ima odgovornost pokazati žrtvama i njihovim obiteljima svoju solidarnost, jer i na njezinom području dogodili su se strašni zločini.

Malo je pripadnika jednog naroda koji su u Europi, pa i u našim krajevima, tijekom svih prošlih stoljeća bili izloženi tolikim strahotama, progonima i diskriminaciji

kao što je to slučaj s Romima. Očito su njihov mentalitet, kultura, jezik, boja kože i sami običaji odudarali od evropskih standarda, stavljajući ih nerijetko u vrlo nepovoljan položaj. Romi su narod čija je povijest ispunjena stalnim progonima, pogubljenjima i različitim zlostavljanjima, već od samog početka njihovog egzodusa iz Indije prema zapadu. Njihove migracije i progoni uvjetovani su upravo ratovima i osvajanjima vladara. Romi su tradicijski miroljubiv narod, a također su i narod bez domovine. Mi jednostavno pripadamo narodu s kojim živimo, kojeg poštujemo i cijenimo i s kojim želimo imati miran i kvalitetan suživot. Kod Roma nema ni tradicije o državi, nema niti nacionalizma, a isto tako nikada nismo bili skloni niti šovinizmu. Ponosimo se činjenicom da nikada nismo vodili nikakav osvajački ili nekakav drugi rat i nikada nikome nismo oduzimali slobodu, jer upravo nju neizmjerljivo volimo.

Stoljećima Europljani smatraju Rome društvenim izopćenicima. U modernoj Njemačkoj, progon Roma provodio je nacistički režim. Iako su Romi u Njemačkoj uživali puna i jednaka prava na temelju članka 109. Weimarskog Ustava, oni su bili predmet posebnih, diskriminacijskih zakona. Pod Weimarskom Republikom - njemačka vlada u periodu od 1918. do 1933. - prihvatila je niz anti-romskih zakona koji su postali široko rasprostranjeni.

Vrlo teško je i danas odgovorno govoriti o Romkinjama i Romima, o pogubljenim žrtvama Holokausta. Tragični elementi kaznenih djela počinjenih u logorima smrti nikada ne mogu biti ispričani riječima. Zločini su se dogodili i oni moraju biti dio sjećanja i dio naše zajedničke tuge. Žrtve bi, da mogu, rekle više od svih nas, prikazale bi svoje patnje stvarnijima i zasigurno težima, pa stoga je i moja odgovornost ovdje velika. Žrtve Holokausta se ne mogu braniti niti govoriti, ali njihov jecaj još uvijek odzvanja širom raznih mjesta njihovog pogubljenja, a taj prostor izuzetno je velik.

Sjećanje na Holokaust ostaje važnom temom za sve ljude i za nadolazeće generacije. Ne želim se vezati za nikakav poznat i izrečen broj o pogubljenim Romima u doba Holokausta, jer on je zasigurno puno, puno veći od onoga prikazanog prošrocjenama. Ne želim spominjati niti imena logora u kojima su Romi pogubljeni, jer ta imena su svima dobro poznata. Sama činjenica da je tijekom Holokausta na razne načine pogubljeno od 70 do 80 posto tadašnjih Roma govori sve, jer Romi nikada nisu bili malobrojan narod. Romska zajednica smatra da je među onim nepoznatim i bezimenim žrtvama izuzetno veliki broj pogubljenih Romkinja i Roma. Koliko god pričali o Holokaustu nikad nije dovoljno, a posebno ako su žrtve bili Romi jer tu postoji

ogromna, možda i namjerno izostavljena praznina u istraživanjima.

Za razliku od židovskih žrtava, koje su nakon rata njemačke vlasti razmjerno brzo prepoznale kao žrtve genocida, istrebljenje i genocid nad Romima dugo vremena nije uopće niti priznat. I nakon rata, nacistička propaganda je tvrdila da su Romi asocijalan narod sklon kriminalitetu. Genocid i istrebljenje Roma dugi niz godina nije postojao ni u samoj kolektivnoj svijesti Roma. Romi često ne shvaćaju razmjere tragedije koja ih je zahvatila unutar Holokausta. Tek početkom sedamdesetih godina romske organizacije počele su se boriti za priznavanje istine da su nacisti tijekom Drugog svjetskog rata počinili genocid nad ovim narodom.

Za razliku od Židova, koje su nacisti gledali i kao ekonomsku i političku prijetnju, problem Roma bio je za njih samo biološke i socijalne prirode. Kada je riječ o povijesti Drugog svjetskog rata, mediji su razvili crnu rupu u vezi s genocidnom politikom nacista protiv Roma. Kada se progone Roma spominju u podacima o žrtvama genocida unutar Drugog svjetskog rata, njihovo stradanje se ili ignorira, ili se banalizira, ili se pak iskrivljuje. Mi Romi suosjećamo se sa svim žrtvama Holokausta, ali imamo pravo da se priznaju i naše žrtve. Za razliku od Židova, od kojih je većina nestala u getima, koncentracijskim logorima i plinskim komorama, Romi su umirali i pogubljeni su i izvan koncentracijskih logora, bili su pojedinačni ili grupno pogubljeni tamo gdje su zatečeni ili su stradali na samome putu u logore, a veliki broj ih je umro od iscrpljenosti, gladi i bolesti. Nažalost, Romi ne poznaju dovoljno svoju povijest, a izgleda da nikome njihova povijest nije bila niti bitna, niti zanimljiva i da nije u ničijem interesu da nekoga poučava o njoj. Nažalost, uvijek se najmanje govori o Romima u doba Holokausta. Naša kultura i povijest prenose se usmenim putem, a pri tome je smetnja i niska razina kontakta između različitih romskih zajednica, plemenima Roma.

Mišljenja o broju pogubljenih Roma u cijeloj Europi variraju. Prvi razlog tome je što, u većini slučajeva, Romi kao zatočnici i žrtve nisu uopće bili registrirani. Drugo, jer su mnogi ubijeni u samome tranzitu, a treći razlog je što ne postoje kompletne bilješke o njihovom pogubljenju ni o njihovim masovnim ili pojedinačnim grobnicama. Od početka Drugoga svjetskog rata, Romi su i na područjima drugih europskih zemalja, onih okupiranih nacističkim snagama i onih koje su surađivale s njima, bili zatvarani u razne sabirne logore, a iz sabirnih logora slali su ih na prisilni rad ili na istrebljenje, u blizini ili na područja drugih zemalja. U istočnoj i jugoistočnoj Europi, gdje je velik dio

Roma tada živio, ti progoni i istrebljenja prevedeni su s posebnom okrutnošću. Samo su u Danskoj i Finskoj Romi su bili pošteđeni od progona,

zbog zaštite njihovih vlada, koje u tom pitanju nisu bile spremne na suradnju s nacistima..

Ono malo preživjelih Roma se, kao i potomci žrtava, često osjećaju izostavljenima, te su u sjeni drugih žrtava, no njihova stradanja moraju biti priznata i ovjekovječena. Sve te žrtve zasigurno zaslužuju svoje mjesto u povijesti i literaturi koja govori o dobu Holokausta. Poput Židova, Romi su bili izabrani za potpuno pogubljenje, samo zbog svoje rase i boje kože. Romi su u svojoj povijesti bili nomadi, progonjeni tijekom sve svoje povijesti. Malo je poznat podatak da su Romi na prostoru Europe bili i posljednji robovi.

Mitropolit Gospodin dr. Porfirije s Ivanom Rumbakom

Njima su tijekom povijesti, pa čak i danas, u mnogim europskim zemljama bila uskraćena prava. Nacisti su bili uvjereni da su Romi i Židovi inferiorni narodi, izrod čovječanstva, te da su stoga njihovi životi bezvrijedni. Moralne posljedice počinjenog nacističkog genocida i Romima moraju biti priznate, jer samo priznajući prošlost možemo razumjeti koliko mržnja prenesena u sadašnjosti predstavlja prijetnju.

Svoje žrtve nacisti i njihove pristaše ubijali su na razne načine. Mnoge žrtve su, neovisno o dobi i spolu, pobijene u plinskim komorama, vješanjem, strijeljanjem, a umirale su i od gladi, bolesti, hladnoće,

pseudomedicinskih pokusa koje su izvodili nad njima, i kao žrtve prisilnog rada. Valja podsjetiti i na brojne ljude koji su u logorima smrti, u neljudskim uvjetima, snagom svoga duha pokušali nadvladati mučenja, teror

i samu smrt. Postoje bezbrojna svjedočanstva kako su ti isti ljudi snagom volje, svojom hrabrošću, njegovali zajedništvo, te pomagali jedni drugima da opstanu. Ta su svjedočanstva svjetlo iz tame, potvrda neuništivosti ljudskog duha i snage individuumu.

Mi Romi često smo pogrešno predstavljeni u javnosti. Izuzetno je značajno da se promijenjeni ta pogrešna slika o nama. Htjeli ili ne htjeli, priznali ili ne, mi smo ostavili neizbrisiv trag u kulturi i povijesti svih naroda s kojima smo se susretali. Kultura je oduvijek bila most koji spaja narode, bez obzira na nacionalnu pripadnost. No i dalje nešto tjera pojedince da u rasi, nacionalnosti, u socijalnom ili ekonomskom položaju pojedinaca i grupa pronalaze razlog za različito tretiranje, za vrijeđanje i ponižavanje.

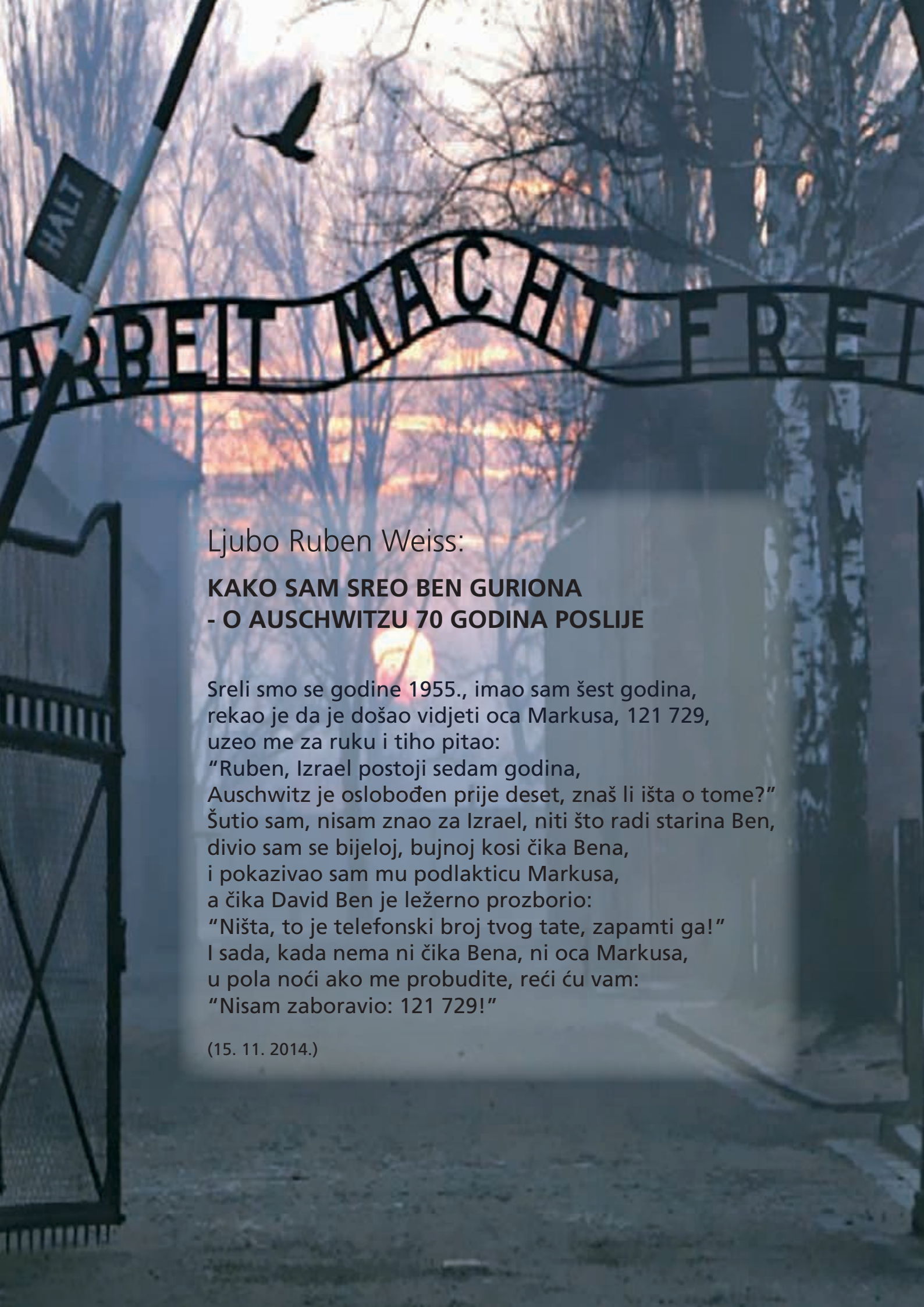

Ivan Rumbak govori na otvorenju izložbe

Danas oko jedanaest milijuna Roma živi u Europi, sedam milijuna od njih živi u Europskoj Uniji, što nas na europskom kontinentu čini najvećom etničkom manjinom. No i danas patimo od nerazmjerna siromaštva i još uvijek neobuzdane diskriminacije.

Treba priznati, treba i pamtiti i nikada ne zaboraviti. Treba poučavati mlade naraštaje o dobu Holokausta i o sprečavanju zločina protiv čovječnosti. Treba promicati dijalog i zajednički suživot i toleranciju, jer je to jedini put ka izgradnji demokratski tolerantne države i društva. Dugujemo to našim bakama, djedovima, pradjedovima, našim roditeljima. To dugujemo svim onima koji su prošli kroz pakao u doba Holokausta. To dugujemo onima kojih više nema, ali i onima koji su se vratili i na zgarištima i pepelu izgradili novi život za buduće generacije.”

Ljubo Ruben Weiss:

**KAKO SAM SREO BEN GURIONA
- O AUSCHWITZU 70 GODINA POSLIJE**

Sreli smo se godine 1955., imao sam šest godina, rekao je da je došao vidjeti oca Markusa, 121 729, uzeo me za ruku i tiho pitao:

“Ruben, Izrael postoji sedam godina, Auschwitz je oslobođen prije deset, znaš li išta o tome?”
Šutio sam, nisam znao za Izrael, niti što radi starina Ben, divio sam se bijeloj, bujnoj kosi čika Bena, i pokazivao sam mu podlakticu Markusa, a čika David Ben je ležerno prozborio:

“Ništa, to je telefonski broj tvog tate, zapamti ga!”

I sada, kada nema ni čika Bena, ni oca Markusa, u pola noći ako me probudite, reći ću vam:

“Nisam zaboravio: 121 729!”

(15. 11. 2014.)

Dok u Europi čak i u vrijeme Purima još uvelike traju hladni dani, u Izraelu najčešće siječanjski blagdan Tubišvat, 15. dan mjeseca švata, obično označi i početak proljeća. Od toga dana, kaže naša tradicija, drveće “pije novu vodu”, odnosno kišu palu tijekom zime. I ove zime to je bila voda nastala od snijega, koji u nekim dijelovima Izraela nije rijetkost, ali u Jeruzalemu ipak jest, osobito tako velik i trajan. Ove je godine ponovo u svojoj 3000 godina dugoj povijesti Jeruzalem zabilježio ne baš čestu pojavu: debeli snježni pokrivač na drveću i zgradama obloženim žućkastim mediteranskim kamenom, koji u sebi uvijek skriva i tračak sunca. Zahvaljujući prijateljima koji su nam poslali fotografije, i mi možemo osjetiti dio toga ugođaja.